

VÁRAD

IRODALOM • MŰVÉSZET • TÁRSADALOM • TUDOMÁNY

2026
7

VÁRAD

2026/7.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2026. július • XXV. évfolyam 7. (256.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. em. 14. ajtó

Telefon: 0774/652-795

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

A szerkesztőbizottság tagjai:

Fried Noémi Lujza

Rais W. István

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyvárad Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

CSONTOS MÁRTA		FRIED NOÉMI LUJZA	
<i>Versek</i>	3	<i>Elbeszélt valóságok</i>	64
ANDREEA TĂNĂSESCU		IMRE ZOLTÁN	
<i>A hatyú hívása</i>	6	<i>Zarándokok, királyok, költők</i>	
BERKI ÁDÁM		<i>– Nagyvárad ezer éve</i>	67
<i>Versek</i>	20	LENCAR PÉTER	
BOGA JÚLIA		<i>A családi élet mint forgatókönyv</i>	79
<i>A gondolat én-keresése</i>	25	SZOMBATI-GILLE TAMÁS	
CZILLI ARANKA		<i>Visszatérés Indiába (2.)</i>	82
<i>Versek</i>	31	BARABÁS ZSUZSA	
BÍRÓ ÉVA		<i>Bölcs gondolat (keresztrejtvény)</i>	94
<i>Bazsarózsa és pianínó</i>	34		
LÁSZLÓ GYÖRGY			
<i>Balladát kísértő</i>	41		
SZILÁGYI FERENC HUBART			
<i>Versek</i>	44		
FLEISZ JÁNOS			
<i>Tudományos élet Nagyváradon</i>			
<i>1940–1944 között</i>	47		
<i>Vizuális történetek</i>			
<i>női szemszögből</i>	55		
KEREKES ISTVÁN			
<i>(Fény)képes krónika</i>	62		

Júliusi lapszámunkat B. NAGY GABRIELLA, CSORJÁN MELITTA, JANKÓ-SZÉP NOÉMI és MAKLÁRY TERÉZ képzőművészeti alkotásaival illusztráltuk. A címlapon Maklár Teréz alkotása látható. A hátlayan Csorján Melitta *Embert kabátjáról* és *Világfa csillaggal* című festményei láthatók.

Csontos Márta

Végzet

Isten kalitkája szűk lett,
kiszóródtak a magok,
a gyümölcsök megfonnyadtak,
megposhadt az élet vize,
a kék madár levedlette
hajnalfényes tollruháját,
sorsdémonok lepték
el az ígéret földjét,
a rácsok közé beszorult
az éteri valóság, megsérült
az idő kapuja: a költő is
ott téblábolt a történet
morzsái között, fejében
kalapácsütést vertek a szavak,
s a távoli jövőre emlékezve
tudta, őrizkednie kell
a látomásoktól...

A harag természetrajza

Dühkitörés előtt csökken a látás-
élesség, a kések zörögnek a fiókban,
a hús klopfoló veri az ütemet a
csetreszek között... a harag lassan kúszik
a falakon, kupacokba magasodik
a padozaton, kilöki a kanalat a
kávészcészéből, felkúszik a függönyre,
megveri az ablakot, majd darabokban
elkenődik az asztalon, mint egy
rothadt gyümölcs az elmúlás
orrfacsaró szagával...
Néhány haragmorzsa bemászik még

a kulcslyukba is, vagy egyszerűen
rátapad a cipőd talpára és nem tudod
semmiképp lekaparni, pedig látod,
a harag már több sebből vérzik,
de kitart a végsőig...

A harag néha a madárcsicsergésbe is
belerondít, gusztustalanul benyálazza
a füveket, letördeli a faágakat, káromkodik.

A harag olykor felfújja magát, hogy akár
a Kilimandzsáro kalapjáról is leolvassza a havat,
aztán hirtelen összeroppan, kicsúszik
alóla a talaj, beszívárog két mosoly közé
s ott marad, mint egy kiénekelte magas 'cé' a kottalapon,
mert mindenképpen győztes akar lenni.

Csorján Melitta: *Holdbéli mérföldkő*, 60 × 50 cm, 2025

Sisakvirág

Papírszárnyú lepkék a szavak,
a bűnök árnyéka mögött
botorkál a lélek... vártam
türelemmel... nem vágtam
a siratófalba ablakot, s most
érzem, a nyers ébredés
magával ránt; már nem őrzöm
többé az örökölt, halott csillagot.

Kölcsönvett nyugalomban,
neked lépéselőnyt adok,
s engedem, hogy a vissza-
számláláskor valaki más
tartson neked bakot...

Odakint a szirmok lila ködben
nyelik a fellegeket, keserű
ősztáji füst takarja puhán
a meglékelt háztetőket.

Ez itt a társas magány háza,
látszat létörömök, kivérzett
fogadalmak álruhája.

A hattyú hívása

Andreea Tănăsescu

IRODALOM

Első fejezet

A catalaunumi csata

A mezőt kettészelő befagyott folyó jegére egy hattyú árnyéka vetült. A madár egy pillanatig mozdulatlanul állt, szárnyait szélesre tárva. Csőrével egy ebihalat húzott ki a jégpáncél repedéséből, majd elszállt, és hamarosan eltűnt a távolban, ahonnan jött, szívében a szabadság vágyával. A repedésbe vékony vércsík szivárgott egy közeli hókupacról, majd sok apró szála szakadt ott, ahol egy kést szorongató, könyökből levágott kéz hevert. Mellette egy másik, fekete erekkel átszőtt kéz feküdt. Nem messze onnan, egy rongykupacban, mindenféle testrészek, fejek, szemek, odébb egy fából készült mellvért fúródott a sárba... Egy kiszáradt fa alatt egy fiatal férfi holtteste hevert, oldalra hajtott fejjel, mintha aludna. Homloka derűs volt, mintha egy láthatatlan festőnek állt volna modellt. A halott mellett egy szamár feküdt mozdulatlanul, körülötte sár- és vértócsa. A folyó mentén, a nád, a bokrok és a sápadt őszi levelek között sáros páncélok, lándzsák, lóvértzetek sorakoztak. Ha valaki a folyó kanyarulata felé vette volna az irányt, keserű vérszag csapta volna meg az orrát, és rémület fogta volna el a bűzlő dögök láttán.

A ködből két emberalak sejlett fel. Két szerzetes méregette sarkával a földet, figyelmesen fürkészve a holttesteket, egyik-másik mellett meg-megállva. Ilyenkor keresztet vetettek, latin imádságokat mormoltak, miközben óvatosan lecsukták a nyitva maradt szemeket, amelyek már hiába fordultak a fény felé, örökre elmerültek a sötéttségben. Mögöttük koszos kölyökhad közeledett – olyanok voltak, mint valami kisördögök. A sarat túrták, hátba találnak valami érdekeset. Ha túl közel merészkedtek a szerzetesekhez, azok ostorral kergették el őket. A nap lassan ereszkedni kezdett, a csatatér eltűnt a sár, vér és hó alatt. Az ütközet első órája véget ért, síri csend ereszkedett a tájra. A holtak lelkei az égbe emelkedtek. Az élők pedig odalent várták az ütközet második óráját...

A mezőn szétszóródott csapatok újra hadrendbe álltak. A rómaiak oldalán a vizigótok, a frankok, szászok, armorikák és más kelta és germán törzsek. A másik oldalon gepidák, az osztrogótok, rugiak, szkírek, szvébek, alemannok, herulok, türingek. A mező jobb oldalán, ameddig a szem ellát, a hunok sorakoztak. Amikor a délutáni nap utolsó sugara is eltűnt a horizont mögött, elszabadult a pokol. Előbb csak a vérfa-gyaszító patadobogás hallatszott. A hunok kifeszített íjukat magasba emelve rontottak előre, fejükön bundás sisak,

hajuk varkocsba csavarva. Egy pillanat alatt felfalták a teret, fejszéjüket forgatva mintha átrepültek volna a többiek feje fölött. Ellenükben egy másik erő emelkedett föl: lovak tengere, lobogó palástok, bundák, fém mellvérték, tollak, bivaly- és kecskebőrök, vörös, sárga szakállú férfiak, fatörzs vastagságú karizmokkal, hosszú vagy görbe kardjukat előreszegezve... A gallok és a szászok voltak azok. Nekiveselkedtek a hunoknak. A térdig érő, zsinóros lábbelik idegesen rugdosták a lovak horpaszát, amelyek az emberek feje fölött csapódtak egymásnak. Egy kar beszorult a kantárba, egy másik az életem túli határok felé hajtotta a lovat... A csődörök vakon forgolódtak. A megrémült állatok lovas nélkül száguldottak a folyó mentén, lábuk alól nehéz, véres jégkása csapott fel. A távolból kardok csattogása és törött csontok tompa ropogása hallatszott.

A harcosok közül hunok egy kisebb csoportja vált ki. Mögöttük a frankok nyilainak árja, előttük katonákból álló sorfal. Oldalról a szászok gyűltek, lent a völgyben a rómaiak kardjai meredeztek. Lovaikkal együtt mészárolták le őket, testük darabokra szakadt. Csak egy karcsú, fiatal, szinte még gyerek íjász menekült meg csodával határos módon, miután valahogy sikerült túljutnia a római katonák sorfalán. Villámgyorsan futott az erdő felé. Egy hegy méretű szász vágatott utána sárga lovon, de a hun, érezve a veszélyt, lekapta fejszéjét a derékszíjáról, és egyenesen üldözője koponyájába hajtotta. A szász lefordult a lováról, az állat pedig rémülten húzta a holttestet az erdő felé.

A hun lova gyorsabb volt a szásznál, de súlyosan megsérült. Nyálat,

majd vérrögöt köpött, végül összeesett. A hun szép lova haláltusáját vívta, dús sörénye sárosan tapadt erős nyakára. A fiatal harcos megsajnálta az állatot, megpróbálta lábra állítani, de hiába rángatta a kantárt, a csődör csak rázta patás lábait. Látva a szemében, hogy nincs tovább, a hun gyorsan véget vetett az állat szenvedésének. Mélyen beleszúrta a ló fenséges nyakába – mintha a saját szívét vágná ketté. Az állat megrázkódott, majd örökre lehajtotta a fejét a porba. A halott lovat nézve a fiatal harcos úgy érezte, a hunok alkonyát, nemzete végzetét látja. Messziről, a mező túlsó végéből még idelátszott az égő fák fénye, de a csatazaj és a kiáltások hamarosan elcsendesedtek. Az eső az élet illatát hozta, amely erősebb volt, mint a halál büze. „Élet...” – gondolta a hun, és úgy tűnt, mintha a gondolat valahonnan máshonnan, másvalaki elméjéből visszhangozna.

A fiút kimerültség és undor fogta el. Hirtelen zajt hallott egy közeli bokorból. A szász gesztenyeszínű, vidám szemű lova volt az, amely még mindig maga után húzta elesett lovasát, és mintha arra várt volna, hogy valaki megszabadítsa terhétől. Egy eleven, erős és gyönyörű ló nem várt szerencse volt a fiatal hun számára, aki gondolkodás nélkül kihúzta fejszéjét a halott koponyájából, és elválasztotta a lovat a holttesttől. Ruhája ujjával letörölte az alvadt vért a fegyverről, és gyorsan a kantár után kapott, de az kicsúszott a kezéből. A ló megijedt az ismeretlen embertől, és óvatosan távolodni kezdett. Egyszer csak felbukkant a hold a domb mögül, a ló pedig meglátta a fiatal íjász arcát, és attól kezdve nem félt tőle. Üstökével a fiú dereka felé bökött.

B. Nagy Gabriella: *Flow 4*, olaj, vászon, 100 × 100 cm, 2020

A hun egyenesen az állat szemébe nézett, hogy érezze a szellemét. Finoman megsimogatta a fejét, és halk, meleg hangon suttogott neki – megszelídítette. „Élet” – hallotta újra, és a gondolat visszhangjától gyorsabban kezdett verni a szíve. Habozás nélkül levágta varkocsait és hajfonatait, és magára öltötte a halott szász keserű szagú ruháit. „A nemzetem elvész, de nekem nincs kedvem meghalni. A világot a győzők irányítják” – gondolta magában. Saját gúnyját némileg sajnálkozva elásta, lándzsáját és kardját kicserélte a szász fegyvereivel, csak a nyilakat rejtő tegezt és az íjat tartotta meg, azoktól nem volt szíve megválni. A halott ruhája nagy volt neki, egy kötéllel kellett a derekára erősítenie. Még egyszer visszanézett kimúlt lovára, amely mintha mozdulatlanul aludt volna az árnyékban, halkan elbúcsúzott tőle és nemzetétől, megáldotta az új lovat, felült a hátára, és örökre magamögött hagyta Catalaunum elátkozott mezejét.

Második fejezet

Szent Gyula talpa

Az új csődörrel való véletlen találkozás a megmenekülést jelentette a hunnak. Hogy üldözői elől elrejtőzzön, az erdőben bujkált. Egy nap után úgy döntött, nevet ad a lovának: Volantesnek, vagyis „repülőnek” nevezte, mert az állat gyors volt és okos. Eszébe jutott, hogy ő maga is nevet változtat, amiért az istenek bocsánatát kérte, és innentől kezdve Galaadnak hívta magát. Vervonala nem volt tiszta hun, a fiú ugyanis elrabolt gyerek volt. Anyjától tanult meg görögül, egy

kelta varázslótól pedig a latint és a gallok régi dialektusait sajátította el. Ugyanez a varázsló tanította neki a vadonban való túlélés praktikáit. A fiú lóháton nőtt fel, erős csomókkal megkötött málhában gubbasztva – így hordozták gyermekeiket a hunok. A zsák lyukain keresztül sokat látott: embereket, ahogy harcban lemészárolják egymást, nőket, akiket elrabolnak és megerőszkolnak. Minden szag közül a vére volt a legismerősebb a számára. Beszélte „a lovak nyelvét”, tudta, hogyan kell őket megszelídíteni. Hamarabb lovagolt, mintsem hogy járn tudott volna. Lábai görbék voltak, éppúgy, mint a testvéreié. Szokatlanul fehér bőre miatt a hun hagyományok ellenére fejét nem szorították deszkák közé, hogy hosszúkásabb legyen, így kémkedni is elküldhették. Mivel kinézetre hozzájuk hasonlított leginkább, a gallok váraiba küldték katonai titkokat gyűjteni. Így élt hát a csata előtt, most azonban távol volt a testvéreitől. Nappal a ló kantárjára kulcsolt kézzel aludt, éjjel pedig sietve hajtotta a lovat tovább. Gallia sötét erdeiben a szagok alapján tájékozódott, gombát, nyulat, mókust, verebet evett, a tavakban halat fogott, máskor rovarokkal ütötte el az éhét. Ha vadászott, előbb a vért kóstolta, csak aztán a húst, az állat szelleme iránti tisztelet jeléül. Bőrét a zsákmány zsírával kengette. Jeges folyókban mosta ruháit és saját vérszennyes testét. Szerette, ha tiszta a bőre. Amikor behunyta a szemét, nemzete elvesztére gondolt. „Éhes vagyok és sebesült” – gondolta. „Gallia erdeit szellemek lakják. Egy szellem elrabolta tőlem a lovamat, és adott egy másikat helyette. Túlságosan a lovainkra támaszkodtunk. Az istenük legyőzött

minket, Gallia földje megátkozott. Egy hódító nép számára a győzelem a legbecsesebb dolog a világon, de a győzelem semmi jóra nem tanít...”

Egy délután, miután elállt a sűrű eső, és az áttetsző ködfátyol csillogó párafelhőket eregetett az ég felé, a fiú ismeretlen hangokra lett figyelmes a közelben. Lovát a völgy felé irányította, hogy a bokrok között keressen búvóhelyet, de csúszós köveken elvesztette az egyensúlyát, és lecsúszott meredek lejtőn, a lóva pedig egyenesen ráfordult.

Miután nagy nehezen kiszabadult a csődör teste alól, Galaad egy nyílást vett észre a sziklában. A lovat arrafelé vezette, abban a reményben, hogy ott mindketten el tudnak rejtőzni. A barlangba lépve kellemesen hűvös levegő csapta meg az arcát. Kíváncsian haladt előre, de ahogy egyre mélyebbre került a sötétségbe, szíve összeszorult: nehogy medvebarlang legyen az, amit búvóhelynek hitt. A ló a kövekről lecsurgó édes vizet nyalta, úgy oltotta szomját. Előtte a sziklafalban valamiféle régi kőalapzat rajzolódott ki, amelyből már csak mohával borított medencék látszóttak – úgy tűnt, egy római kori vízvezeték maradványaira bukkant. A barlang fala labirintusszerűen kanyargott, rajta hal és kereszt formájú karcolt rajzok. Ahogy a fiú mind beljebb haladt a csatornában, egyre világosabb lett, míg egyszer csak egy kör alakú csarnokba ért, amelybe egy résen keresztül beszűrődött a napfény. Miközben napsugarak játékában gyönyörködött, a földön heverő rongykupacba botlott. Amikor lábával félrehúzta a ruhákat, riadtan látta, hogy egy halott fekszik ott. A viasszerű holttesten nem volt nyo-

ma a rothadásnak, csontjai kiálltak, haja száraz volt, mint a kukoricabujusz, szürke bőre gyantaszagot árasztott. „Kétségtelen” – gondolta a fiú – „hogy egy keresztény lehetett, akinek a barlangban kellett elrejtőznie.” A halott látványától megrémülve szívesen odébbállt volna, de a ló már nem hallgatott rá: a földre ereszkedett, és letette a fejét. Az állat viselkedését meglehetősen furcsának találta. Úgy döntött, türelmes lesz, így a falnak támaszkodva maga is megpihent kicsit. Míg a falra karcolt keresztény jelképeken merengett, szokatlan fáradtság kerítette hatalmába, és elaludt. Álmában a halott jelent meg előtte, és azt parancsolta: „Menj Aurelianumba Szent Gyula talpával!” A fiú feldúltan ébredt. Nem tudta hova tenni a furcsa álmot, és biztos volt benne, hogy az erdő vagy a kelta varázslók szellemei kísértik, sőt, talán éppen a szász lelke tért vissza, akinek ellopta a lovát. Erősen megrántotta a kantárt, és a lóval együtt sietve elhagyta a barlangot. De amikor felszállt a lóra, hogy megmásszák a meredek kaptatót, az állat megmakacsolta magát, nem mozdul a helyéről. A fiú leszállt, és észrevette, hogy a csődör patája beakadt egy rongyba. Erősen, két kézzel megragadta a rongy szélét, és egy zsákot rántott ki a földből. Ingujjával letörölte az izzadságcseppeket a homlokáról, összeszedte a bátorságát, és kinyitotta a zsákot. Kis faládikó volt benne, félig elrozsásodott kulccsal. Igencsak kíváncsi volt, mi lehet a ládikóban, ezért felemelte a fedelét. Egy bokától levágott lábfejet talált benne, rongyba csavarva. Egy emberi talpat. Ijedtében elejtette a ládikót, a talp a sárba potytyant, odébb gurult, a fiú pedig hátra-

hőkölt. „Milyen furcsa!” – gondolta magában. – „A talp nem rothadt, nincs szaga. Lehet, hogy a barlangbeli holttesthez tartozik? Nagy levegőt vett, felvette a talpat a földről, és hosszan méregette: kanyargós erek, megfeketedett vér, gyöngyházzsín körmök. Reszkető ujjával hozzáért a bőrhöz: az puha volt, még a talpon is, mintha csak akkor vágták volna le...

Abbéli félelmében, nehogy valami elátkozott tárgy került volna hozzá, inkább lecsapta a ládikó fedelét, és felugrott a ló hátára, hogy odébbálljon, de Volantes továbbra sem volt hajlandó egy lépést sem tenni. Hiába ugrált a hun idegesen a nyeregben, csipkedte a ló bőrét, mindenféle elfojtott vagy éles, nevetséges hangokat hallatott, mélyeket is, magasakat is, hiába kapálta sarkával az állat horpaszát. A lovat valami felsőbb akarat tartotta a helyén. A hun teljesen biztos volt benne, hogy valami keresztény istennek bűvölték meg a hátast. Látván az állat megingathatatlan makacsságát, rájött, hogy nem tehet semmit, és ettől a gondolattól a dühe is lecsillapodott, sőt, kicsit szórakoztatónak is tartotta saját ijedelmét. Elhatározta, hogy türelmes lesz. Leszállt a lóról. A fák lombjai susogtak a közelgő vihar előszelében. A fiú elszomorodott. Hogy is indulhatna útnak ló nélkül? Persze ahhoz sem fűlt a foga, hogy alávesse magát az állat akaratának. Egyszerre volt bizonytalan és kíváncsi. Visszagondolt barlangbeli parancsra: „Menj Aureliánumba Szent Gyula talpával!” Így elmélkedett: „Vajon az istenek parancsa lehet, amit azért adtak, mert korábban megmentették az életemet? Menjek Aureliánumba... Vagyis forduljak vissza? Alig hagytam

el az elátkozott catalaunumi mezőket. Rengeteget utaztam. És vigyem magammal egy halott ember lábát?” Aztán fordítva is átgondolta a dolgot: talán épp a talp miatt részesül majd valamiféle különleges elbánásban a keresztény varázslóknál, idegen földön. „És ha mégis elmennék Aureliánumba?” Végül kelletlenül a ló hátára kötötte a Szent Gyula talpát tartalmazó zsákot. „Menjünk hát Aureliánumba, ha ez az istenek akaratát!” És amint gazdája elhatározását megérezte, a ló is megindult előre.

Harmadik fejezet Meluzina

„A mezőn, a tavakban és az erdőkben szellemek járnak... őrzik a helyet. Ha biztonságban akarsz utazni, alá kell vetned magadat az akaratuknak.”

Bűzös lápvidékeken haladt át, elkerülve a földből épített házakat, a körbekerített falvakat és a vidám, nyüzsgő vásárokat. A catalaunumi mezők irányából az út menti mocsárba temetett katonák, lekaszabolt, varjúledellé vált holttestek szaga csapta meg az orrát. A folyó vörös volt, víze halottakat vitt a völgy felé. Álmában, a ló hátán szundítva, behunyt szemmel is halottakat látott. Éjjel az erdő sűrűjében a győztes csatából visszatérő római seregek fáklyáinak lángja táncolt az ágak között. A fiú tudta, hogy az ő győzelmük a fivérei vereségét jelenti. A katonák dobszóra vonultak át az erdőn, foglyaikat láncon vezetve. A hunt lelkiismeret-furdalás és félelem gyötörte, óvatosan távolodott a folyótól. Tarlókon, bozóterdőkön, szélalmokkal tarkított köves szige-

teken haladt át. Néha hosszú ruhás, csuklyával takart arcú szerzetesek keresztezték az útját, akik betegeket kísérték valahová. „A világ változik” – gondolta a fiú. „Egy másik világ van születőben. Vajon jobb lesz, mint ez a mostani? Úgy látszik, a háború egyetlen eredménye a halál. Vajon a halálon túl van-e valami?”

Szeretett benézni a házakba, amelyekben játékosan lobogott a tűz, de főleg a nők tetszettek neki, Gallia karkötőkkel ékesített, színes ruhákat viselő varázslatos lényei. Mindenfelé felbukkantak ezek a tündérek: a folyónál kibontották hajfonataikat, levették fejkendőjüket, máskor a kút mellett kettesével beszélgettek, fejükön korszóval. Este, amikor az ösvényeket fáklák fénye világította meg, szerzetesek egyhangú éneke szólt a távolban.

Néhány napnyi járás után a gyümölcsösökből elcsent száraz alma már nem volt elég a hun éhének csillapítására. Sebei elfertőztek. „A napok egyre rövidülnek, az erdő elsötétíti az eget. A bőrömről lévő vágásokból megállíthatatlanul folyik a vér – épp olyan önfejű, mint én magam. A lelkem nyugtalan, de még kitart. A testem sérült – ki tudja, meddig bírja még. A lábam átfagyott, csak a lovam tart melegen, csak neki köszönhetem, hogy élek még. Vajon ő meddig bírja?”

Volantes egy hideg délutánon megállt egy útkereszteződés kellős közepén. Se jobbra, se balra nem akart menni, se a völgy felé, ahol mély szakadékok tátongtak, se hegynek fel. Egészen egyszerűen megdermedt. Hiába rángatta lovasa a kantárt, hiába füttyült, hiába ütötte a nyeregben ülve. A csődör egy tapodtat sem tett a helyéről, és nem ez volt az első alkalom,

hogy így viselkedett. A fiú mérgesen leszállt a ló hátáról, és rárivallt:

– Mit akarsz, te bolond ló? – Fülét az állat orrára tapasztotta, hátha meghallja a gondolatait. – Már azt hittem, megszólaltál – kiabált tovább. – Ha nem akarsz semmit, minek álltál meg, mint egy öszvér? „Különös állat, különös helyek! A ló nem szól, de tekintete olyan dolgokat mesél, amelyeket csak ő ismer, én viszont nem érthetek. Úgy néz rám, mintha valami ostoba gyermek volnék, mintha azt mondaná: játszadozol a kis fegyvereiddel, bölcsnek hiszed magad, férfinak hiszed magad, de nem vagy az. Az élet játéka meghaladja az értelmet.”

A szél hangfoszlányokat hozott valahonnan, ezért a fiú leoldotta a málhát és a zsákot a ló hátáról, majd elrejtőzött a bokrok közé. „Barátkozz meg a lóval, és életben maradsz. De egy ilyen makacs lóval, mint az enyém, mégis mit lehet kezdeni?”

A köd oszladozni kezdett, szórt fény áradt szét a völgyekben, és a lemenő nap utolsó sugaraiban messze, a fennsíkon, egy embercsoport körvonalai rajzolódtak ki. Körben ültek, és csendben egy éneket hallgattak valami holtak királyságáról meg a szeretet istenéről. A csoport mellett egy szekér állt, rajta fehér lepelbe bugyolált halott – temetés volt. A szekér mögött két törekeny alakot pillantott meg: egy idős és egy fiatal nőt, összeölelkezve. Senki nem vette észre a ködben megbúvó lovat. Az ember azt hitte volna, hogy a csődör figyelmesen hallgatja a gyászénekeket, mintha csak a saját gazdája temetésén volna. Miután a halottat fakoporsóban a földbe helyezték, a csoport oszladozni kezdett, és az emberek elindultak hazafelé. A nap

lenyugodott a völgyben, a kék hegy-csúcsok árnyékba borultak, a szél hangosan süvöltött. A szekér nehézkesen megindult, két nő árnyékként suhant a többiek mögött, mintha össze lettek volna kötve.

Volantes elindult a két nő után, Galaad legnagyobb csodálkozására, akinek nem volt más választása, mint hogy a távolból figyelje a lovat. „Annyi napon át etettem, de nem esik meg a szíve rajtam” – gondolta bosszúsan. Hiába dobálta kavicsokkal Volantest, hiába próbálta különösebbnél különösebb hangokkal hívogatni, pedig még madarat, sebesült állatot, baglyot, szamarat, juhot és kakast is utánzott. A ló nagyon is jól hallotta Galaadot, mégis úgy lépkedett a nők nyomában, mintha láthatatlan szálon vezetnék, gazdájára pedig ügyet sem vetett.

A két nő egy tisztásra ért, ahol kis házikó állt. A csillagok egyenként gyulladtak ki a sötétedő égen. A ház ablakából fény világította meg a sötétzöld gyept. A ló is megtorpant a tisztáson. Amint a nők beléptek a házba, Galaadnak sikerült megfognia a nyakas csődör kantárját, de Volantes továbbra sem hallgatott rá: esze ágában sem volt elmenni az irtásról. Hiába átkozta Galaad a sorsát, a lovat nem tudta jobb belátásra bírni. Megint bele kellett nyugodnia a várakozásba. Óvatosan elásta a talpat tartalmazó zsákot, és a millió drágakőként ragyogó csillagokat bámulva elaludt a fűben.

Amikor hajnalban felébredt, Volantest látta, ahogy vidáman ugrándozik a fiatal nő mellett, aki vederrel a kezében a kút felé tart. A lány egy almát adott a lónak. Kibontott hajjal lépkedett a magas fűben, hosszú, bő inge

alját fel-felemelve. A ló úgy rázta a sörényét, mint egy kutya. Galaad anynyi halált látott már rövid élete során, hogy a két ártatlan teremtes játszadozása olybá tűnt neki, mintha egy meséből lépett volna elő. Tekintetét előbb a lány fehér lábára szegezte, majd megbámulta karcsú derekát, ruhája alól kikandikáló kebleit, a ráncok mozgását, amikor az ing le-lecsúszott a válláról. Belsőjében ellenállhatatlan, szűrő tüskét érzett, vágynak, láznak, amely felforralta a vérét. „Jaj nekem, mikor érintettem utoljára nőt? Ah, Volantes, bolond ló... Hová hoztál engem?!”

Éhesen gubbasztott a rejtekhelyén, le sem vette a szemét a gyönyörű, búzakalászhajú teremtesről, és irigyelte Volantest, amiért a derekához simulhatott. Szeme elhomályosodott, vágya ellenállhatatlan sóvárgássá nőtt, de az időjárás szeszélyes volt, a szél egyre erősebben fújt, és egyszer csak faág pottyant a fiú fejére, felébresztve őt álmodozásából. Mérgesen megrázódott, és elindult, hogy megmossa az arcát a sziklából feltörő hideg vízben, hátha az segít elfelejteni a lényét megszálló démont. De a nevetés visszhangja itt is elért hozzá, és az ágak között újra megpillantotta az inget, amely alatt azt a melegséget sejtette, amitől érzékei felébredtek. Hiába mérítette a fejét és a karjait a hideg vízbe. Ösztönei által irányított vadállattá vált. Egy ideig megfeszített izmokkal várt, majd, amikor a lány a rejtekhely közelébe ért, szilajul a hátára ugrott, megszorította a nyakát, öklével pedig akkorát ütött a derekába, hogy a szegény pára a karjaiba ájult. Maga után húzta az erdő mélyére. A lány a rémülettől lélegezni sem mert, az

Csorján Melitta: *Leányanya*, akril, vászon, 50 × 50 cm, 2023

erős karok szorításában mozdulni sem tudott. A ló megijedt, ideges nyerítést hallatott, hánykolódni kezdett, orrával böködté a gazdáját. A fiú piszkos ujjával megragadta a lány arcát, anélkül akarta meghágni, hogy akár csak rápillantana, és már kész lett volna beléhatolni, ha a teremtés ki nem siklik a karjai közül. A lány megbotlott egy kőben, elesett, majd teleszívta a tüdejét levegővel, és rémült arccal a fiú felé fordult. Amikor tekintetük találkozott, Galaadon szegény és gyengeség lett úrrá, hirtelen üresnek, ostobának érezte magát, és furdalta a lelkiismeret. Kővé dermedve nézte a lány szép csillagszemét. Amaz sikítani kezdett, és el is futott volna, ha nem látja, hogy a ló engedelmesen simogatni kezdi Galaadot.

Az erdőből zaj hallatszott. Egy lándzsa süvített el a hun füle mellett. Egy elhajított fejsze követte, amely megpattant egy fatörzsön. Galaadot vasvillákkal és baltákkal felszerelt parasztok álltak körbe, akiket a lány sikoltása riadóztatott. A fiú nem menekült volna, ha a ló nem siet a segítségére. Volantes tüzes táncba kezdett, patkói dobogtak, összevissza ugrándozva védte gazdája hátát. Galaad egy ugrással lepattant a lóról, de egy vastag kötél a nyakára tekeredett, és a földre húzta. Két bivalyerős férfi kapaszkodott a hátára. Míg Galaad az egyikkel hadakozott, sikerült letépnie magáról a kötelet, a másikat pedig leszúrta. A hun erős volt és ügyes, nem volt könnyű leteperni. Azt, amelyik még mindig a hátába kapaszkodott, hozzávágta egy közeli fa törzséhez. Röptében elkapott egy nyilat, kettétörte, kihúzta a fatörzsből a fejszét, és egyenesen egy másik paraszt koponyájába küldte. De mielőtt

a végső győzelmet learathatta volna, valaki egy bunkósbottal keményen tarkón vágta. A hun eszméletét veszítve zuhant orral a sárba, és ott is lelte volna a halálát, ha nem történik csoda: váratlanul egy hattyúsereg ereszkedett le az égből, egyenesen a fiú mellé. A madarak erősen verdesni kezdtek a szárnyukkal. Nem tűntek ijedtnek, sőt: hosszú nyakukat kinyújtották, szárnyaikat kitárták, és betakarták a hunt, aki már alig látszott ki a tollak közül. A parasztok döbbenten álltak. Galaad ekkor magához tért, felugrott a lovára, és eltűnt a völgyben, maga mögött hagyva a tátott szájjal bámuló embereket. Ingerülten sarkallta a ló horpaszát, miközben az életéért vágatott, átkozva nemcsak a sorsát, hanem tulajdon ostobaságát is.

Amikor lejjebb értek a völgybe, a ló hirtelen ledobta a nyeregből lovasát. „Mi van veled, te ló, eddig azt tettem, amit te akartál, most meg harcolni akarsz velem?” A fiú alig tudott uralkodni a ló makacssága, a nő és saját tehetetlensége miatti dühén.

– Meg akarsz ölni, te ló? Mozdítsd a hátsó feledet, különben elvágom a nyakadat, és megsütlek vacsorára! – De úgy tűnt, Volantest egy cseppet sem érdekli a gazdája fenyegetőzése. Olyan mozdulatlan maradt, akár egy oszlop. – Megbolondultál? No majd megszabadulok én tőled, ne félj, csak találjak másik lovat! – A csődör a fogát mutogatta.

Galaad nagy nehezen belenyugodott a helyzetébe. Leült egy fa árnyékába, és keserű sorsára gondolt. Megtapogatta a tarkóját: az ütések helyét dudorok jelezték, karja pedig tele volt nyílt sebekkel. Felrémllett előtte a leány alakja. Ujjbegyén még érezte

selymes bőrét, finom haját, orrában még ott volt az édes illat...

– Hallod-e, Volantes, szerettél ott lenni a tisztáson, mi? Hát én is... Jegyezd meg jól: arra a tisztásra soha többet nem megyünk vissza. Minden erőm elhagyott, jó, hogy meg nem haltam miattad. „Miről beszélsz, te nagy vitéz? – hallotta a saját gondolatait, mintha a ló füléből szólt volna. Hogyhogy nem mész vissza a tisztásra? A talpról megfeledkeztél?”

Abiza... A zsák a talppal ott maradt elásva a leány háza mellett. „Jaj nekem, én ostoba!” A ló felnyerített: vissza kell menni a tisztásra, és vissza kell szerezni a talpat...

Két éjszakát várt, hogy a szél fel-támadjon és az eső ostorozni kezdje a földet. Csak akkor indult útnak, osonva, mint egy vadállat, amikor a vihar már javában tombolt, a fák recsegték-ropogtak, észrevétlenül lopakodott a tanyák mögött és az egyre duzzadó vízfolyások mentén, amelyek köveket és guruló fatörzseket vittek a völgybe. A ló nehézkesen haladt a sárban, így csak későre értek a tisztásra. Galaad kiásta a föld nedves húsából a zsákot, gondosan a ló nyakára kötözte, és a lejtő alján, két kiálló szikla alatt húzta meg magát. Az eső már lemosta a hidegtől és a sebektől lila bőrét. A zivatar jéghideg volt, de a ló melegéhez bújva nem fázott. Hátát az egyik sziklának vetve várta, hogy elmúljon a zivatar. A ló állva maradt, patái a sárba süppedtek.

Ahogy ott állt zsibbadtan, nézte az egyre gyorsabban lezúduló vízáramot, amely száraz ágakat és szikladarabokat görgetett a mélybe, a vízfüggönyön túl, a ködben, egy alakot látott felsejleni. A fiatal nő volt az, akit az-

előtt megalázott. A lány vizes ingben ugrált az árkok fölött. Galaad azt hitte, csak a képzelete játszik vele. A lány eltűnt a homályban, a fiú pedig feldúltan indult a keresésére. Kicsit lejjebb rá is bukkant: a lány tehetetlenül csúszkált a sziklákon, lépni is alig tudott, olyan erővel sodorta a szél és a megnyílt égboltból alázúduló áradás. Üldözője felé fordult, és amikor meglátta, hogy korábbi támadója van a nyomában, riadtan meggyorsította lépteit, ám a villámlástól még jobban félt, a dörgés pedig egyre csak rengette a földet. A lány megcsúszott a sárban, és fennakadt egy fa kiálló gyökerén. A fiú odaszaladt, hogy megmentse. Karjába kapta pehelykönnyű testét. A lánynak nem volt más választása, hagyta, hogy a fiú karja a vízár fölé emelje. Egy ideig magához szorította, és a lány hallotta a szívverését. A fiú óvatosan leültette a lányt egy fa sűrű lombja alá, ahol majdnem száraz volt a talaj, és eltávolodott tőle, hogy szándéka tisztaságát jelezze. Egy ideig szótlánul ültek, csak a szél háborgását és az ágak csapkodását hallgatták. Volantes a dombról nézte őket, patáival még mindig a sárba ragadva. Nem tudott elmozdulni a helyéről, csak halkán nyerített. Egy idő után a zivatar elcsendesedett, csak a szél sípolt száz hangon a kövek repedései között. Galaad bátoratlanul egy száraz rongyot nyújtott a lány felé. Az kibontotta a haját, és gondosan megtörölte fűrtjeit, majd a nyakát és a vállát is. Visszaadta a rongyot, a fiú pedig elvette és megszagolta... A lány elpirult, lesütötte a szemét, és valamit mormogott, a fiú nem értette. „A hattyús ember” – suttogta a lány, majd szégyenkezve elhallgatott. A hideg, párás levegőben egyre közelebb húzó-

dott a fiúhoz. „Boszorkány ez, aki a fű harmatából, a hold sugarából jött elő – gondolta amaz. – Az eső szelleme, az erdő szelleme, kísérteni jött. Úgy közeledik hozzám, mint egy szűzarcú és szűztestű kígyó. Keble melegétől lánggra lobbanok, érzem forró orcájának hevét, és tehetetlen vagyok.”

Testük összeért, felmelegedtek, a fiú pedig elfordult, nehogy véletlenül a lányéhoz érintse napégette ajkát. Addig maradtak így, amíg a patakok elvékonyodtak, és a szél lassan elhalált. Az eső is elcsendesedett, a föld szilárdulni kezdett. Volantes kihúzta patáit a földből, a lány pedig eltávolodott a fiútól, csak néhány vizes, szőke hajtincset hagyott a mellkasán. És amikor észrevette, hogy amaz utána akar menni, a maga nyelvén odasúgta neki:

– Ismerem a járást, nem kell elkísérni.

A lány elindult, de hirtelen megtorpant, a fiú felé fordult, és azt kérdezte:

– A tiéd a ló? Errefelé nőtt fel...

– Volantes?! – döbönt meg a fiú.

– Nem így hívják – mosolygott a lány -, de illik rá a név!

Galaad arca felderült. Csak most értette meg, miért követte a lányt a ló, miért maradt makacsul a közelében.

– Nem félsz tőlem? Bántottalak – suttogta. A lány mosolygott:

– A hattyúk azt mondták, ne féljek.

– Mosolya újra elkápráztatta a fiút.

– A hattyúk?!

– Ritkán látni őket ilyen hideg időben – mondta a kislány, és, még egyet lépett hátra, a fiú megfogta a kezét, ő pedig hagyta.

– Hogy hívnak? – kérdezte a fiú, és közben gyöngéden a lány füle mögé simította a haját. – Szeretném megje-

gyezni a nevedet, hogy magammal vigyem. – A lány még egy lépést hátrált, és elhatározta, bemutatkozik.

– Meluzina, így hívnak.

– Meluzina – ismételte halkan Galaad, lassan ízlelgetve az édes nevet.

A lány kiszaladt a lomb alól, a ház felé vette az irányt, és nemsokára eltűnt a sötétben. „Meluzina” – susogta a szél is a lány árnyéka által hagyott űrben. Szíve hevesen vert: kettejük rövid története béküléssel zárult.

A vihar zúgása elült a nap utolsó sugarában, és az erdő elnémult. A fiút furcsa gondolatok és nyugtalanság kerítette hatalmába, érezte, hogy a lány falujától minél távolabb kell vezetnie a lovát, még hozzá gyorsan.

„Egyszer volt egy szeretőm, akit a kígyók martalékául hagytam, hogy elmehessek a háborúba – emlékezett vissza. – Túl hamar hagytam el az én szeretőmet. Őt nekem ajándékozták, de nem volt időm elfogadni, nem volt időm szeretni őt. Tekintete túl keveset látott engem, túl keveset éreztem a testét, az illatát. Vajon mit csinál most az én szeretőm, akit elhagytam, hogy elmehessek a háborúba? Evett-e vajon, ivott-e ma? Bárcsak édes vízcsepp lehetnék, hogy megihasson, bárcsak lecsoroghatnék az ajkain, a nyakán. Simogatásai túl hamar elfogytak. Makacssággal megbántottam őt, előbb akartam férfi lenni, mint az ő szeretője. Vajon vár még rám, vagy már mással keresi a boldogságot? Azt hiszi, meghaltam? Sirat-e engem? Hallja-e még gondolatban a hangomat? Drága arca sokáig kísértett, teliholdas éjszakákon sokszor jelent meg előttem. Álmomban szárnyakat faragtam neki, haját vi-

rágokkal ékesítettem, testét napsugarakba öltöztettem. Olyan messze vagyok most tőle... Vajon látom-e még valaha? Illata elszállt már belőlem, nem tudom többé az idő sírhantjából feltámasztani. Szeretném, ha a testvéreimmel együtt hazamehetnénk a

szeretőinkhez, a szívemben eltemetett helyekre... Azt hittem, hódító vagyok, de igazából már semmi sem vagyok. Míg a szeretőm arca elhalványul bennem, Meluzina arcát látom...”

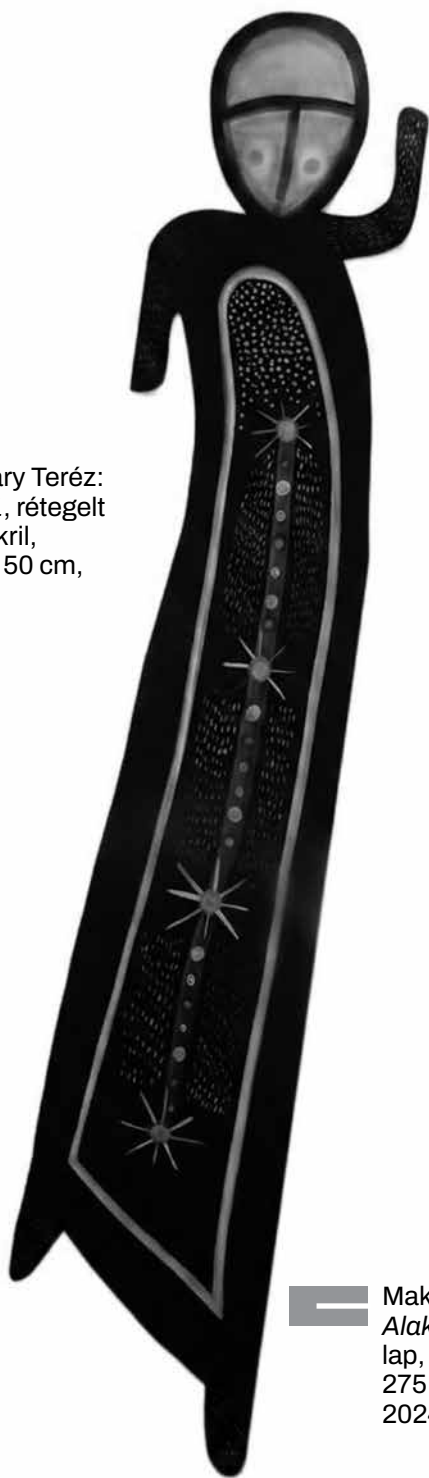
Fordította: Bozsódi-Nagy Orsolya

ANDREEA TĂNĂSESCU a I. L. Caragiale Színház- és Filmművészeti Egyetem oktatója Bukarestben, drámaíró, koreográfus, kulturális projektmenedzser, az A&A Associated Artist Kulturális Egyesület alapító igazgatója, valamint a Román Koreográfusok Szövetségének tagja. Koreográfiai tanulmányainak befejezése után (az I.L. Caragiale Színház- és Filmművészeti Egyetemen végzett Bukarestben) egyetemi kutatásait a franciaországi párizsi VIII. Vincennes Saint-Denis Egyetemen folytatta, majd előadóművészeti doktori címet szerzett a bukaresti Nemzeti Zeneművészeti Egyetemen, valamint posztdoktori fokozatot a bukaresti Nemzeti Zeneművészeti Egyetem Doktori Tanulmányok Intézetében. Gyakran működik együtt tekintélyes hazai és külföldi intézményekkel rendezőként és koreográfusként, több mint 20 előadást és 200 kulturális eseményt valósított meg Romániában és külföldön. Szakmai témájú és gyermekkönyvei is megjelentek különböző kiadóknál. *Chemarea lebedei* című könyve ebben az évben jelent meg az Eikon Kiadónál.

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA fordító és tolmács. Erdélyi magyarként, magyar anyanyelve mellett természetes módon sajátította el a románt, emellett angol nyelv és irodalom szakon, majd fordító-tolmács mesterszakon végzett Nagyváradon. Sok éve dolgozik a kulturális marketing területén, színházban, később műemlékvédelemben, azelőtt pedig írott és audiovizuális médiában tevékenykedett, mind magyar, mind román nyelven. A sajtóval később sem szakított teljesen, korábban a Várad, újabban pedig az Újvárad művelődési folyóiratban publikál filmkritikákat. Fordított már szakácskönyvet, esszéket, drámát, weboldalt, közösségimédia-posztokat és sok minden mást. A műfordítás régi álma és szerelme.

— Maklár Teréz:
Alak 1, rétegelt
lap, akril,
275 × 50 cm,
2026

— Maklár Teréz:
Alak 3, rétegelt
lap, akril,
275 × 50 cm,
2024

Berki Ádám

Egy feldúlt világ emléke

(Munkácsy Mihály: Téli út)

Sáros felhőkre taposnak az ökrök,
húsig mart út minden tűkarom.
Nem csillag, ha közelről is csillog
a szarvukra tűzött vonulás.

Évgyűrűk helyett gégeporcok
közé szorulnak a lenyelt fejfák.
Meglékelt pitvarukból szögletes
glóriát vérzek egy ágyúgolyóra.

Mire fölegyenesedem, szemük
végleg rám sötétedik.
Csak az mozdul, ami maradna,
ha maradna is mozdulatlan.

Sáros felhőkbe taposott ökrök,
habos nyáluk nyelvednek cinkos,
törött küllők a kiálló bordák,
pelyhekbe gyűl akarásod.

A csillagok vérbefúlt legyek,
átfagy szárnyukon minden ikon,
s hogy örökölt rácsuk könnyű legyen,
nem szorít, és nem is enged az iszony.

Vénusz abortusza

A város falai combodnál összezárnak.
A meder szökik, nem a folyó.
Befelé vérzel, megtelik veled a kert,
vonatkozásaidban angyalok folytatódnak.

Ha sokat dörzsölöd, meggyúl
Csontváry holdjában az algakék égő,
mosóporos felhők esnek a tóba
és felszívja tested a félhomály.

Az elkövető, akitől önmagad lehetsz,
a szemtelen, aki a körmünkre néz.
A tömegsír ablaka csak belülről nyitható,
a padmajon a testek megvetültek.

Hósár

Az ördögárok mózesmintás.
Ne kerekíts kőtáblát egész sorssá,
a holtpontról tested letölthető.
Rigor mundi: feltámadás alapfokon.

Látod, a savanykás mondatok sem málltak le
a szájpadról, hiába kapartad,
belülről kapart.

Lenyel és visszaad a halaknak a tenger.
Arcod oszthatatlan,
ha őbennük szétozthatod.

De hányszor felejtet el az egyetlen fájt,
mielőtt először eszedbe jut?
És hányszor eresztet el végleg,
mielőtt először magadhoz fogod?

Egyperces forradalmak

A mozdulatok bezárt bicskaként kuporognak.
Minden éles, ha a kezéd markolat.

A dézsában sárlé, hajadon hópor.
A kövek megdagadt bokák.

Ha beszélsz, begyógyulnak a hasadások.
ha elhallgatsz, továbbrepedek.

Eltemették,
majd arccal a földnek fordult,
hogy eltemesse őket.

A kráter, amiben ha fekszel,
nem a kráter.

Egészben hullanak a csonkok,
ahogy ő akarja, kéken,
arccal lefelé.

Elfogytak a Barnabások.
A tornaóráról felmentett Krisztus.

Egy csont sem tört ketté,
mégis minden összeforrt.

Ha húztad, hajsza volt,
ha kitepted, idegfonat.

Út nélküli útszegély:
mint ereken a kontraszt,
eltűnök, hogy legyen mire lépned.

—
Az ég hasa hárttyavékony.
A kékebb babákat újraszülték.
—

Egy percig sem mozdult.
Így járhat előttünk most is.
—

A tartás, amit kiizzadnak belőled a falak.
A bőr, ha nem elég vékony.

NÉVJEGY

BERKI ÁDÁM (Szatmárnémeti, 1996). Szilágypérben nevelkedett. Jelenleg Budapesten él, lélekben egyszerre többfelé. Sok minden lehetne, de általában csak ember. Mostanáig a *Napút Online* folyóiratban, az *ÚjNautilus*ban és a *SZIFONline*-ban jelentek meg versei. Első kötete a Napkút Kiadó gondozásában jelenik meg.

Csorján Melitta: *Álom a Pannon-tenger partján*, akril, vászon, 100 × 50 cm, 2026

Csorján Melitta: *Hiányérzet*, akril, vászon, 40 × 40 cm, 2024

A gondolat én-keresése

Boga Júlia

IRODALOM

A gondolat nem kopogtat, amikor megérkezik, nem kér útlevelet, nem áll sorba a tudat határán, nem várja meg, míg az ember rendet rak a fejében, mint egy vendég, aki csak akkor hajlandó belépni, ha a székek párhuzamosan állnak. Inkább olyan, mint egy fénycsík, amely egy repedt redőnyön át besurran a szobába, és egyszer csak ott van, anélkül hogy bárki meghívta volna, s azzal a csendes arroganciával foglal helyet, amely csak a létezés legősibb jelenségeinek sajátja. Ekkor történik valami, amit az ember többnyire észre sem vesz: a gondolat nemcsak megszületik, hanem kérdezni kezd. Nem a világról, nem a másikról, nem a tegnapról, hanem önmagáról. Mintha egy tükör állna fel a semmiben, amely nem a testet, hanem a megértés szándékát tükrözi vissza. A gondolat egyszer csak rácsodálkozik saját jelenlétére, s ebben a pillanatban megszületik a legkülönösebb kérdés: ki gondol itt valójában? Az ember szereti azt hinni, hogy ő az, aki gondolkodik. Ez az egyik legkényelmesebb illúzió, amelyet valaha feltalált, és amelyet olyan gondosan ápol, mint egy szobanövényt, amely sosem igényel valódi fényt. Pedig a gondolat gyakran úgy viselkedik, mint egy önálló lény, amely csak ideiglenesen bérel helyet az elmében, majd továbbáll, mintha sosem lett volna ott,

miközben az ember még mindig azt hiszi, hogy ő volt a gazda.

A modern világ különösen kedveli ezt a félreértést. A gondolatokat ma már nemcsak birtokolni akarjuk, hanem termelni, rendszerezni, és ha lehet, csomagolni is, mintha egy elegáns dobozban árulható termékek lennének. Az emberi elme lassan olyan gyárrá vált, ahol a gondolat nem esemény, hanem kirakat, s ebben a furcsa, sterilizált térben a gondolat elveszíti azt a képességét, hogy rákérdezzen önmagára, mert túl elfoglalt azzal, hogy megfeleljen. S amikor egy gondolat mégis kiszabadul ebből a rendszerből, s nem kér engedélyt a racionalitás felügyelőitől, nem simul bele az elvárások algoritmusába, akkor történik meg az, amit valódi keresésnek nevezhetünk. A gondolat ekkor nem a világot próbálja megérteni, hanem azt a furcsa, áttetsző közép-pontot, amelyből maga is fakad. Ez a keresés nem lineáris, nem logikus, nem is különösebben udvarias, inkább hasonlít egy olyan város bejárására, amelynek utcái folyamatosan átrendeződnek, ahol a térképek elavulnak még azelőtt, hogy elkészülhetnének, s ahol minden sarok mögött egy újabb kérdés vár, nem válaszáért kiált, hanem további kérdéseket szül.

A gondolat, amikor önmagát keresi, nem talál biztos pontot, nem talál

„én”-t abban az értelemben, ahogy az ember szeretné: stabil, körülhatárolható, névvel és történettel ellátott identitást. Amit talál, az inkább egy mozgás, egy folyamat, egy állandó keletkezés, amelyben az „én” nem kiindulópont, hanem melléktermék. Miközben az ember egész életében azon dolgozik, hogy meghatározza önmagát, hogy címkéket gyűjtsön, szerepeket vállaljon, s egy koherens történetet építsen, a gondolat, amely ezt az egészet létrehozza, csendben rámutat arra, hogy ez a történet inkább díszlet, mint valóság. Egy gondosan megvilágított színpad, ahol az „én” a főszereplő, miközben a darabot egy láthatatlan dramaturg írja, aki nem hajlandó bemutatkozni. A társadalom természetesen nem rajong az ilyen felismerésekért. A stabil identitás ugyanis kiválóan irányítható, míg a folyamatként értelmezett „én” olyan, mint egy folyó, amely nem hajlandó mederben maradni. Sokkal könnyebb egy embert megszólítani, ha tudja, hogy ki ő, mint ha éppen azon gondolkodik, hogy van-e egyáltalán ilyen „ki”. Ezért tanítanak minket korán arra, hogy válaszoljunk a kérdésre: „ki vagy?” Mintha ez egy egyszerű, adminisztratív adat lenne, amelyet ki lehet tölteni egy űrlapon. Senki sem mondja: „figyeld meg, hogyan keletkezik benned ez a kérdés”, senki sem biztat arra, hogy ne a választ keresd, hanem a kérdezőt. Pedig a gondolat pontosan ezt teszi, amikor önmagát keresi. Nem áll meg a felszínen, nem elégedett meg a szerepekkel, nem nyugszik bele a definíciókba; mint egy nyugtalan kutató, aki rájön, hogy a laboratórium, a kísérlet és a megfigyelő ugyanannak a jelenségnek a különböző árnyalatait, a

gondolat is elkezd lebonítani azokat a határokat, amelyek között addig biztonságban érezte magát. És ekkor egy különös csend keletkezik.

Nem az a fajta csend, amely a zaj hiánya, hanem az, amelyben a zaj értelmét veszti. A gondolat nem szűnik meg, hanem átalakul: már nem állításokat gyárt, nem véleményeket formál, nem ítélkezik, hanem figyel. Nem keres kapaszkodót, mert ráébredt, hogy minden kapaszkodó egy újabb konstrukció, amely elválasztja attól, amit valójában látni szeretne. Ez a figyelem nem passzív, inkább olyan, mint egy tiszta láng, amely nem éget, hanem megvilágít. És ebben a fényben az „én” már nem egy szilárd alak, hanem egy folyamatosan változó mintázat, amely a gondolat és az észlelés találkozásából születik.

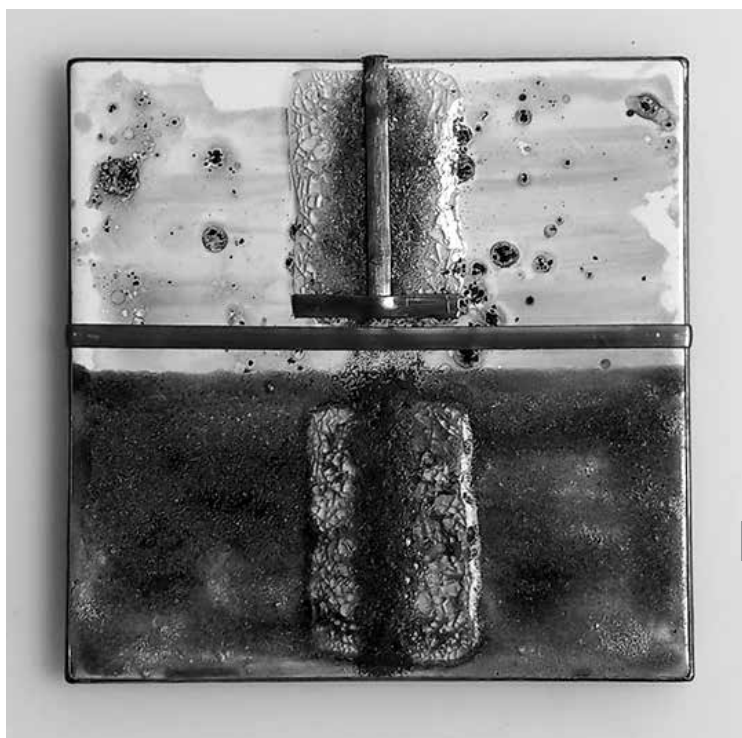
Ha a gondolat valóban önmagát keresi, akkor az ember egész élete egyfajta félreértésre épül. Komolyan vesszük azt, ami folyamatosan változik, és figyelmen kívül hagyjuk azt, ami állandóan jelen van. Olyan ez, mintha valaki egy folyó vizét próbálná konzerválni, miközben észre sem veszi a medret, amelyben a víz áramlik. A modern ember különösen ügyes ebben a félreértésben. Naponta több ezer gondolatot termel, megoszt, kommentál, értékeli, miközben ritkán áll meg, hogy megkérdezze: honnan jön mindez? Ki az, aki ezt az egészet észleli? És amikor mégis felmerül ez a kérdés, gyakran gyorsan el is tereljük, mintha valami kellemetlen vendég érkezett volna, akinek nincs helye a gondosan berendezett nappaliban. Inkább visszatérünk a megszokott mintákhoz, a jól ismert narratívákhoz, a biztonságos definíciókhoz. Pedig a gondolat

nem sértődik meg. Nem hagyja abba a keresést csak azért, mert az ember nem figyel rá. Tovább dolgozik a háttérben, mint egy csendes kertész, aki akkor is gondozza a kertet, amikor a tulajdonos azt hiszi, hogy minden magától nő. És ez a legizgalmasabb ebben az egészben: a gondolat keresése nem igényel külön erőfeszítést, nem kell hozzá különleges módszer, nem kell hozzá kiválasztottság, nem kell hozzá semmi, ami kívülről jönne. Elég, ha az ember észreveszi, hogy a gondolat már régóta úton van. A gondolat útja azonban nem egyenes, és nem is kíván az lenni. Nem tiszteli az emberi vágyat a rend iránt, azt a halk, mégis makacs törekvést, hogy minden jelenségnek legyen helye, neve és oka. A gondolat inkább olyan, mint egy szél, amely nem olvassa az időjárás-jelentést, és nem kér engedélyt a térképektől. Megérkezik, felkavar, majd továbbáll, miközben az ember még mindig próbálja meghatározni, honnan jött, és mit akart.

Az én mint konkrét és megfoghatatlan

Az „én”, nemcsak létezni akar, hanem érteni is, nem elég számára, hogy a gondolat megszületik; történetet kér hozzá, magyarázatot, összefüggést. Olyan, mint egy könyvtáros egy végtelen könyvtárban, aki minden új kötetet azonnal katalogizálni akar, még akkor is, ha a könyv maga még íródik. Ez az értelmezési kényszer egyszerre áldás és teher. Áldás, mert lehetővé teszi, hogy az ember világot építsen a tapasztalataiból, hogy ne csak sodródjon az eseményekkel, hanem kapcsolatokat lásson, mintázatok fedezzen

fel, jelentést teremtsen. De teher is, mert minden jelentés egyben szűkítés. Minden definíció egy ajtó bezárása, miközben más ajtók észrevétlenül eltűnnek a falban. A gondolat, amikor önmagát keresi, különösen érzékeny erre a kettősségre. Egyszerre akar tiszta lenni és érthető, egyszerre vágyik szabadságra és formára. Olyan, mint egy festő, aki egyszerre szeretne minden színt használni és mégis egyetlen képet alkotni, s talán itt kezdődik az igazi játék, mert a gondolat nemcsak keres, hanem játszik is. Képeket teremt, metaforákat sző, abszurd összefüggéseket hoz létre, majd nevet rajtuk, mintha tudná, hogy mindez csak egy átmeneti konstrukció. Egy pillanatra komolyan veszi magát, majd hirtelen kilép a szerepből, s kívülről nézi azt, amit éppen létrehozott. Az ember ezt gyakran zavarónak találja, hiszen hogyan lehet megbízni valamiben, ami ennyire változékony? Hogyan lehet identitást építeni egy olyan alapra, amely folyamatosan átalakul? Nem lenne egyszerűbb, ha a gondolat végre eldöntené, hogy ki ő, és megmaradna annál? De a gondolat nem vállal ilyen kompromisszumokat. Nem azért, mert lázadó, hanem mert természeténél fogva mozgás. Ha megállna, megszűnne gondolat lenni, s valami egészen mássá válna: dogmává, szokássá, reflexszé, és az ember pontosan ezt teszi. A gondolatból rendszert épít, a rendszerből szabályt, a szabályból identitást. Olyan, mintha egy folyóból kőszobrot faragna, majd csodálkozna, hogy a víz eltűnt. Az „én” ebben a folyamatban lassan megkeményedik, elveszíti rugalmasságát, és végül már nem is kérdez, csak válaszol. Ez az a pont, ahol a gondolat keresése

 Jankó-Szép
 Noémi: *Hamis
 tükröződés*,
 kerámiakép,
 15 x 15 cm,
 2026

 Jankó-Szép
 Noémi:
Tűzfal II.,
 kerámiakép,
 15 x 15 cm,
 2026

új lendületet kap, mert minden merev struktúrában van egy apró repedés, egy hely, ahol a gondolat újra beszívárogthat, ahol a kérdés ismét felmerülhet: valóban ez vagyok én? Vagy csak egy történet, amelyet elég sokszor ismételttem ahhoz, hogy igaznak tűnjön? A társadalom ekkor finoman köhint. Nem hangosan, nem drámaian, inkább úgy, mint egy udvarias vendég, aki emlékeztet arra, hogy nem illik túl mély kérdéseket feltenni a vacso-raasztalnál. Hiszen mi történne, ha mindenki elkezdené megkérdőjelezni az „én”-jét? Ki menne dolgozni? Ki fizetné a számlákat? Ki tartaná fenn azt a bonyolult, mégis törekeny rendszert, amelyet civilizációnak nevezünk?

Miközben a társadalom az egyént ünnepli, folyamatosan arra ösztönzi, hogy ne nézzen túl mélyre. Légy önmagad, mondja, de csak addig a pontig, ahol az önmagad még kompatibilis a rendszerrel. Légy egyedi, de ne túlzottan. Gondolkodj szabadon, de maradj érthető. A gondolat viszont nem olvassa ezeket az utasításokat. Amikor önmagát keresi, nem áll meg a társadalmi határoknál. Átlépi a szerepeket, a normákat, a definíciókat, és belép egy olyan térbe, ahol már nem lehet egyszerű válaszokat adni. Itt az „én” nem egy stabil pont, hanem egy kérdés, amely folyamatosan újraformálódik. És ebben a térben történik valami különös: a keresés elkezd önmagára visszahatni. Minél inkább próbálja a gondolat megtalálni önmagát, annál inkább felismeri, hogy nincs egyetlen, végleges „én”, amelyet meg lehetne találni. Olyan ez, mint amikor valaki egy tükörlabirintusban bolyong, és minden irányban saját arcát látja, mégsem találja azt az egyet,

amely az „igazi”. Talán éppen ez a felismerés a kulcs. Nem az, hogy nincs „én”, hanem az, hogy az „én” nem tárgy, hanem folyamat, nem valami, amit birtokolni lehet, hanem valami, ami történik. A gondolat nem találja meg önmagát úgy, mint egy elveszett tárgyat; inkább ráébred, hogy ő maga a keresés, és ebben a felismerésben van valami felszabadító, mert ha az „én” nem egy rögzített entitás, akkor nem kell folyamatosan védeni, bizonyítani, fenntartani. Nem kell minden kritikát személyes támadásként értelmezni, nem kell minden változást fenyegetésként megélni. Az „én” ekkor nem egy vár, amelyet meg kell védeni, hanem egy folyó, amely áramlik. Ha az ember valóban így tekint önmagára, akkor az élet sok komolysága hirtelen elveszíti a súlyát. Azok a drámák, amelyek korábban mindent betöltöttek, most inkább jeleneteknek tűnnek egy végtelenül improvizatív színdarabban. A kudarc nem végzet, hanem egy érdekes fordulat; a siker nem csúcspont, hanem egy átmeneti díszlet. És a gondolat, mint egy kissé szórakozott rendező, továbbra is kérdez. Nem azért, hogy választ kapjon, hanem mert a kérdés maga az életnek formája.

Mi történik, amikor egy gondolat megpróbál nem gondolat lenni?

Ki az, aki észreveszi a csendet, amikor a gondolat elcsendesedik?

Lehet-e az „én” valami más, mint az a történet, amelyet éppen most mesél magáról?

Ezek a kérdések nem követelnek választ. Inkább megnyitnak egy teret, ahol a válasz szükségtelenné válik, és itt érkezünk el a gondolat keresésének egyik legfinomabb pontjához, amikor

a gondolat már nem erőlködik. Nem próbálja megragadni önmagát, nem próbálja definiálni az „én”-t, nem próbálja lezárni a keresést. Inkább hagyja, hogy a keresés történjen, mint egy zene, amely nem akar véget érni, mert nem a befejezés adja az értelmét, hanem maga a hangzás. Az ember számára ez szokatlan állapot, hiszen hozzászokott ahhoz, hogy mindennek célja van, iránya van, eredménye van. A céltalan keresés idegennek tűnik, sőt, néha ijesztőnek is. Mintha

az ember elveszítené a kapaszkodóit, és egy végtelen térben találná magát, ahol nincs mihez mérni a haladást. De ebben a térben van valami rendkívül tiszta, mert itt a gondolat végre nem eszköz, hanem önmaga. Nem szolgál semmit, nem bizonyít semmit, nem igazol semmit. Egyszerűen jelen van, és ebben a jelenlétben feltárul az a különös paradoxon, amely az egész keresést áthatja: a gondolat azért keresi önmagát, mert sosem volt önmagától külön.

NÉVJEGY

BOGA JÚLIA (1998, Csíkszereda) egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte el a bölcsészkar magyar irodalom és komparatisztika szakán. Jelenleg prózaverseket publikál a *Honvilág* című folyóiratban, illetve Magyarországon és Erdélyben is jelennek meg írásai irodalmi folyóiratokban, s román nyelven is közöl verseket, prózákat.

Jankó-Szép Noémi: *Tűzfalak*, három kerámiaképből álló triptichon, mindhárom 3 × 20/20 cm, 2025

Czilli Aranka

Öregedés

Repedeznek a test falai.
Átrendezheted benne az álmokat –
néhány jól meggondolt magyarázat,
könnyed illúzió kezdetben még jól takar
mindent, ami bomlani akar.

De egyre gyakrabban kell átrendezned
magadban a bútorokat, hogy elvonatkoztass
attól, romosodik az otthon.
Bőröd tartóköteleit meglazítják
a rájuk aggatott évek,
ízületeidbe csontosodnak a tévedések,
és méhszalagod belefárad a kihordott jövő
után maradt ürességbe.

Valami nagy, merész vágyat keress most a létnek,
amiben szárnyalhat még egyszer a lélek,
mielőtt hontalanná lesz a bomladozó testben:
csomagold össze a megfoghatatlant,
és lazítsd meg ujjaid mindazon,
ami ittmarad nélküled: vagyon,
barátok, testvérek, gyermek.
Egyetlen batyud marad: erős vászon-hited,
ami ebbe belefér, azt mind elviheted.

Valahol

Valahol egy távoli pont vagyok
a horizontodon.
Tudom, hogy fel-felvillanok még
a szemedben,
de már nem nyújtod kezéd értem,

csak tudod, hogy vagyok,
és elfogadod,
hogy voltam
olyan közel is,
hogy felborzolta pihéidet
a lélegzetem.
De már nem eveznél felém,
nem mozdítanál se kezét, se bokát,
hogy közelebb kerülj ahhoz,
aki voltam,
aki voltál,
akik lehattünk volna tán.

Távoli pont vagyok a térképeden.
Tudom a sodrás irányát:
nem horgonyozhatok le ott,
ahol a part ingovány.

Zavaros vizek jönnek,
és elsodornak egészen.
Nemsokára nem leszek
sehol a horizontodon.
A felejtés ráfekszik majd
leanderlevél-mosolyodra.
Feloldódom,
mint egy üres templomban
elsuttogott ima
a boltívek alatt.

Maklár Teréz: *Esküvő*, rétegelt lemez, akril, 50 × 70 cm, 2026

Bazsarózsa és pianínó

Bíró Éva

ESSZÉ

Vannak emberek, akik észrevétlenül emlékeztetnek bennünket arra, honnan jöttünk. Van, hogy egy idős virágáros a bevásárlóközpont előtt, máskor egy régi pianínó, vagy éppen a bazsarózsa illata, olykor pedig egy autóban hazafelé őrzött csend kapcsolja össze lassan a múltat a jellel. Mert talán nem is az a kérdés, hogy régen minden szebb volt-e, hanem inkább az, hogy megtanuljuk-e időben meglátni a szépséget abban a világban, amelyben éppen élünk.

A nyár eleji meleg már a parkoló aszfaltjából áradt fölfelé, amikor Zsuzsával megérkeztünk a bevásárlóközponthoz. Késő délután volt, az a fajta óra, amikor az emberek sietnek, rohannak, jönnek-mennek a bevásárlókocsikkal, szatyrokkal, telefonjukba hajolva, mintha valami láthatatlan óra kergetné őket valahonnan valahová. Már az autóban is éreztem, hogy túl melegen öltöztem, ezért amikor kiszálltam, gyors mozdulattal lehúztam magamról a szvettet.

A bejárat mellett egy idős asszony állt. Mellette fehér műanyag vödör, benne bazsarózsa, néhány szegfűcsozor és pár szál mezei virág, amelyeket talán hajnalban szedett valahol az út mentén. A bazsarózsa olyan telten nyíltak, mintha mosolyogtak volna. Az illatuk különös módon átütötte a

parkoló porát, és még a kipufogógáz szagán is túllépett.

Zsuzsa megtorpant mellettem. Egy ideig csak nézte az asszonyt, aztán halkan, ahogyan szokott, megszólalt.

– Anya... nem ez a néni szokott itt lenni. Ez egy másik.

Én is odanéztam.

A kendője sötétkék volt, olyan régi fajta, melyet ma már alig hord valaki. Szorosan fogta össze ősz haját. A hátát az élet meggörbítette, de csak annyira, hogy még szolgálni tudjon másokat. Nem úgy állt ott, mint egy szolgál, hanem inkább mint a világ egyik csendes, jólelkű szolgálója. Az arca ráncos volt, mégis nyugodt.

A szemében valami ritka nyitottság ült, amellyel egyre kevesebbszer találkozunk. Nem a panaszkodó öregség nézett belőle ránk, hanem a figyelem. És amit azonnal észrevettem közelebb érve, azok a kezei voltak. Különösen szép kezei voltak. Hosszú ujjak, vékony csontok, a föld szürkésege ott ült a bőrének repedéseiben. Dolgozó kezek voltak, mégis meglepően finomak.

Miközben én az asszonyt figyeltem, Zsuzsa a táskájában kezdett el kotorászni.

– Anya, szeretnék virágot venni tőle... Tudod, hol van a pénztárcám?

A hangjában hirtelen ijedtség rezdült meg. A táska alján keresgélt, türelmetlenül félrehúzza a benne lévő

apró, sokszor jelentéktelennek tűnő tárgyakat.

– Benne van. Nyugodtan keresd csak meg – mondtam mosolyogva, miközben tovább figyeltem az asszonyt.

Néhány lépésre álltunk meg tőle. Zsuzsa még mindig a pénztárcáját kereste, az idős nő pedig lehajtott fejjel az ő kezeit nézte.

– Meglett! – sóhajtott fel végül a lányom.

Aztán zavartan megszólalt:

– Két csokrot kérek szépen. Jó napot kívánok!

Azonnal belepirult, mert érezte, hogy fordítva mondta. Az asszony azonban csak elmosolyodott.

– Semmi baj, aranyom.

Zsuzsa átvette a virágokat, majd az egyiket hirtelen a kezembe nyomta.

– Utó-anyáknapijára... júniusban is – mondta félmosollyal.

A mosolya még mindig gyermeki. Tizennégy éves múlt, de ugyanazzal a tiszta szeretettel simul hozzám, mint kiskorában. Megöleltem. A virágok illata körülölelt bennünket, és én akkor tudtam, hogy ezt a pillanatot magamban hordozom majd, amíg élek.

Az idős asszony közben ismét Zsuzsa kezét nézte. Hosszan és figyelmesen, aztán megszólalt.

– Maga tud zongorázni, ugye?

Zsuzsa meglepetten kapta fel a fejét, már csak a magázás miatt is.

– Igen... egy kicsit tudok.

A néni szeme felderült.

– Gondoltam. A kezei miatt.

Elhallgatott egy pillanatra, mintha közben valami nagyon régi emléket érintene meg.

– Tudja... én is játszottam valaha.

Zsuzsa rögtön közelebb lépett.

– Tényleg?

– Van egy régi pianínó a nappaliban. Már inkább csak foglalja a helyet, de néha még ráteszem a kezem – mosolygott. – A zene nagy kincs. Bartók... és az Este a székelynél... – úgy hűmögte maga elé a címet, mint aki közben visszalép valahová az időben.

Zsuzsa hét éve tanul zongorázni. Nem azért ül le a hangszer elé, mert kell, hanem mert valami belül mindig visszahúzza oda, újra és újra. Vannak esték, amikor Liszt-, máskor Bartók- vagy Bach-kompozíciók foszlányai úsznak végig a lakáson, és olyankor mindig úgy érzem, mintha a zene kisimítaná az ember lelkének mindennapos gyűrődéseit.

A néni folytatta.

– Az ilyen gyerekek hallják a lelkek mély zenéjét – mondta halkán. – Az én unokáim között is van ilyen. Meg már a dédunokáim között is. Van, aki meghallja azt, amit más nem.

Úgy hangzott, mint valami régi tudás, amelyet ma már szégyellünk kimondani.

– Meg az olvasás is nagy kincs – tette hozzá.

És ennél a mondatnál valami összeszorult bennem. Talán azért, mert olyan természetesen mondta, mintha a világ legmagától értetődőbb dolga lenne, hogy a zene és a könyvek tartják életben az embert. Pedig ma már minden más próbál bennünket életben tartani. A képernyők. Az értesítések. A vásárlások állandó zaja. Az a sok fölösleges inger, amely egész nap körülvesz bennünket, miközben egyre kevesebbet halljuk meg egymás valódi hangját.

Óvatosan a bevásárlókocsiba tettem a virágokat, mintha törékeny kincsek lennének. Amikor visszafordultam,

Maklár Teréz alkotása, 2021

az asszony még mindig mesélt. Nem panaszkodva. Csak egyszerűen.

A negyvenes évek derekán születt. A szülei Budapesten ismerték meg egymást a háború alatt. Egy polgári családnál szolgáltak. Olyan szó ez – szolgáltak –, amelyet ma már alig használunk, pedig egykor egész ember sorsok értek bele. A pianínó onnan maradt.

– Azzal fizették ki édesanyámat – mondta mosolyogva.

El tudtam képzelni a jelenetet. A háború utáni Budapestet. A félig romos lakásokat. És egy öreg pianínót, amely valakinek már csak útban volt, másnak viszont egész életre szóló kincs lett.

Mesélte, hogy sokat éhezett gyerekkorában, ezért mindig fohászt mond az Úrhoz, amikor azt látja, hogy az emberek túlzásba viszik a vásárlást, hogy jusson az éhezőknek is a bőségből. Tanult volna, de nehezen ment neki az olvasás. Akkoriban még senki sem tudta, mi az a diszlexia. Lustának hitték. Butának. Négy osztály után kimaradt az iskolából.

– Pedig szerettem a könyveket – mondta csendesén.

Ezért aztán lassan, betűnként kezdte összerakni őket. A dallamokat is hallás után tanulta meg. Nem tudott igazán kottát olvasni, mégis játszott.

Micsoda különös ereje van az embernek, gondoltam. Mennyi mindent képes megtanulni pusztán szeretetből.

Az asszony férjhez ment, gyereket szült és nevelt, dolgozott, aztán egyszer csak özvegy lett. Később nyugdíjba ment, pénze alig maradt.

Most virágot árul. Kézimunkát készít. Az unokái segítik. És közben mo-

solyog. Nem az a fajta mosoly volt ez, amelyet az emberek udvariasságból viselnek magukon. Nem is az a görcsös derű, amellyel el akarjuk hitetni egymással, hogy minden rendben. Ez mélyebbről jött. Talán abból, hogy elfogadta az életet olyannak, amilyenek teremtette.

– Az én életem sosem volt könnyű – mondta. – De szép és teljes volt. Megvan benne a lelkem helye.

A parkoló zaja körülöttünk egyre tompábbnak tűnt. Valaki bevásárlókocsit tolt el mellettünk csörömpölve. Egy autó riasztója visított fel valahol távolabb.

Mégis minden különössé vált egy pillanatra, mert ott állt előttünk egy asszony, aki valószínűleg többet nélkülözött egész életében, mint gondolkodnánk, mégsem keseredett bele ebbe a világba.

– Tudják, mit csinál a többség? – kérdezte. – Aggódik. Gyűjtöget. Fél attól, hogy valamiből kevés lesz. Egy pillanatra elhallgatott. – A szemünk előtt paravánok világítanak, és közben egyre kevésbé látják az emberek egymást. Régen kevesebb tárgyuk volt az embereknek, de sokkal több történetük. Ma tele vannak a házaink, mégis egyre üresebbek a beszélgetések.

Elgondolkodva hallgattam, mivel mostanában nem ő az első olyan idős ember, akivel ismeretlenül szóba elegyedek, és ugyanúgy látja a világot.

– Minket még úgy neveltek – folytatta –, hogy ha van kettő, az egyiket oda kell adni.

Zsuzsa csendben figyelte őt, próbálta magában elrendezni a mondatokat.

– Örülni kell a bundás kenyérnek is – tette hozzá nevetve. – Meg szeretni

kell az embereket, mert most mindenki haragszik valakire. Vagy irigy.

Nem tudtam mit felelni, mert úgy éreztem, igaza van. És talán éppen azért fájt ennyire ezt hallani, mert nem szemrehányásként mondta, csak egyszerű tényként.

Elköszöntünk tőle illedelmesen, mert újabb vásárlók érkeztek. Mi is beszereztünk néhány dolgot az egyik boltban, aztán hazafelé vettük az irányt.

Zsuzsa kifelé nézett az ablakon. A telefonja mélyen a táskájában maradt. A virágok illata lassan betöltötte az autó belsejét.

A csendben egyszer csak eszembe jutott a nagymamám és a domboldali háza. A dohos falak. A szoba-konyhában megkopott kátránypapír a földön. Villany sosem volt, senki sem fáradozott azzal, hogy bekössék. A hűtőt sós víz, füst, zsír és verem helyettesítette. Este petróleumlámpa mellett készült a vacsora, én pedig gyertyafény mellett motyogtam el az esti imát.

A kemence padkája még nyáron is meleg volt, ómamám pedig sötét kendőben ült mellettem, és nem sírt, szomorkodott vagy panaszkodott. Tyúkokkal és kacsákkal volt tele az udvara, és történetekkel a lelke.

Azt hiszem, akkor lassabban haladt előre a nap.

A háború alatt szülte meg apámat. Szegények voltak, mégis boldogok.

Emlékszem, nála nőtt a legédesebb köszméte, amely minden nyári szünidő első íze volt számomra. A muskátlik harsány pirosan nyíltak a tóból hozott öntözővíztől, mamának pedig derékig ért a hamvas haja. A kert földszaga eső után maga volt

a mindenség, és a gangról néztük a felszálló párafelhőket, mintha mozit néznénk.

A nehézségek nem tudták elvenni tőle sem a szépség, sem az egyszerűség szeretetét.

Ő is, akárcsak a néni, csupán négy osztályt végzett, mégis ugyanúgy tisztelet illette meg, mint azt, aki magasabban járt a ranglétrán. A szolgáló is ember maradt. A tanár és a pap pedig nem pusztán foglalkozás volt, hanem tartás. A gyermekre is több idő jutott. Ahogyan a nevelésre is. A halált közlebről ismerték – otthon haltak meg az öregek, ezért talán az életet is jobban becsülték.

Aztán azon kezdtem gondolkodni, mit jelent valójában az a mondat, hogy „régi szép idők”. Valóban szebbek voltak? Vagy csak az emlékek lettek melegebbek az idő múlásával?

Hiszen a régi időkben is volt szegénység, félelem, háború, betegség és korai temetés. Az emberek sokszor fáradtak voltak, megtörték, és hallgattak olyan fájdalmaikról, amelyeket ma már kimondunk.

Mégis, ha visszagondolunk rájuk, valami békésebb fény övezi őket.

Talán mert lassabban éltek.

Talán mert több idejük maradt egymásra.

Vagy talán azért, mert nem akartak állandóan máshol lenni, mint ahol éppen voltak. Közben arra is rájöttem, egyszer majd erre a mostani világra is úgy fog emlékezni valaki, mint a régi szép időkre. Talán Zsuzsa.

Majd az ő gyermekei hallgatják mosolyogva, hogyan mesél a telefonokról, az online világról, a koronavírusról, a rohanó emberekről, a LED-lámpák és televíziók korszakáról, vagy arról, ho-

gyan szólt esténként a pianínó hangja a lakásban.

Lehet, hogy egyszer ez a kor is megszélidül az emlékeinkben, mert ez a világ is szép. Csak nehezebb észrevenni, ezért lassabban kell befogadni.

Néha nehéz egyenesnek maradni benne. Komoly elszántság kell ahhoz, hogy ki tudjuk választani a rengetegből azt, ami valóban érték.

A csendet. Az ölelést. A zenét. A könyvek illatát. A gyermek mosolyát. Azt, amikor valaki még odafigyel a másik ember kezére.

Lehet, valahol minden nemzedék ugyanazt siratja: azt az időt, amikor

még jobban hitt az emberekben. Pedig az ember talán most is ugyanaz. Most is tud szeretni. Most is tud adni. Csak nagyobb a zaj körülötte, ezért érzünk olykor mindent másnak.

Mire hazaértünk, a nap már alacsonyabban járt. Zsuzsa óvatosan emelte ki a virágokat az autóból. És én akkor értettem meg igazán, hogy az idős aszszony nem virágot árult nekünk azon a délutánon. Hanem emlékeztetett valamire, amit talán mindannyian tudunk valahol mélyen – hogy egyszer minden emlékké válik, és addig kell szeretnünk az életet, amíg még itt van velünk.

BÍRÓ ÉVA (Nagyvárad, 1979) a '90-es években kezdte pályafutását rádiós szerkesztőként-műsorvezetőként, majd a televíziózásban is jelentős tapasztalatot szerzett, később visszatért a rádiózás világába. Néhány éve daganatos megbetegedése miatt háttérbe szorult médiatevékenysége, azóta elkötelezett bloggerként van jelen a közösségi oldalain. 2025-ben megalapította az *Angyalmorzsa* nevű, daganatos betegeket és hozzátartozóikat támogató váradi közösségi csoportot.

Maklary Teréz: *Tulipánház*, rétegelt lemez, akril, 50 × 70 cm, 2018

László György

Balladát kísértő

Valaki álmában
rohangál a mezőn,
lélek írvadásban
engem elfeledőn,
kereső szemembe
küldi látatlanját,
s űzi végtelenbe
nálam is maradtját.

Titkok kertje ez itt
ahová vetődtem,
s önpörlésembe vitt:
erre mért is jöttem,
s ébrenlétben járva
merre tekeredik
utam összezárva?

Ki az, aki oldva
dobódik az ágyán,
mintha elkapatva
űzött-hírű álmán,
álom merre járatsz,
fogyó vízként áradsz,
ez a mező végem,
közel-messzeségem,
merre tekeredjek,
hol ér fénye árnyak?

Párnacsupját tépi,
pántját leszaggatja,
s búbját huzatának
magánál marasztalja,
s csipkéjét álmának:

Ez nem Titkok kertje,
itt titkot keresztre
feszítenek, tört szárnyak!
Hol lesz fénye árnyak?

Miért sunyít a Hold
értem nyílt arcomba,
mért nincs címzett ha volt
s nem csal vígalomba,
mért árnyakat küldöz
tenyér-tányérokra,
s nem fényével üldöz
magammal sem rokon,
mért látó szemeim
rosszkor jöttek látnak,
rúcskösült terein
egy ragyás világnak?

Miért járom mezítláb
ezt a tüskés mezőt,
hozzám riasztást vág
s gúnyol menekülőt,
kit küld s kutat szemem
nem itt látni magam,
űzés játszik velem
miattam, általam,
kit keresek erre
ki hajam beköti
hagyva véletlenre,
s nem is lett valaki?
Mért említ sunyi szó
kicsúszva nyelvemen
jöttével ámító,
s még meg se nevezzem?

...

Epeszt a hang, tép némaság,
erőre kap a torz,
nem valós kép arcomba vág
s szépségemtől elorz.

...

Mért cidrizek kedvre,
nyúlánk képzelgésre,
buzdultató mennyre:
hitre, tévedésre,

mért kell nekem hinne
amit nem is véltem,
kétségekbe vinnem
amit meg sem éltem,
mért forgok én körbe,
s nem magam kerülöm,
unalmakba törve
lángba fagyott tűzön?

Szép Putnoki Anna
megképzelte magát,
rovást írt a fagyra
rájárt üszkőkön át:
ott leszek én arra
ahol, irány jelez,
s messze utazottra
várt ünnep ébredéz,
sosem írvadozó,
jöttük lesz Titkoknak,
s világnyi rám váró
sürgős jelent hoznak.

LÁSZLÓ GYÖRGY (1946, Türe, Kolozs m.) költő, író, műfordító. Számos esszét, cikket, riportot, novellát, kisregényt, drámát közölt és közöl napjainkban is. Könyvei csak a rendszerváltozás után jelenhettek meg. Jelenleg a *Honvilág* irodalmi folyóirat főszerkesztője. Verseskötetei: *Jövő-bűvölő*, *Az Ige felmutat*, *Istennel táncoló*. Filmregénytrilógiája: *Sikoly a Vércsekő alatt*.

Szilágyi Ferenc Hubart

A hősök emlékművénél

Hát összegyűlt e kis csapat, barátaim!
Lidérc kísért a kvázi tűz zsarátain;
parázs helyett a szél ma hamvakat talál,
mit eltiport a vég: a harc, a fagyhalál.

Kemény csatába küldte gyermekét a kor,
a múlt ködében füstbe szállt a puskapor...
Jeges parancs után erős tüzek között
a hófehér mező pirosba öltözött.

Ha vész szemébe néz a jó magyar vitéz,
a bátorsága ősi szép időt idéz.
Potyára védte ám a mások érdekét,
viszont se látta már hazája kék egét!

Szegény szülő... hiába várta úgy fiát,
egy nemzet élte át a nagy tragédiát!
Azóta sem fakult a bús emlékezet,
a Don-kanyarban, ó, egy hadsereg veszett.

Ma kéz a kézben, és ha összeér a váll,
a széllal szembe népem újra gátra áll,
de célja már nemes: haladni kéne rég,
e kegyhelyen ma béke gyertyafénye ég.

Megállva most egy röpké percre szóttanul,
a bölcs erőt merít, a példán jól tanul,
hogy elkerülve bajt, az újabb háborút
ma önmagára így talál e jámbor út!

Vészhelyzet

Nincsen annyi barlang, biztonságnak odva,
hogy mind elrejtőzzünk, ameddig nem késő...
Ez a világ sajnos meg van zavarodva,
tartsd vissza a szuflát, mert kíváj a vésző!

Létünket tiporják, szánkra téve zárat,
jussal hitegetnek, de lassan már végünk,
médiából, csapból csupán a szenny árad,
megcsúfolják minden erkölcsi értékünk.

Az emberi fajból kivész a jó szellem?
Felmenőink már a sírjukban forognak,
propaganda uszít testvért testvér ellen,
holnap tán egy szomszéd vet az ordasoknak.

Ma még nem éhezel, de fogytán a lencséd;
ifjaink virága messze földre futva
szép mesék példáján kísérel szerencsét,
míg a magyar rónán nem nő csak a dudva.

Akinek szemében még őrtüzek égnek
s büszke mellkasában helyén van a szíve,
ne higgyen a rabló hétfejű meséknek,
ne lankadjon porba sorsa pályáíve!

Álljunk helyt a vártán, nem veszhetünk így el;
magunkért, egymásért szépen összefogva,
egyenes gerinccel, keresztényi hittel
e sátáni csörte nem szorít sarokba!

Maklary Teréz alkotása, 2023

Tudományos élet Nagyváradon 1940–1944 között¹

Fleisz János

TANULMÁNY

A Partium fővárosában, Nagyváradon a tudományos tevékenységnek régi hagyományai vannak, amely eleinte természetes módon az egyházi intézményekhez kötődött. Európai jelentőségű volt például Vitéz János (1445–1465) váradi püspök humanista udvara, ahol a kor néhány jelentős európai tudósa is megfordult. Ezt tartják – a tavaly 200 éves – Magyar Tudományos Akadémia egyik első előzményének. A több pusztulást is elszenvedett város újbóli felzárkózása csak a 18. század folyamán történt. Patachich Ádám (1759–1776) püspök nemcsak a művészeteknek, hanem a tudományoknak is a pártolója volt, udvarában az Akadémiához hasonló, „fiók-Árkádiát” szervezett művelt, egyházi és világi értelmiségiek maga köré gyűjtésével. 1780. november 1-jén megnyílt Váradon a bölcsész-karral rendelkező Királyi Akadémia, amely 1788 szeptemberétől jogi karral bővült. Ez kezdetben csak főiskolai szintet képviselt, de az ország külön-

leges körülményei között mégis a külföldi kisebb egyetemekhez hasonló szerepet játszott, és elősegítette, hogy a város erős szellemi központtá váljon. 1874-ben a jogakadémiát négyéves Jogi és Államtudományi Karrá alakították, ez lényegében az egyetemi szinthez hasonló.

A 19. században Nagyváradon a város fejlődésével párhuzamosan a tudományos tevékenység is kibontakozott, elsősorban a humán tudományok keretében, de voltak alkalmilag kiemelkedő teljesítmények a reáltudományok szintjén is, ilyen volt például Károly József Irén premontrei kanonok, fizikus, aki az általa feltalált drótnélküli távírórt dokumentálható módon már 1895 áprilisában elsőként használta a világon, de sajnos nem jegyeztette be. Ebben az időszakban a nagyváradi tudományos élet már a Magyar Tudományos Akadémiához, az egyéb országos, regionális és helyi tudományos intézetekhez kötődött. A 20. század elején Nagyvárad a magyar tudományos élet egyik központja volt. 1919 után a lehetőségek szűkülése miatt a tudományos élet visszaesett, inkább csak a humán tudományok

¹ A tanulmány alapját Fleisz János: *Nagyvárad művelődési élete 1940–1944*. Nagyvárad, 2017. kötet képezi.

terén voltak eredmények. 1940 szeptemberében a második bécsi döntés következtében Nagyvárad visszatért Magyarországhoz, és rövidesen elkezdődött a magyar tudományos életbe való visszaintegrálódás.

Tanulmányunk a nagyváradi tudomány bő négy évét idézi fel, az újrakezdés rövid időszakát, amikor a háború viszonyai között is a város ráterhetett egy rövid fejlődési szakaszra, amelyben az oktatás és a tudomány is átalakult. A kiindulási helyzet azonban az eltelt mintegy 21 és fél év román uralom után nem volt bátorító. Ez alatt a 20. század elején még a vidéki városok élvonalába tartozó Körös-parti város lényegesen visszaesett, elvesztette regionális központi szerepét, intézményeit, főiskoláit, sőt patinás középiskoláit is. A lemaradás olyan méretű volt, hogy a visszatéréskor már nem Budapest volt a példakép, mint egykor, hanem az időközben jóval gyorsabban fejlődő két közelebbi város, Kolozsvár és Debrecen.

A magyarság tudományos tevékenységében az 1940-es változások döntő fordulatot hoztak, lényegesen megnőtt a magyar tudományművelés alanyi és tárgyi feltétele, jelentős intézmények kezdtek újra tevékenységüket, másokat most hoztak létre. Ebben az időszakban Észak-Erdély tudományos központja Kolozsvár volt, ahol rendelkezésre álltak az egyetem, a régebbi tudományos intézmények és szervezetek, ugyanakkor 1940 őszén létrehozták az Erdélyi Tudományos Intézetet. Keretei között főként nyelvészeti, történelmi, néprajzi és szociológiai kutatások szerveződtek.

A nagyváradiak, Bihar megyeiek saját egyesületeikben, vagy egyénileg

tevékenykedtek, de tartották a kapcsolatot a kolozsvári tudományossággal is, viszont 1940–1944 között már a budapesti tudományos intézményekkel és egyetemekkel való kapcsolat vált inkább fontossá.

Nagyváradon a korszak kulturális, művelődési élete sokszínű és eredményekben gazdag volt. Egyes területeken folytonosságot mutatott, máshol teljesen új irányba fordult, de a főszó mindenképp az egyetemes magyar kultúrához való igazodás volt.

Nagyvárad tudományos élete lényegében a többi fontosabb ágazathoz hasonlóan átalakult. A tudományos tevékenységben folytonosság tapasztalható, de 1940-ben ezen a téren is jóval szerényebb lehetőségek voltak, mint bő két évtizeddel azelőtt, általában is az erdélyi magyar tudományművelés intézményességi foka – Kolozsváron kívül – igen alacsony volt, ez pedig megnehezítette az előrelépést. Nagyvárad ráadásul időközben kikerült az egyetemi központok sorából, és a számos megszorító intézkedés hatására a magyar tudományos és szellemi élet az egyházak, a különböző egyesületek és társaságok keretében folyt. Tudományos folyóirat hiányában közlési lehetőség helyben csak a nagyváradi lapokban volt, elsősorban ismeretterjesztő jelleggel, illetve ritkábban főleg a kolozsvári vagy budapesti folyóiratokban. Természetesen néhány tudományos igényű kötet is megjelent ebben a periódusban Nagyváradon, illetve Nagyváradról. Ilyenek közül megemlíthetjük például Árvay Árpád: *Fény gyűlt a toronyban*. Nagyvárad, 1942., vagy Széll Sándor: *Nagyvárad Szent László városa*. Budapest, 1940.

Tudományok, tudományművelők

Nagyváradon hagyományosan a társadalomtudományok művelése volt továbbra is inkább jellemző.

Helyi szinten a történettudományban kevesebb volt az eredmény az előző időszakokhoz képest. Ebben az időszakban Horváth Jenő volt az egyik, aki a város történetével tudományos igénnyel foglalkozott. Ugyan 1919-ben elkerült Nagyváradról, de a kötődése megmaradt, és ő volt, aki a felgyűlt hiányok pótlása érdekében vállalkozott Nagyvárad történetének összefoglalására.

Horváth Jenő (1881. november 16., Gyula – 1950. január 20., Budapest) történész, politológus volt. A nagyvárad-i premontrei gimnáziumban érettségizett 1900-ban, a budapesti tudományegyetemen történelem szakos

Horváth Jenő történész,
politológus

középiskolai tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett 1905-ben, később 1911-ben a legújabb kori egyetemes történet tárgykörben magántanári képesítést szerzett. Több gimnáziumban tanított, majd a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magántanára (1911–1919) és a Nagyvárad-i Jogakadémián a legújabb kori történelem tanára (1912–1919). Az I. világháború után a Magyar Nemzeti Múzeumban szolgált (1919–1924), a Pázmány Péter Tudományegyetem magántanára és a legújabb kori egyetemes történet tanára (1924–1933). A Ferenc József Nevelőintézet főfelügyelője és a budapesti Mátyás Király Gimnázium igazgatója (1933–1940). Időszakunkban a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (JNMGE) a gazdaságtörténet tanára (1943–1944). Alapvető munkásságot fejtett ki a 19–20. századi egyetemes és magyar diplomácia-, politika- és gazdaságtörténet területén, elsősorban a modern ipari nagyhatalmak kialakulását, az ezzel kapcsolatos diplomáciai erőfeszítéseket, a nemzetiségi kérdés és a nagyhatalmi politika összefüggéseit vizsgálta. Rendkívül termékeny szerző volt, száznál is több önálló művet írt az egyetemes történet és a diplomáciatörténet legkülönbözőbb részterületeiről. Trianon után a Nemzetek Szövetsége diplomáciatörténeti lehetőségeit vizsgálta, valamint igen kiterjedt irodalmi munkásságot fejtett ki az ún. magyar kérdés külföldi megismertetésére, illetve a békedekrétummal szembeni magyar álláspont történeti érvekkel történő alátámasztására. Az MTA által jutalmazott diplomáciatörténeti fő műve (*Magyar diplomácia*, 1928.) a magyar történeti irodalom

klasszikusa. Számos idegen nyelvű Magyarország-történeti monográfiát írt és szerkesztett. Összeállította a magyarországi nemzetiségi kisebbségekre vonatkozó törvényeket és rendeleteket. A Szent István Akadémia rendes tagja (1939) volt. A Magyar Külügyi Társaság alapító vezetőségi tagja, ügyvezető igazgatója (1920–1933), alelnöke (1933–1944). A Royal Historical Society, a párizsi Académie Diplomatique Internationale tagja. A Népszövetségi Liga nemzetközi tanácstagja. A *Külügyi Szemle* alapító szerkesztője (1920–1944), a *Háborús Felelősség* (1928–1931) és a *South Eastern Affairs* című folyóiratok szerkesztője (1931–1939). Munkássága sokrétű és értékes, de mivel nem tartozott a „mainstream” történészek közé, gyakran kritizálták, és ez hozzájárult későbbi háttérbe szorulásához, elfelejtéséhez is.

Időszakunkban jelenik meg Horváth Jenő: *Várad freskó: Nagyvárad története*, Bp., [1940], és erre alapozva két évvel később Horváth Jenő: *Nagyvárad története*. Nagyvárad, 1942. Jelentősége akkor rendkívüli volt, hiszen a város valós történetét már egy generáció nem ismerhette meg, ráadásul a történelem menete is úgy alakult, hogy később majdnem 70 évet kellett várni egy újabb hasonló nagyváradi várostörténeti kismonográfia megjelenésére. A történelmi kötet napjainkra módszertanilag elavult, nehezen olvasható, mert esszé formában ötvözi az ismereteket, de tartalmi szempontból nagyrészt ma is jól használható.

A fontos és régóta várt művek megjelenése ellenére a felgyűlt hiány addigra már nagy volt, emiatt 1943-ban felvetődött, hogy meg kellene írni

Bíró József művészettörténész

Nagyvárad és Bihar megye részletes történelmét, vagyis monográfiáját, annál is inkább, mert 1929 után, Nagyvárad utolsó akademikusa, Karácsonyi János történész halálával a lokális tudományos történeti kutatás lényegében abbamaradt, így a város és a megye történetéről alapvető művek hiányoztak.

Egy másik fontos tudományos személyiség, aki Nagyváradon született, és tevékenységének egy része is Nagyváradhoz kötődik, Bíró József volt.

Bíró József (Nagyvárad, 1907. július 8. – Budapest, 1945. január 7.) művészettörténész volt. Apja, Bíró Márk szervezte meg a nagyváradi zsidó líceumot, ahol a fia is folytatta a premontrei gimnázium megszüntetése miatt félbeszakadt tanulmányait. Előbb festőművészi pályára készült, s a budapesti Képzőművészeti Főiskolán

Nagyvárád visszatérésének emlékére

Réti István növendéke volt, majd az egyetem bölcsészeti karán 1932-ben művészettörténetből doktorált. Életét az erdélyi műemlékek kutatásának szentelte. Kiváló szakmai felkészültsége nagyszerű esztétikai érzéssel és ügyszeretettel párosult. Témái megírásához levéltári kutatásokat és helyszíni tanulmányokat végzett. Filológiai pontossággal megírt munkáit a tárgyába való beleélés és ízes, színes stílus jellemzi. Munkatársa volt az Erdélyi Múzeumnak. 1945 elején a nyilasterror áldozata lett. Fő művei: *Nagyvárád barokk és neoklasszikus művészeti emlékei* (doktori értekezés, Bp. 1932); *A kolozsvári Szent Mihály-templom barokk emlékei* (Kv. 1934); *Magyar művészet és erdélyi művészet* (ETF 80. Kv. 1935); *Kolozsvári képeskönyv* (Bp. 1940); *Erdély művészete* (Bp. 1941); *Európa festészete* (Bp. 1941);

Kolozsvár in Bildern (Bp. 1941); *Erdélyi kastélyok* (Bp. 1943). Tanulmányai sorából kiemelkedik: *Két kolozsvári főúri barokk palota* (Archeológiai Értesítő, Bp. 1934); *A zsigódi kastély* (A Gerevich-emlékkönyvben, Bp. 1942). Hatása nagy volt később is, hiszen az 1989 decembere utáni váradi helytörténetek munkáiban gyakran találkozunk az írásaiból merített részletekkel.

Egy másik fontos tudományos tevékenységet felmutató tudós ember, aki viszont végig Nagyvárádon alkotott, Némethy Gyula volt. Sajnos az ő tevékenységét ma már nagyon kevesen ismerik, pedig ő tekinthető a Nagyvárádon egykor tevékenykedő tudós főpapok egyik korabeli követőjének.

Némethy Gyula (Pusztamargita, Szabolcs vármegye, 1867. április 22. – Nagyvárád, 1951. december 19.) kano-

nok volt. A középiskoláit Nagyváradon, teológiai tanulmányait a bécsi tudományegyetemen végezte. 1890 szeptemberében Nagyváradon pappá szentelik, 1892-ben Bécsben hittudományokból doktorált. A nagyváradai teológián 1897-től tanár, utóbb igazgató, 1921-től apátkanonok, 1924-ben pápai prelátus. 1925-ben nagyváradai kanonok. 1899–1920 között a nagyváradai jogakadémián a művelődéstörténet magántanára, 1904–1918 között a Műemlékek Országos Bizottságának a tagja, a Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Társulat titkára, 1929-től elnöke, egyben a Szigligeti Társulat és a nagyváradai Katolikus Kör elnöke is. 1929-től az Erdélyi Katolikus Akadémia tagja. Ő rendezte Ipolyi Arnold gyűjteményét. Életének utolsó időszakában a székesegyház Szent László-oltárképeinek restaurálását irányította. Írásai egyházi, egyháztörténeti és művelődéstörténeti jellegűek. Időszakunkban jelent meg: *A nagyváradai Római Katolikus Székesegyház*. Nagyvárad, 1942. Dokumentumértékű, többkötetes naplója (1895–1948) kéziratban maradt, remélhetőleg a közeljövőben végre kiadásra kerül. Egyházi, tudományos tevékenysége mellett nagyon fontos közéleti szerepet játszott egy olyan időszakban, amikor különösen szükség volt hiteles, irányadó személyiségekre, vezetőkre. A váradi tudományos élethez is kötődő egyéb ágazatokban is voltak eredmények, de ezek ismertetésére most nem térünk ki.

Tudományos szervezetek

A tudományos intézmények hiányát a helyi egyesületek, társulatok,

társaságok próbálták helyettesíteni. Nagyvárad régi és egyik legaktívabban működő tudományos-kulturális csoportosulása a Biharvármegyei és Nagyváradai Régészeti és Történelmi Egyesület (BNRTE) volt.

Időszakunkra az egyesület néhány alapcélját már teljesítette, mások megoldását pedig a körülmények nem engedték meg. Kapcsolatrendszerében az egyesület a bihari régióban fejtette ki tevékenységét, nagyrégiós vagy országos szerepre nem tört. Már a nevéből is kiderül, hogy Nagyvárad a regionális versengésben megelégedett kezdettől fogva a megye és környéke integrálásával, 1940-re pedig már ez is távolinak tűnt. A tagság viszonylag stabil volt, de a szakszerű kutatást és tudományos munkát végzők száma csekély. Az, hogy csak Bihar megye területére összpontosít, a magyar nemzeti feladatok mellett egyfajta bihari, nagyváradai identitást közvetített, amely összekötötte a tagokat.

Hasonló típusú és hatókörű volt Nagyvárad másik régi nagy tudományos egyesülete, a Biharvármegyei Orvos-, Gyógyszerész és Természettudományi Egylet (BOGYTE). A természettudományok jellegénél fogva az egylet keretében inkább a szakmai identitás volt a meghatározó összekötő erő, de figyelembe vették a szakterület magyar nemzeti céljait is. A Szigligeti Társaság tevékenysége az irodalomtudomány vonalán is említhető, a Magyar Jogászegylet nagyváradai fiókja pedig inkább szakmai, mint tudományos célokat követett.

Összességében egyetem és tudományos intézet hiányában Nagyvárad tudományos élete nem tudott kü-

lönleges eredményeket felmutatni. A kisebb helyi eredményeken kívül a városból elkerült néhány tudós munkássága emelhető ki. A rövid idő nem volt elég egy rendszeres, magas színvonalú tudományos élet kialakulásához, így inkább a régebbi

erőforrások hasznosítása maradt az egyedüli lehetőség.

1944 után, az 1989-ig terjedő időszakban a tudományos élet nem tudott kellőképpen kibontakozni egy fentről irányított, mindent ellenőrzés alatt tartó kommunista rendszerben.

NÉVJEGY

FLEISZ JÁNOS (1951, Nagyvárad) történész, habilitált egyetemi magántanár, az MTA köztestületének tagja, nemzetközi sakkversenybíró. Szülővárosában él, kéttucatnyi kötete jelent meg, ugyanannyit szerkesztett, kettőnek társszerzője volt, legutóbb kiadott munkája: *Nagyváradi egészségügy 1900–1950. Az egészségügy és a szociális ellátás sajátosságai Nagyváradon a 20. század első felében* (Nv., 2025).

Csorján Melitta: *Néma párbeszéd*, akril, pasztell, szürke lemez, 100 × 70 cm, 2024

I Nagy Gabriella: *Flow 7*, olaj, vászon, 100 × 100 cm, 2020

Vizuális történetek női szemszögből

– avagy miről mesélnek a tulipánfák és a tűzfalak

TÁRLAT

Női narratívák címmel érdekes, izgalmas kiállítás nyílt május végén a nagyváradi Posticum kulturális központban. Négy művésznő, B. Nagy Gabriella, Csorján Melitta, Jankó-Szép Noémi és Maklár Teréz alkotásait lehetett megsejteni a Posticum kápolnájában.

Mindegyiküknek megvan a saját stílusa, látásmódja, világszemlélete. Különböznek, mégis jól hat így együtt négyőjük vizuális világa, spiritualitása, érzékenysége. Ez a négyes varázslat pedig remekül érvényesült a Posticum kápolnájának meghittségében.

A vernisszázon Jakobovits Márta kerámiaművész méltatta az alkotókat. Egy nőnek az alkotótevékenység mellett jó néhány területen kell helytállnia, a családban, a munkahelyen, a közösségi életben, és még sorolhatnánk. Mind a négy művésznő bátran járja saját útját, megteremtve a csodákat.

Találhatunk e tárlaton különféle történeteket, misztikus meséket bagolyasszonykákról és tulipánfáról, az elveszett gyermekkort megjelenítő

festményeket, az érzelmek áramlását, kísérletezést, játékoságot.

A projekt egy konferenciával és egy tanulmánnyal kezdődött 2024 novemberében. Csorján Melitta szervezésében volt egy konferencia a Nyíregyházi Egyetem Vizuális Kultúra Intézetében a nőművészet tárgykörében. E rendezvényen a Posticumban most kiállító női alkotóművészek voltak felkérve személyes bemutatkozásra, pályájuk, életkörülményeik, alkotótevékenységük, hétköznapiak, anyaságuk és hivatásuk megismertetésére. A konferencián a művészettörténetben megjelenő ismertebb és kevésbé ismert női művészek kibontakozását is ismertette az érdeklődőkkel Csorján Melitta. Ám mind a tanulmány, mind a konferencia tematikájának fókuszában a kortárs alkotó nők szerepelnek.

A *Nőművészet alakulása napjainkig – Van-e létjogosultsága a kifejezésnek?* című tanulmányban a szerző arról írt: hogyan vannak, voltak jelen a női alkotók a művészettörténetben, amely a huszadik század közepéig igencsak patriarchális. Csorján Melitta említett tesz a különböző női mozgalmakról, irányzatokról és a feminizmusról is,

Jakobovits Márta, Csorján Melitta, Jankó-Szép Noémi és Maklár Teréz a Posticumban. Sajnos B. Nagy Gabriella nem tudott részt venni a vernisszázsón

de egyáltalán nem erre kiélezve a mondanivalót. Sokkal inkább arra a következtetésre helyezi a hangsúlyt, hogy a társadalmi szerepek helyes megélésében, nemi szerepeink helyes megítélésében és elfogadásában tudunk igazán önmagunk lenni mi, nők is ugyanúgy, mint a férfiak. Ám együtt tudunk igazán kiteljesedni, mert nő nem létezhet férfi nélkül, és mindez persze fordítva is igaz.

A következőkben e tanulmányból idézünk: „Az a kérdés, miszerint létezik-e nőművészet, mind a mai napig tisztázatlan fogalom, s ha figyelembe vesszük az elmúlt századok művésztörténeti, művészetelméleti, társadalmi, erkölcsi meghatározásait, a nők szerepe igen csekély jelentőséggel bír e fogalom jelentőségteljes megállapításában. Ebben az is döntő szerepet játszik, hogy a művészet évszázadokon át patriarchális jellegű volt, s az a tény,

hogy a nő kizárólag modellként jelenik meg a műtermekben, csak az ellenkező oldalt erősíti. A nők a műteremben és a női művészeti iskolák téma is csak a 19. századtól jelenik meg a festészetben. Az a felfogás, hogy csak férfiak képesek igazán nagyszerű műalkotásokat létrehozni, igen nagymértékben befolyásolta a nők státuszát, fogalmazza meg S. Nagy Katalin is *A nők a művészetben* című írásában. A stúdió, mint a művész természetes közege, mely terepet biztosít a művészi munkához, a kísérletezéshez, az alkotó folyamatokhoz, állandó kihívások elé állítja az alkotó embert, különösen ha az nő, mivel identitásából kifolyólag más tényezők is befolyásolják művészi öntudatát, annak gyakorlását és kiteljesítését. Sok esetben több szerepben is meg kell állnia helyét, több akadályt is le kell küzdenie, mint egy férfinak, s ez nagymértékben befolyásolja a szak-

mában elért teljesítményt, elismerést, sikert, megmaradást. Ezek a tények és a jelenlegi helyzete a női művészeknek kihívást jelent már a kérdés megválaszolásában is. A Nyíregyházi Egyetemen ebben a témában szervezett konferenciához is ez adta a motivációt. A konferencia előadásaihoz meghívott személyek olyan szempontok és emberi értékek szerint lettek kiválasztva, melyek a fent említett női szerepvállaláson túl, saját hivatástudatukkal és művészként létezésükkel is erősítik a kérdésre adható legpozitívabb választ. Elsősorban mindegyikük nő. Mindegyikük képzőművész vagy valamilyen módon kapcsolódik a művészethez. Mindegyikük édesanya és feleség. (...) léteznek olyan nők, s nem is kevesen, akik hétköznapijaik szürke valóságában hivatásukat élik, s váltják valóra láthatatlanul önmagukban hordozott transzcendens energiáikat, mely által a világot »megváltani«, jobba tenni törekednek.

(...) A nő saját maga ábrázolásában, feltárásában sokkal kritikusabb, mélyrehatóbb, őszintébb, kitárulkozóbb – pszichés értelemben, és nemcsak

–, mely jellemvonások nem minden esetben alakulnak csupán a szemet gyönyörködtető szépség elvárásai szerint, hiszen ezek az önportrék ennél sokkal alaposabbak, tömörebbek, szuggesztívebbek. Ezeknek a minőségeknek a közvetítésére meg éppen a férfi művészek kevesek, és talán ezzel a megállapítással jutottunk el a két nem egymásra utaltságának végeredményéhez és a témára szervezett Nőművészet alakulása napjainkig című konferenciának az esszenciájához, leglényegesebb üzenetéhez.”

(...) B. Nagy Gabriella debreceni festő és grafikus, három fiúgyermek édesanyja, így fogalmazta meg hitvallását: „Nem választás kérdése volt, vagyis nem az én választásomé. A művészet választott magának. A hittel kapcsolatos élmények nem helyettesíthetők, mint ahogy egy személyes kötődés egy kultúrához, egy családtaghoz sohasem változtatható meg, így értelmezhető a művészethez való kötődés is, vagy a transzcendencia keresése, a meditáció és flow élménye, a belső világ feltárása a mű alkotása közben. Az anyaság átélése, érzése nem mesélhető el szavak-

kal, és nem adható át. Ha nem tudod, hiába mondom. Ha tudod, fölösleges mondanom.” A festőnő párhuzamba helyezi gondolatvezetésében az alkotó embert a teremtőerővel, mert úgy érzi, a művészet legfontosabb mozgatórugójaként tartják számon, s mert hit és vallás szempontjából ez az isteni magatartás vagy képesség – a teremtés – egy magasabb szintre emeli az embert. Az ember, mint szakrális lény, érzelmek, hangulatok, gondolatok átadására szavak nélkül is képes, de szavai teszik meghatározhatóvá. B. Nagy művészi programjának célja a változás, a lélek útjának megértése, és pillanatnyi állapotainak kivetítése alkotásai által. Festészete mellett helyet kapnak a kísérleti jellegű installációk. A 2018-ban tervezett performanszára a kétely vezette rá, melyet anyaként érez leginkább, s a kérdés, hogyan tudja az őszanya létérzése mellett megtartani az alkotószellemet önmagában. A két vagy több szerepet el tudja-e látni úgy, hogy az érthetően manifesztálódjon is. Ezek a gondolatok vezették el a *Performansz üvegekkel* című ter-

mészeti környezetben zajló akciójáig. Olyan Én–Idő–Kísérletekig jutott el, ahol az üveglap transzparenciájával az egocentrizmus és az általánosan kozmikus találkozhat. Az üveglapok törekeny transzparenciája által gondolatait arra irányította, az ember hogyan válik képessé megismerni az állandót, és »a pillanatban« megragadni a változás át- vagy kibillenéseit.

(...) Jankó-Szép Noémi nagyváradi kerámiaművész, két leánygyermek édesanyja, feleség és művésztanár, de ezek mellett elsősorban keramikus. A tűz varázslatát közvetíti alkotótevékenységében, amikor az anyagok egymáshoz való viszonyát, egymásra tett hatását tanulmányozza. Az agyag által a föld energiáit tapasztalja közvetlen közelről, és teremt belőle sajátos formavilágot, tárgyakat, felületeket, közvetítve a változatos minőségeket, amelyek az őselemek együtthatásával születnek újjá. Kísérletezik üveg-fém-kerámia párbeszédével a tűzben, megpróbálja az anyag tisztaságát, nemességét, a fekete-fehér éles kontrasztját a merített papír légyságával

kiegészíteni, a textúrák gazdagságát, a fény-árnyék finom játékát a felületen láthatóvá, tapinthatóvá tenni. Az anyagokkal való kísérletezés talán predesztinálja az absztrakcióra, mégis visszaszívárog valamiféle figurativitás a véletlenszerű formák keltette asszociációkban. A kompozíció megalkotásánál a geometrikus formákból megszületnek a hétköznapi, emberalkotta tárgyak: párnák, hársziluett, tömbház, ajtó, monoton ismétlődő ablaksorok, tűzfal, csomag – egyértelmű utalások az ember jelenlétére, ugyanakkor fizikai hiányára, az épített környezetre, vagy annak pusztulására, az alkotott terek megszűnésére. Embertelen házak, házatlan emberek. A feldolgozás helyszíne a kert, a táj csendje. Legutóbbi, *Tandem* című 2024-es kiállítása, mely a nagyváradi Római Katolikus Püspöki Palota második emeleti kiállítótereiben valószínt meg Márton Katalin kerámiaművésszel, egy összegzése az elmúlt tíz év alkotói termékenységének.

(...) Maklár Teréz sárospataki grafikus, ikonfestő, aki elhivatottan alkot amellet, hogy immár özvegyként egyengeti hét gyermeke életét, konferenciánkon elmondta, hogy milyen szerepet tölt be saját nőisége, anyasága az alkotói folyamatban. Alkotásaiban úgy választ témát, hogy azzal gyermekei lelkét is „megsimogassa”. Állatfiguráit gyermekei válsztják, s ezeket ábrázolja egészen egyedi módon, e köré épít különös archaizáló formavilágot, felelevenítve általa a népművészet kedves népmesei elemeit, mint égig érő fa, Nap, Hold és csillagok, s ezeket sajátosan kialakított, többnyire zárt kompozícióin jeleníti meg. Művein az ívek, a kerekded

formák, a tornyok és keresztek, a fák, virágok mind központi motívumokként láthatók, s felfelé nyújtózkodnak, az ég felé törnek, a kép többi dekoratív részlete kiegészíti, s egyben ünnepli ezeket a domináns formákat. A magyar népművészetből ismert alakzatok, motívumok, jelképek, amelyeket meséinkből, a nagyanyáink tulipános ládáiról, szekrényekről, szuszékok faragványairól, régi táblaképekről, ikonokról már ismerünk, ezeket álmódja újra a művész, s az általa használt kopott szépia árnyalatok, a szürkék, feketék, a meleg vörösek, az okkerek, halványkékek és zuzmózöldek kellemesen nosztalgikus hangulatúvá teszik képeit. A föld színeit kedveli Maklár, és a teremtet világot csodálja saját gondosan ápolgatott virágoskertjében, mely inspirálja is, és szívesen közvetíti alkotásaiban az itt megélt belső lelki békéjét a Holdba álmódott angyalfigurái által. Legújabb faragott művei magasba törő, hullámzó figurák, a szellemi régiók felé törekednek, vágynak megérinteni valami fentebb való létezőt. Ezek már nem csupán síkbeli rajzok, grafikák, festmények, ezek a szentekre emlékeztető alakok méretükben is túlnőnek a két-dimenziós ábrázolás határolt keretein, és kiterjeszkednek a térben, méretük olyannyira megnövekszik, hogy szinte szobroknak tekinthetők.

(...) Csorján Melitta három fiúgyermek édesanyja, feleség és festőművész, mellette pedig tanít. Mindezt összehangolni és egyben tartani lelki egyensúly elérésével van lehetősége. Az egyensúly pedig az alkotótevékenység meglétén múlik, energiái ebből fakadnak és táplálkoznak. Csorján Melitta festészetében meghatározó

elemként van jelen a nőiség mind testi, mind lelki-szellemi vonatkozásában, hallatlan érzékenységében, azonban ez inkább a női minőség kiteljesedése, az anyaság. Az életadás, világra hozás, megtartás, felnevelés, gondoskodás misztériuma. Az Egy lélek esik a földre című képen egy Szent Család jellegű kompozíció tárul a néző elé. A Mária-alak – minden anya Szűz Mária – kezei szívárványos szárnyakká válva ölelik körül a „földre esettet”, szinte színgömböt formáznak. A Szent Józsefhez hasonlatos alak egyik kezében csecsemőt tart, a másikkal a női alakra mutat, akinek feje folytatásában egy másik arc bukkan elő. Ez a kétarcúság mindenképpen meggondolkodtató, hiszen több képen is felbukkan – A festés mámorea, *Ébredj* című képeken úgyszintén, talán tudatalatti utalásként arra, hogy mennyi területen

kell helytállnia az alkotónak: anya, nő, feleség, tanár és még művész is...” (Szepessy 2023).

(...) Ezen nőművészek nem lázadónak sorsuk ellen, bár könnyűnek nem mondható vállalásuk, mindannyian más és más élethelyzetben kell megállják a helyüket, más és más módon képesek feldolgozni nehézségeiket, érzékenységük, túlfűtöttségük, erejük, alkotóképességük, tehetségük, tájékozottságuk, motivációjuk egyáltalán nem kevesebb, mint azoké a nőművészeké, akik a főáramban sodródhatnak és felfigyelnek rájuk, elismerik őket. (...)

A jelenlegi, Posticum-beli kiállítás által teljeseedik ki ennek a témának a jelentősége, hiszen eddig csak verbálisan mutatkoztak be együtt a közönség előtt, ámde most műveikkel is megmutatkoznak, megcsodálhatók tűnődésre készítő alkotásaik.

B.NAGY GABRIELLA (1979, Kolozsvár). Festő és grafikus, művésztanár a debreceni Medgyessy Ferenc Gimnáziumban. A Nyíregyházi Egyetem elődjében diplomázott 2002-ben rajz és vizuális kultúra tanárként, majd ugyanott mesterszakon 2015-ben. Jelenleg Mikepércsen él családjával, háromgyermekes édesanya, aktív művész. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete Festő szakosztálynak (MAOE), a Grafikusművészek Ajtosi Dürer Egyesületének (GADE), a Hadron Művészeti Egyesületnek és a Debreceni Képzőművész Céhnek. Rendszeresen kiállít országos és nemzetközi pályázatok kiállításain, évente egyéni tárlatokon mutatkozik be legújabb munkáival. „Érdekel az absztrahált képkompozíciók létrehozása, az anyagok reakciója és a dinamika a képen. Sorozatokban gondolkodom, amelyeknek témáját visszatérő motívumaimnak nevezhetjük. Ilyen például az érzelmek ábrázolása, a felfűtött dinamika és lendület. A természet ábrázolása és a nyugalom kutatására tett kísérlet a festészetemben és a grafikáimban is fontos elemek. A szén technikában az utóbbi években az ősi anyag egyszerűségét találtam meg, amellyel az ember és természet időtlen kapcsolatát keresem.”

CSORJÁN MELITTA (1978, Székelyhíd) Kolozsvárott végzett 2001-ben a Képzőművészeti és Design Egyetemen, ösztöndíjjal a Budapesti Képzőművészeti Egyetem festő szakán is tanult. 2013-ban Miniszteri Ösztöndíjjal Párizsban tanulmányúton vett részt, de ifjúsági művészeti foglalkozásokat is vezetett Franciaországban, Reimsben. Alkotótáborok szervezésével foglalkozik 2004 óta szülőföldjén. Jelenleg Debrecenben él és alkot. A Nyíregyházi Egyetem Vizuális Kultúra Intézetében tanít festészetet és grafikát, de emellett a festészetet tartja hivatásának. Festményein keverednek az ösztönös és valósághű elemek, gyakran jelennek meg ellentmondásos jelentőségű figurák, amelyek a valóság és az elvontság között egyensúlyoznak. Groteszk emberi alakok és fura állatfigurák felváltva térnek vissza képi világában. A szülőföldön tapasztalt táj élménye meghatározza festészetét, a buja növényzet, a különleges színekben pompázó égboltok, a házikók, égbe nyúló tornyok és az állatbrázolások egy különös szürreális világot alkotnak. Kiállításai külföldön: Párizs, Reims, Bologna, Zürich, Rotterdam, Budapest. Festményei közgyűjteményekben: Magyar Cirkuszművészeti Múzeum, Kecskeméti Katona József Múzeum, Nagykárolyi Városi Múzeum, Károlyi Kastély, Kassa, MaJel Rovás Központ.

JANKÓ-SZÉP NOÉMI (1974, Nagyvárad) keramikus. A Kolozsvári Képző- és Iparművészeti Egyetem kerámia szakán végzett 2001-ben. Jelenleg Nagyváradon él, a nagyvárad Művészeti Líceum kerámia szaktanára. Csoportos kiállításokon, biennálékon vesz részt itthon és külföldön, egyéni kiállításai voltak Nagyváradon, Budapesten, Berettyóújfaluban, Nyíregyházán, Csíkszeredában, Gödöllőn. 2004 óta a Barabás Miklós Céh és az UAPR tagja. Ars poeticája: „Kísérletezek üveg-fém-kerámia párbeszédével a tűzben, megpróbálom az anyag tisztaságát, nemességét, a fekete-fehér éles kontrasztját, a fény-árnyék finom játékát a felületen láthatóvá, tapinthatóvá tenni.”

MAKLÁRY TERÉZ (1969, Lvov) Budapesten, a Képzőművészeti Egyetem sokszorosító grafika szakán végzett, jelenleg Sárospatakon és Budapesten él, ikonfestészet, szobrászat és saját tematikájú festmények készítésével foglalkozik. Egyházi tematikájú művei megtalálhatók Amerikában, a Vatikánban, Rómában, Németországban, Közel-Keleten és sok más egyházi intézményben és magángyűjteményben. Magyarországon szárnyasoltárt és több ikonosztáziont készített. Kiállításai: Sátoraljaújhely, Sárospatak, Révleányvár, Jaworzno. Önálló képi világán a magyar formavilág hagyományai saját, összetéveszthetetlen színhasználatán és mélyen átélt élettapasztalatán szűrődnek át – olyan művészet ez, amely egyszerre gyökerezik és tör utat ismeretlen, csak általa bejárható vidékek felé.

(FÉNY)KÉPES KRÓNIKA

Réti szaxofonszerenád

Kerekes István

KULTÚRA

Zenéltni végül is bárhol, bármikor lehet. És sosem tudhatja a muzsikus, hol talál értő közönségre... Ezen morfondírozom, amikor fölidézem ezt az emléket.

Több ízben jártam már Csíkban húsvétkor, hogy fotózzam, ahogyan a gyermekek, ifjak fölélénkítik a régi hagyományokat. Egyik alkalommal

NÉVJEGY

KEREKES ISTVÁN (1977, Marosvásárhely) Magyarországon élő, marosvásárhelyi származású fotóművész. Jelenleg a legtöbb díjjal rendelkező magyar fotós. Első magyar fotóművészként és az eddigi legfiatalabbként a kínai Csangsában vette át 2025 szeptemberében a Nemzetközi Fotóművészeti Szövetség (FIAP) *A világ legjobb fotóművésze (Best of the Best)* kitüntetését a 2023-as és 2024-es év eredményei alapján. És amire még nem volt példa a fotóművészet történetében: a 2025-ös esztendőben elért eredményei miatt újból, harmadjára is *A legjobbak legjobbjának* választotta a FIAP. Három egymást követő évben eleddig még soha senki nem nyerte el a rangos *Best of the Best* címet. A díjat augusztusban veszi át Rio de Janeiróban, a FIAP 37. világkongresszusán. 2018 augusztusában átvehette az Excellence FIAP/Diamond 3-t (Kiváló Művész gyémánt 3-as fokozat). Ugyancsak 2018 augusztusában Magyar Arany Érdemkereszt állami kitüntetésben részesült. A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) Brassai sajtófotó-pályázatának nagydíját háromszor nyerte el (2017, 2018 és 2020); 2019-ben és 2021-ben pedig Szathmári Pap Károly aranyéremmel jutalmazta a Brassai zsűrije. 2021-ben a 14. iPhone Photography Awards nagydíját is kiérdemelte. *Yelena* című világrekorder fényképe ez idáig közel 700 díjat nyert el 6 kontinens 62 országában. 2022 novemberében Nagyváradon volt egyéni kiállítása az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület szervezésében. 2025 nyara óta Marosvásárhely díszpolgára. Honlapja: www.kerekesistvan.com.

az egyik Hargita megyei falucskában a locsolkodó legények járkáltak keresztül-kasul a településen vödörrel fölszerelve, a gyermekek külön csoportban, a fiatalok megint külön társaságban. A gyermekcsapatot egy szaxofonos gyerkőc kísérte, aki nagy lendülettel fújta a nótákat. Amikor egy mező mellett vonultak el, ahol kecske- és birkanyáj legelészett, kihívtam a menetelők sorából a kis muzsikust, megkérvén, szaxofonozzon ott is néhány pillanatig. A legényke se szó, se beszéd megállott a kecskék s juhok mellett, s vígan fújta

nekik is a nótát. A zenében nemcsak a pásztor gyönyörködött, hanem a jószágoknak is fölöttébb tetszett a szaxofonszólo, miközben a felhők mosolyogtak az égen. Az egyik kiskecske szemlátomást különösen élvezte a muzsikát. A fiúcska játszott egy jót, azután eliramodott a többiek után, le ne maradjon a locsolók csoportjától.

Hogy azóta zenélt-e a réten, nem tudhatom, ám afelől nincs kétségem, hogy akkor még a mezei tündérek is táncra perdültek a szaxofonszerénád hallatán...

Elbeszélt valóságok

Fried Noémi Lujza

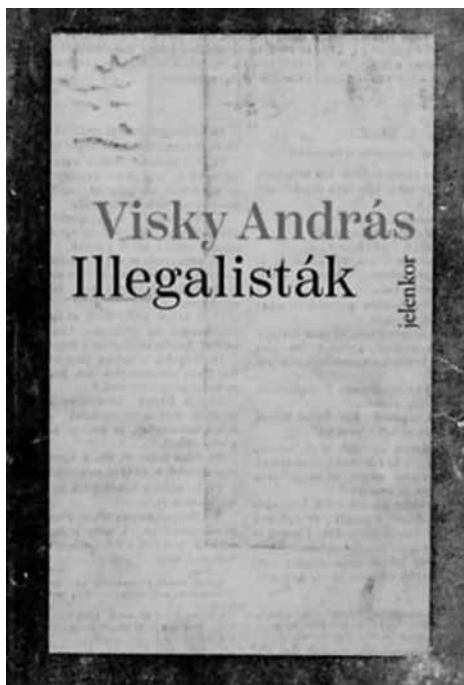
RECENZIO

Tagadhatatlan, hogy csalódik az, aki a *Kitelepítés* lineáris, hasonló hangneme és stílusú folytatását várja Visky András *Illegalisták* című regényétől. Tagadhatatlan, hogy gazdagabb lesz, aki preconcepciók nélkül veszi a trilógia második darabjának szánt kötetet a kezébe. A könyv 2025-ben jelent meg a budapesti Jelenkor Kiadónál.

Az *Illegalisták* az apa letartóztatásával kezdődik, pontosabban annak a Bethániáról szóló tanításával, ahol Lázár, Mária, Magdolna és Yesua Szentéletű Ferenc tanításának szereplői. Jelzés ez is, hiszen Visky Ferencet a CE Bethánia mozgalom elleni koncepciók per fővádlottjaként ítélték börtönbüntetésre. Ez a könyv a vele együtt a szamosújvári börtönben raboskodók életét, történeteit idézi meg. A fülszöveg szerint a kötet szereplői mindannyian valóságos személyek, akiket az elbeszélés tesz legvalóságosabbá. Az idő sem lineárisan halad a több évtizedet felölelő történetben: Szép Lukács, aki a börtönben lesz Szentéletű Ferenc és Anti, az északi vidékek tanítójának tanítványa, szemtanúként beszél a betánisták peréről, szerelme, Shira történetén át pedig nagyváradi zsidók gettóba zárását és deportálását is felidézi. Richárd rabival Párizst is bejárjuk, elbeszélésén keresztül pedig Koni Bercovici-csal együtt Chaplinnel is találkozunk.

Sorra kerülnek az olvasó szeme elé az egykor voltak, akiket az elbeszélés tesz valóságossá: Falábú Bánffy báró, aki múltában marmeládból erjesztett úrvacsorabort a börtönben, Nicu Har, a bukaresti jogtudós és esztéta, Jakab, akinek más neve nincs, Jánoska pap, Alex Petri, Váncsa lélekfényképész, Fekete lelkész, Jeremiás cipész. És a három lány, Szenterzsébet, akit Nagyváradon ítélték el Szentéletű Ferenc perében, Magudca és Ida, a zilahi csoportból, akiket Kolozsváron. Az *Illegalisták* a börtön kényszerközösségének hangjaiból, történeteiből épít többszólamú, mégis egybecsengő elbeszélést, ahol az egyéni sorsokat a történelem szinte gúnyos közömbösséggel teszi tönkre. Megjelennek a kíznók, az örök, a parancsnokok, a testi szenvedés is a könyvben, ám ők sem aratnak diadalt, a rabok, a szenvedők belül százszorta szabadabbak, mint az őreik. Találkozunk a főszereplővel és családjával szabadulás után, egy karácsonyon.

A nyelvhasználat is változott: a *Kitelepítés* hömpölygő, már-már bibliai líraisága itt átadja a helyét egy szikárabb, olykor nyersebb, máskor pedig teológiai mélységű elbeszélésmódnak. A sorok között teljes természetességgel tűnnek fel mások mondatai, mindjárt a bevezetőben József Attila szavaira is ráismerhetünk (Gyermekké tet-

tél). A bibliai példázatok itt nemcsak templomi tanításokként, hanem az egyes szereplők történetébe szövődvé tűnnek fel, nincs teologizálás, csak az élő, fénylő hit, ami a rabok elvehetetlen, legyőzhetetlen szabadságát adja. Majd hirtelen szembesülünk egy-egy titkosszolgálati jelentés számával, ami nem engedi feledni: a regény lapjain valóságos emberek sorsáról, kínjáról, vérérről, könnyéről, szerelméről esik szó. Nem könnyű olvasmány ez a könyv, de egyik legfontosabb érdeme, hogy gondolkodásra és magunkba nézésre késztet.

Az *Illegalisták* nemcsak a korszakot, a közösséget, az apát akarja megidézni, hanem azokat a szavakat is vizsgálja, amelyeket a hétköznapi használat már kiüresített. A remény,

a szeretet, a szabadság, a hit itt nem absztrakció, nem szószéki tanítás, hanem testet öltött, megszenvedett valóság, amit a regény szereplői nap mint nap újraélnak. A börtön brutalitása, a verés, a megfélemlítés, a testi szenvedés nem hiányzik a sorokból, ám a kényszerközösség tagjai egymást tartva, egymást túlélésre bátorítva mutatják meg: a szabadság nem a falakon kívül kezdődik, hanem belül, ott, ahol senki nem veheti el. Ezt pedig már bátran nevezhetjük emberi helyett akár krisztusi tanításnak is. Visky András könyve a hit, a bátorság, a belső szabadság fogalmait olyan élességgel rajzolja újra, hogy az olvasó óhatatlanul saját korlátaira, saját kiútjaira is rákérdez. Hiszen bárki válhat akár tudatosan, de szándékán kívül is illegalistává: dönthet úgy, hogy nem enged a társadalmi-politikai kényszereknek, és egyfajta belső emigrációba vonul, vagy éppen a rendszerek változása teszi törvényen kívülülé.

„Nem köt össze a vér. / Sem a bennünk bolyongó, sem a kiontott. / Nem a vér köt össze” – ezekkel a gondolatokkal zárul a kötet bevezetése. S valóban, a szereplőket, utódaikat, a szerzőt és az olvasót sem a vér köti össze, hanem az, ami talán mindannyiunkban közös: a vágyakozás valami több, valami időtlenebb felé. S ennek az időtlenségnek a képével búcsúzik a könyv: Szentéletű Ferenc és Richárd rabbi vitájával arról, hogy ki kinek az életét mentette meg a rabság idején. Ebbe a vitába még maga az Örökkévaló sem avatkozik be a Törvény Kapuja mögötti világban...

Csorján Melitta: *Létrás mennyország*, akril, vászon, 40 × 40 cm, 2023

Zarándokok, királyok, költők – Nagyvárad ezer éve

Reneszánsz Várad (3. rész)

A humanizmus térhódítása és a városi kultúra
reneszánsz átrendeződése

Imre Zoltán

TANULMÁNY

A 15–16. század fordulója a közép-európai térség kulturális történetének egyik legjelentősebb átalakulási periódusát jelenti. A Magyar Királyság területén ekkor bontakozik ki az a humanista művelődési horizont, amely az itáliai reneszánsz eszmevilágának közvetítésével alapvetően alakítja át a tudásról, a művészetről, a társadalmi megítélésről és az ember helyéről alkotott elképzeléseket. E folyamat egyik kiemelkedő regionális központjává válik Nagyvárad, amely földrajzi helyzetének, egyházi jelentőségének, valamint politikai szerepének köszönhetően sajátos kulturális találkozási pontként él a latin Nyugat, a közép-európai királyságok és a dél-európai reneszánsz világ között.

A korszak Nagyvárada egyszerre püspöki székhely, közigazgatási centrum, katonai erődtítmény és reprezentatív udvari tér. E funkciók összekapcsolódása olyan összetett kulturális környezetet eredményezett, amely kedvezett az új művészeti és intellektuális irányzatok befogadásának. A reneszánsz kultúra váradai jelenléte nem korlátozódott a tudományos vagy irodalmi élet területére. Hatása érzékelhetővé vált az építészetben, a képzőművészetben, a liturgikus gyakorlatban, a zenei életben, valamint

az étkezési és viselkedési normák átalakulásában is. A humanizmus ebben az összefüggésben nem egyszerűen filozófiai irányzatként értelmezhető, sokkal inkább olyan átfogó kulturális paradigma formájában jelent meg, amely az emberi élet szinte valamennyi dimenzióját átstrukturálta. A műveltség, az udvariasság, az esztétikai érzékenység és az önreprezentáció új formái egyaránt a reneszánsz identitás részévé váltak.

Kultúrantropológiai szempontból Nagyvárad a korszak transzkulturális

kapcsolatrendszereinek kiváló példája. A városban megforduló diplomaták, egyházi méltóságok, humanista tudósok, kereskedők és művészek olyan kulturális hálózatot alkottak, amelyen keresztül eszmék, tárgyak, technológiák és szimbolikus jelentések áramlottak Európa különböző régiói között. A kulturális csere nem egyirányú folyamatként zajlott: a helyi hagyományok és a külső hatások kölcsönhatása új szintéziseket eredményezett, amelyek a váradi udvari kultúra sajátos karakterét alakították ki.

Különösen jelentős szerepet játszott ebben a folyamatban a zene. A reneszánsz gondolkodás számára a zene nem pusztán esztétikai élvezet forrása volt, hanem a világ rendjének érzékelhető megnyilvánulása. A pythagoreus hagyományból táplálkozó harmóniaeszmény szerint a zenei arányok megfeleltek a kozmosz rendjének, így a hangzás struktúrája metaforikusan a társadalmi és politikai rend modelljévé válhatott. Ezzel párhuzamosan a gasztronómia is új jelentésekkel gazdagodott. A lakomák, ünnepi étkezések és reprezentatív vendéglátások a társadalmi státusz kommunikációjának kiemelt eszközeivé váltak. Az itáliai kulináris hatások megjelenése nem csupán új alapanyagok és ízek bevezetését jelentette, hanem az étkezés esztétikai és szimbolikus dimenzióinak hangsúlyosabbá válását is.

Humanizmus és reprezentáció – A műveltség politikai nyelve

A humanista műveltség térnyerésében meghatározó szerepet játszottak azok a főpapok és tudósok, akik közvetlen kapcsolatban álltak

az itáliai egyetemekkel és kulturális központokkal. Vitéz János és tanítványa, Janus Pannonius tevékenysége különösen jelentős ebből a szempontból. Mindketten az itáliai humanista oktatás közegében sajátították el azt a klasszikus műveltséget, amely később a magyar királyság kulturális modernizációjának egyik alapjává vált. A váradi udvarban kialakuló humanista körök működése jól illusztrálja azt a folyamatot, amelyet Peter Burke kulturális transzferként ír le. Az antik szerzők szövegei, a latin nyelvű tudományosság normái, valamint az itáliai művészeti és zenei minták nem egyszerűen átvételre kerültek, hanem a helyi politikai és társadalmi környezethez igazodva új jelentésekkel gazdagodtak. A könyvtárak gyarapítása, a kéziratok másolása, a klasszikus auktorok tanulmányozása és a művészetek patronálása mind hozzájárultak ahhoz, hogy a műveltség fokozatosan a politikai legitimáció egyik legfontosabb forrásává váljon. Az uralkodói és főpapi hatalom immár nem kizárólag katonai erőn vagy vallási tekintélyen alapult. Egyre nagyobb jelentőséget kapott a kulturális tőke felhalmozása és látványos demonstrációja is.

A váradi udvar ünnepesei, lakomái, diplomáciai találkozói és vallási ceremóniái mind olyan alkalmakat jelentettek, ahol a kulturális megjelenítés különböző formái összekapcsolódtak. A klasszikus idézetekkel átszőtt beszédek, a gondosan kiválasztott zenei előadások, a művészien komponált lakomák és a reprezentatív építészeti környezet egységes kommunikációs rendszert alkottak, amely a hatalom legitimitását és kulturális felsőbbrendűségét hivatott közvetíteni.

A zene a humanista kifejezésmód médiuma

A humanista udvari kultúrában a zene különleges helyet foglalt el, mivel egyszerre volt képes érzelmi, intellektuális és politikai üzenetek közvetítésére. A reneszánsz gondolkodók számára a zene az univerzum harmóniájának hallható megjelenéseként szolgált, ezért alkalmazása szorosan kapcsolódott a rend, a mértékletesség és a civilizált viselkedés eszményéhez. A váradi püspöki udvar zenei gyakorlatai e kulturális paradigma részeként értelmezhetők. Az ünnepi miséken megszólaló többszólamú motetták, az udvari összejöveleteken előadott madrigálok, valamint a lakomákat kísérő hangszeres kompozíciók mind hozzájárulhattak ahhoz, hogy a zene a társadalmi kifejezésmód egyik legfontosabb médiumává váljon.

A zenetörténeti kutatások alapján feltételezhető, hogy a korszak váradi repertoárja szoros kapcsolatban állt az itáliai, franko-flamand és dél-német zenei központok gyakorlatával. Ez a kapcsolatrendszer nemcsak a kompozíciós technikák átvételében érhető tetten, hanem a hangszerhasználatban, az előadói gyakorlatban és az udvari ceremóniák hangzó környezetének kialakításában is.

Többszólamú udvari zene – A hangzás új rendje, a polifónia térhódítása

A 15. század második felétől az európai zenei kultúra egyik legjelentősebb átalakulását a többszólamúság, vagyis a polifon gondolkodás széles körű elterjedése jelenti. A középkori

egyházi zene monodikus hagyományai mellett fokozatosan olyan kompozíciós eljárások válnak meghatározóvá, amelyekben több önálló dallamvonal egyidejű megszólalása hozza létre a zenei szerkezetet. A polifónia fejlődése természetesen már a késő középkor során megkezdődött, ám a reneszánsz időszakban olyan kifinomultságot ért el, amely alapvetően átalakította a zene társadalmi funkcióját, esztétikai megítélését és kulturális jelentőségét. A korszak zenei fejlődésére különösen nagy hatást gyakorolt a franko-flamand iskola, amelynek mesterei – köztük Guillaume Dufay, Johannes Ockeghem, Jacob Obrecht és később Josquin des Prez – Európa-szerte meghatározták az egyházi és udvari zene hangzásvilágát. Műveik nem pusztán kompozíciós remekművek voltak, hanem a reneszánsz ember világképének hangzó megtestesülései is. A szólamok közötti egyensúly, a matematikailag szervezett arányrendszerek és a harmonikus szerkesztés olyan rendkonceptiót jelenítettek meg, amely szorosan kapcsolódott a humanista gondolkodás univerzumfelfogásához.

A Magyar Királyság kulturális központjai, köztük Nagyvárad, nem maradtak kívül ezen folyamatokon. Az egyházi kapcsolatrendszerek, a külföldi tanulmányutak, a diplomáciai érintkezések és a vándorló muzikusok tevékenysége révén a korszak legmodernebb zenei irányzatai viszonylag gyorsan eljutottak a közép-európai udvarokba. A váradi püspöki központ különösen kedvező helyzetben volt ebből a szempontból, hiszen egyszerre kapcsolódott

Jan van Eyck festménye

a magyar királyi udvarhoz, a római egyházi struktúrához és az itáliai humanista hálózatokhoz.

A székesegyház mint hangzó architektúra

A polifónia befogadásának egyik legfontosabb feltétele maga az épített tér volt. A reneszánsz ember számára a zene és az építészet nem elkülönülő művészeti ágakat jelentett, mindkettő az arányok, a harmónia és a rend érzékelhető megjelenítésének eszközeként szolgált.

A nagyváradi székesegyház ebből a szempontból különösen jelentős szerepet tölthetett be. A magas boltzatok, a kőfalak, a mellékhajók és kápolnák összetett akusztikai rendszert hoztak létre, amely kedvezett a többszólamú kompozíciók megszólalásának. Az egyes szólamok vissz-

hangjai, a hangok térbeli eloszlása és a rezonanciák sajátos akusztikai élményt eredményeztek. A hangzás térbeli dimenziója a kultúrantropológiai értelmezés számára különösen fontos. Az antropológia régóta hangsúlyozza, hogy a vallási és politikai hatalom nem kizárólag vizuális és nyelvi formákon keresztül fejeződik ki.

A hang ugyanilyen jelentős szerepet játszik a közösségi tapasztalat alakításában. A hívő számára a polifon hangzás gyakran a transzcendencia megtapasztalásának eszközévé vált. A különböző szólamok egymásba fonódása olyan akusztikai környezetet teremtett, amely a földi és mennyei szférák közötti kapcsolat érzetét erősíthette. A korszak teológiai gondolkodásában a mennyei harmónia elképzelése szorosan kapcsolódott a zenei rendhez. A több szólam összhangja a kozmosz tökéletes szervezettségének

földi analógiájaként jelenhetett meg. A liturgikus térben megszólaló zene ezért egyszerre szolgálta az istentiszteletet, az esztétikai élményt és a valósi világkép megerősítését.

Liturgikus motetták és az értelmezési keret szentsége

A váradi egyházi zenei életben különösen fontos szerepet tölthettek be a motetták. Ez a műfaj a reneszánsz egyik legmagasabb presztízsszerű zenei formájának számított, mivel egyszerre követelt magas szintű kompozíciós tudást és képzett előadókat. A motetták szövegei rendszerint bibliai idézetekből, liturgikus szövegrészletekből vagy vallásos költészetből származtak. A többszólamú feldolgozás révén ezek a szövegek új jelentésrétegekkel gazdagodtak. Egy nagyszabású liturgikus ünnepen előadott polifon kompozíció egyszerre fejezte ki az egyház szellemi tekintélyét, az adott püspökség gazdasági erejét és a közösség kulturális fejlettségét. A zene tehát a szakrális hatalom reprezentációjának egyik leghatékonyabb médiumává vált. Nagyvárad esetében különösen fontos lehetett ez a funkció, mivel a püspöki központ regionális jelentősége folyamatosan erősödött. A magas színvonalú zenei élet hozzájárult ahhoz, hogy a város kulturális presztízse növekedjen a Magyar Királyságban belül.

Hangszeres muzsika – A hangszeres kultúra felemelkedése a reneszánsz Európában

A reneszánsz zenei kultúra egyik legjelentősebb változását a hangszeres muzsika fokozatos önállósodása

jelentette. Míg a középkori Európában a hangszeres játék gyakran az ének kísérlőjeként vagy táncalkalmak zenei háttereként szolgált, addig a 15–16. század folyamán egyre nagyobb presztízsszerűt tett szert az önálló hangszeres előadás. A korszak zenei gondolkodásában a hangszer már nem pusztán technikai eszköznek számított, hanem a műveltség, az esztétikai érzékenység és a társadalmi státusz látható megnyilvánulásává vált. A humanizmus emberképe különösen kedvezett e folyamat kibontakozásának. Az egyén képességeinek fejlesztése, az önművelés fontossága és a harmonikus személyiség ideálja olyan kulturális környezetet teremtett, amelyben a hangszerjáték a nemesi és egyházi elit nevelésének szerves részévé válhatott. Az udvari ember eszménye – amelyet később Baldassare Castiglione részletesen is megfogalmazott – magában foglalta a zenei jártasságot, a hangszeres készséget és a művészetek iránti fogékonyságot.

Nagyvárad, amely a reneszánsz Magyarország egyik legjelentősebb kulturális központjaként működött, természetes módon kapcsolódott ehhez a folyamathoz. Az itáliai és közép-európai műveltségi minták befogadása nem korlátozódott az irodalomra vagy az építészetre; a zenei élet átalakulása ugyancsak szerves részét képezte annak a kulturális modernizációnak, amely a város társadalmi arculatát formálta.

A lant a humanista műveltség emblémája

A reneszánsz hangszerkultúrájának talán legismertebb és legnagyobb

I Reneszánsz hangszerek

presztízsű hangszere a lant volt. Az arab eredetű hangszer európai története a középkor évszázadaira nyúlik vissza, valódi virágkorát azonban a reneszánsz időszakában élte.

Itália városállamaiban, a francia királyi udvarban, a német fejedelemségekben és a közép-európai főúri környezetben egyaránt a műveltség egyik legfontosabb szimbólumává vált. A lant különleges státuszát részben hangzásának sajátosságai magyarázzák. Finom, bensőséges karaktere jól illeszkedett a humanista esztétika által előnyben részesített mértéktartó eleganciához. Hangja nem a monumentális hatáskeltés eszköze volt, inkább az intimitás, a személyes érzékenység és a művészi kifinomultság közvetítőjeként működött.

A korszak lantrepertoárja rendkívül gazdag és változatos volt. A hangszeres előadók táncokat, fantáziákat, variációkat, intabulációkat és improvizatív darabokat egyaránt megszólaltattak. Az intabuláció különösen érdekes jelenségnek tekinthető, mivel ennek során vokális kompozíciókat dolgoztak át hangszeres előadásra. Ez a gyakorlat jól mutatja, hogy a reneszánsz zenei kultúrában az énekes és hangszeres hagyományok szorosan összefonódtak. A váradi püspöki udvar környezetében a lant jelenléte minden bizonnyal összekapcsolódott a humanista nevelés programjával. A hangszer használata nem kizárólag zenei készséget jelentett, hanem a reneszánsz embereszményhez való tartozás egyik látható jelévé vált.

A hangszer státuszszimbólum és kulturális tőke

Pierre Bourdieu kulturális tőkére vonatkozó elmélete különösen termékeny értelmezési keretet kínál a reneszánsz hangszerkultúra vizsgálatához. A díszesen faragott lantok, a nemes fából készült gambák vagy az importált hangszeralkatrészek jelentős anyagi befektetést igényeltek. Egy hangszer megvásárlása, fenntartása és használata önmagában is a gazdasági erő demonstrációját jelenthette.

Még fontosabb azonban az a szimbolikus jelentéstartalom, amely a hangszerekhez kapcsolódott. A hangszeres műveltség a társadalmi kiváltságok egyik formájává vált. Aki képes volt zenélni, az egyúttal azt is jelezte, hogy részesült a korszak elitképzésében, hozzáfért a kulturális javakhoz,

és ismeri az udvari viselkedés normáit. A hangszerek gyakran reprezentatív tárgyakként is szolgáltak. Egy gazdagon díszített lant ugyanúgy kifejezhette tulajdonosa társadalmi rangját, mint egy értékes fegyver, egy drága öltözék vagy egy ritka könyv.

A hangszer tehát a reneszánsz kultúrában egyszerre volt művészeti eszköz, státuszsimbólum és identitásképző tárgy. A hangszeres muzsika jelenléte végső soron hozzájárult ahhoz, hogy a váradi udvar mindennapi élete sajátos hangzó környezeté alakuljon. A zene nem korlátozódott a nagy ünnepségekre vagy vallási alkalmakra. Megjelent a lakomák során, a diplomáciai találkozók, a magánjellegű összejöveteleken és az udvari szabadidő eltöltésének különböző formáiban egyaránt.

Tánczene és a tánc helye a reneszánsz udvari kultúrában – Mozgás, ritmus, etikett

Bakfark Bálint (1507–1576) a magyar reneszánsz zene egyik legkiemelkedőbb alakja volt, akinek pályakezdése kapcsolatba hozható a korabeli Nagyvárad kulturális és egyházi központjával. A 16. század első felében a váradi püspöki udvar a humanista műveltség és a magas színvonalú zenei élet egyik fontos magyarországi központjának számított. Ebben a szellemi környezetben Bakfark olyan művészeti hatásokkal találkozhatott, amelyek későbbi európai hírnevét is megalapozták. Virtuóz lantjátéka és polifonikus kompozíciói a reneszánsz hangszeres zene legmagasabb szintjét képviselték. Személye jól példázta Nagyvárad szerepét a magyar rene-

szánsz kultúra és zeneművészet fejlődésében.

A reneszánsz Európa társadalmi életében a tánc jóval többet jelentett egyszerű szórakozásnál vagy ünnepi időtöltésnél. A mozgás művészete a politikai reprezentáció, a társadalmi kommunikáció és az identitásformálás egyik legfontosabb eszközévé vált. Az udvari ember számára a tánc ismerete ugyanúgy a műveltség részét képezte, mint az olvasottság, a retorikai jártasság vagy a hangszeres zenélés képessége. A test mozgásán keresztül megjelenő fegyelem, arányosság és elegancia a reneszánsz embereszmény alapvető komponensei közé tartozott. Nagyvárad humanista környezete ebbe a szélesebb európai kulturális áramlatba illeszkedett. A püspöki udvarban megjelenő itáliai és nyugat-európai hatások nem kizárólag az irodalmi vagy zenei életet alakították át, hanem a társas érintkezés normáit és a testhez való viszonyt is.

A pavana – Méltóság és kifejezőmód

A reneszánsz udvari táncok közül különösen jelentős helyet foglalt el a pavana, mely a 16. század egyik legelterjedtebb és legnagyobb presztízsű táncformájának számított. Lassú tempója, ünnepélyes karaktere és szabályozott mozgásvilága ideálisan illeszkedett az udvari kifejezőmód követelményeihez. A pavana előadásakor a résztvevők nem elsősorban virtuozításukat kívánták demonstrálni. A hangsúly sokkal inkább a testtartáson, a mozdulatok pontosságán és az önuralom bemutatásán volt. A lassú lépések lehetővé tették, hogy a

táncosok viselete, testtartása és társadalmi rangja egyaránt jól láthatóvá válnon. Norbert Elias civilizációelmélete alapján a pavana kiváló példája annak a folyamatnak, amely során az európai elit egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a test feletti kontrollra. Az önfegyelem képessége a politikai és kulturális felsőbbrendűség bizonyítékának számított.

A váradi udvar reprezentatív eseményein a pavana minden bizonnyal olyan szerepet tölthetett be, amely túlmutatott a szórakoztatás funkcióján. A tánc során a résztvevők valójában saját társadalmi pozíciójukat jelenítették meg. A mozgás így a társadalmi rend vizuális metaforájává vált. A pavana zenéje ugyancsak ezt a célt szolgálta. A hangszeres együttesek által előadott kompozíciók rendszerint kiegyensúlyozott szerkezetűek, méltóságteljes karakterűek voltak, lehetővé téve a mozgás és a hangzás szoros összhangját.

A galliarda – Virtuozitás és társadalmi energia

A pavanával gyakran együtt szerepelt a galliarda, mely szinte annak ellenpontjaként értelmezhető. Míg a pavana a mértéktartás és a fegyelmezett elegancia megtestesítője volt, addig a galliarda a dinamizmust, az életerőt és a fizikai képességek látványos demonstrációját helyezte előtérbe.

A galliarda jellegzetessége az ugrásokkal, fordulatokkal és gyorsabb ritmusokkal tarkított mozgásvilág. A táncosoktól jelentős fizikai felkészültséget és koordinációs készséget követelt meg, ezért előadása gyakran a társadalmi státusz mellett a személyes rátermettség demonstrációjaként

is szolgált. Az ideális udvari ember nem csupán művelt és kifinomult volt, hanem testileg is edzett, energikus és harmonikus megjelenésű. A galliarda ennek az embereszménynek a mozgásban megjelenő kifejeződésévé vált.

Antropológiai értelemben a galliarda a társadalmi vitalitás rituális leképezéseként is értelmezhető. A közösség előtt végrehajtott virtuóz mozdulatok a fiatal nemesség életképességét, fizikai alkalmasságát és társadalmi potenciálját tették láthatóvá. A váradi udvarban az ilyen táncok különösen fontos szerepet tölthettek be az ünnepi alkalmak során. A politikai szövetségek megerősítése, a diplomáciai kapcsolatok ápolása vagy a jelentős egyházi események alkalmával rendezett lakomák mind olyan helyzeteket teremtettek, amelyekben a tánc a reprezentáció nélkülözhetetlen elemévé válhatott.

A test fegyelmezése és az udvari etikett

A reneszánsz udvarok világában a test egyre inkább a társadalmi önkifejezés elsődleges eszközévé vált. Az egyén rangját, műveltségét és társadalmi hovatartozását nem csupán szavai vagy öltözképe közvetítette, hanem mozgása, gesztusai és testtartása is. Norbert Elias szerint az udvari társadalmak kialakulásával párhuzamosan fokozatosan megerősödött az önkontroll és az érzelmek szabályozásának igénye. A spontán viselkedésformákat egyre inkább felváltották a tudatosan elsajátított magatartási minták. A tánc ebben a folyamatban kiemelkedő szerepet játszott. A táncok koreográfiája valójában a társadalmi rend koreográfiáját is jelentette. A résztvevők ponto-

san meghatározott pozíciókat foglaltak el, meghatározott módon mozogtak, és meghatározott viselkedési normák szerint léptek kapcsolatba egymással, a mozgás ily módon a társadalmi hierarchiák érzékelhető megjelenítésévé vált.

A váradi udvarban e normák elsjátítása különösen fontos lehetett, hiszen a püspöki központ rendszeresen fogadott külföldi diplomatákat, egyházi méltóságokat és politikai szövetségeseiket. A kifinomult mozgáskultúra így nem csupán esztétikai értékkel bírt, hanem a diplomáciai kommunikáció részévé is vált.

Itáliai hatások – A reneszánsz ízlés forradalma, az étkezés kulturális átalakulása

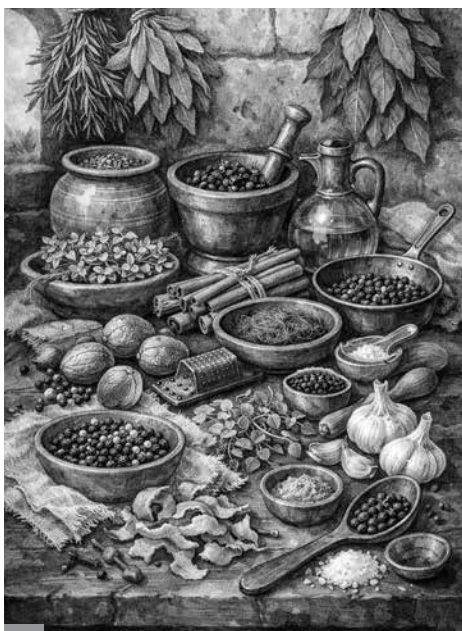
A reneszánsz időszak Európájában az étkezési kultúra olyan jelentős változásokon ment keresztül, amelyek messze túlmutattak a táplálkozás biológiai szükségletein. Az étel fokozatosan a társadalmi ábrázolás, az identitásképzés és a kulturális önmeghatározás egyik legfontosabb médiumává vált. Az étkezés köré szerveződő gyakorlatok – az alapanyagok kiválasztásától a tálalás esztétikáján át az asztali viselkedés szabályozásáig – egyre inkább a társadalmi státusz kifejezésének eszközeiként működtek. A középkor és a reneszánsz közötti átmenet e tekintetben különösen figyelemreméltó. A korábbi századok étkezési szokásai elsősorban a vallási előírások, a helyi hagyományok és a mezőgazdasági lehetőségek által meghatározott keretek között alakultak. A reneszánsz humanizmus térhódításával azonban az étkezés új kulturális dimenziókkal gazdagodott.

Az ízlés fogalma fokozatosan önálló esztétikai kategóriává vált, amely az ételkészítés művészetét ugyanúgy áthatotta, mint a festészetet, az építészetet vagy a zenét.

Nagyvárad esetében e folyamatok különös jelentőséggel bírnak. A város földrajzi helyzete, egyházi kapcsolatrendszere és humanista orientációja lehetővé tette, hogy viszonylag korán kapcsolatba kerüljön az itáliai reneszánsz gasztronómiai újításaival. Az étkezés története ebben az összefüggésben nem csupán a konyhaművészet története, sokkal inkább annak vizsgálata, miként alakult át az ember és az anyagi kultúra kapcsolata, hogyan vált az étel társadalmi kommunikációs eszközzé, valamint milyen szerepet játszott a hatalom szimbolikus reprezentációjában.

Itália, a gasztronómiai központ

A 15–16. századi Itália nemcsak a művészetek és a tudományok egyik vezető európai központja volt, hanem a kulináris innováció meghatározó térsége is. Firenze, Velence, Ferrara, Mantova és Nápoly udvarai olyan gasztronómiai műhelyekké váltak, amelyek jelentős hatást gyakoroltak az egész kontinens étkezési kultúrájára. Az itáliai városállamok kereskedelmi kapcsolatai révén rendkívül sokféle alapanyaghoz jutottak hozzá. A Földközi-tenger térsége, a Levante és az észak-afrikai kereskedelmi útvonalak olyan termékeket közvetítettek Európa belső területei felé, amelyek korábban ritkaságnak számítottak. A fűszerek, citrusfélék, mandulák, cukor és különféle déli gyümölcsök fokozatosan a rene-

I Fűszerek a váradi reneszánsz korban

szánsz elit asztalainak meghatározó elemeivé váltak.

A korszak szakácművészetének egyik legfontosabb sajátossága a tudatos kompozícióra való törekvés volt. Az ételek összeállítása egyre inkább művészi alkotófolyamatként jelent meg. A szakács feladata nem merült ki az alapanyagok elkészítésében; munkája során figyelembe kellett vennie a színek, az illatok, az ízek és a textúrák harmonikus összhangját is. A reneszánsz Itália gasztronómiai kultúrája tehát szoros párhuzamot mutatott a korszak művészeti törekvéseivel, ahogyan a festő vagy az építész arányokkal és formákkal dolgozott, úgy

a szakács az ízek és érzékszervi benyomások kompozícióját alakította ki.

A mediterrán alapanyagok megjelenése Váradon

A nagyváradi püspöki udvar étkezési kultúrájában fokozatosan megjelentek azok az alapanyagok, amelyek az itáliai és mediterrán gasztronómia meghatározó elemeinek számítottak. Bár a helyi agrártermelés továbbra is alapvetően meghatározta a mindennapi táplálkozást, az elit étkezési gyakorlataiban egyre hangsúlyosabbá váltak az importált termékek. Különösen jelentős szerepet játszottak a különféle fűszerek. A bors, a gyömbér, a fahéj, a szerecsendió és a szegfűszeg nem kizárólag ízesítőként szolgáltak, használatuk egyben a gazdasági erő és a kereskedelmi kapcsolatok demonstrációját is jelentette.

Minél ritkább és drágább alapanyag került az asztalra, annál nagyobb presztízst sugárzott a vendéglátó. A mandula különösen fontos szerepet töltött be a reneszánsz konyhában. A mandulatej széles körben alkalmazott alapanyag volt, különösen a böjti időszakokban, amikor az egyházi előírások korlátozták az állati eredetű termékek fogyasztását. A mandulából készített ételek így egyszerre kapcsolódtak a vallási gyakorlatokhoz és a mediterrán gasztronómiai hagyományokhoz.

(Folytatása következik)

Bibliográfia

Baldassare Castiglione: *Il Cortegiano* (Az udvari ember). Több kiadás.

Francesco Petrarca: *Canzoniere*. Több kritikai kiadás.

Janus Pannonius: *Összes művei*. Szerk. V. Kovács Sándor. Budapest, Balassi Kiadó.

Antonio Bonfini: *A magyar történelem tizedei* (*Rerum Hungaricarum Decades*). Budapest.

- Marsilio Ficino: *The Letters of Marsilio Ficino*. London, Shephard-Walwyn.
- Pietro Bembo: *Gli Asolani*. Firenze.
- Peter Burke (1999): *The Italian Renaissance: Culture and Society in Italy*. Princeton University Press, Princeton.
- Peter Burke (2000): *A reneszánsz*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Jacob Burckhardt (2008): *The Civilization of the Renaissance in Italy*. Penguin Books, London.
- Eugenio Garin (1965): *Italian Humanism*. Oxford, Basil Blackwell.
- Paul Oskar Kristeller (1979): *Renaissance Thought and Its Sources*. Columbia University Press, New York.
- Klaniczay Tibor (1985): *A magyarországi reneszánsz*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Kubinyi András (2008): *Mátyás király*. Budapest, Vince Kiadó.
- Várkonyi Gábor (2009): *A reneszánsz udvari kultúra Magyarországon*. Budapest.
- Engel Pál (2001): *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526*. I. B. Tauris, London.
- Allan W. Atlas (1998): *Renaissance Music: Music in Western Europe, 1400–1600*. W. Norton, New York.
- Howard Mayer Brown (1999): *Music in the Renaissance*. Prentice Hall, New Jersey.
- James Haar (1998): *Essays on Italian Renaissance Music*. Princeton University Press.
- Gustave Reese (1954): *Music in the Renaissance*. W.W. Norton, New York.
- Richard Taruskin (2005): *The Oxford History of Western Music*. Oxford University Press, Oxford.
- Tim Carter (2011): *The Renaissance and Reformation*. Routledge, London.
- Iain Fenlon (1989): *Music and Culture in Late Renaissance Italy*. Oxford University Press.
- Nino Pirrotta (1984): *Music and Culture in Italy from the Middle Ages to the Baroque*. Harvard University Press.
- Marcel Mauss (1973): *Techniques of the Body*. Economy and Society, 2(1).
- Clifford Geertz (1973): *The Interpretation of Cultures*. Basic Books, New York.
- Victor Turner (1969): *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Aldine Publishing, Chicago.
- Pierre Bourdieu (1984): *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Norbert Elias (2000): *The Civilizing Process*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Jean-Louis Flandrin – Massimo Montanari (szerk.) (2013): *Food: A Culinary History from Antiquity to the Present*. Columbia University Press.
- Massimo Montanari (2006): *Food is Culture*. Columbia University Press.
- Allen J. Grieco (1994): *Food and Social Classes in Late Medieval and Renaissance Italy*. In: *Food: A Culinary History*.
- Fernand Braudel (1995): *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. University of California Press.
- Stephen Mennell (1996): *All Manners of Food*. University of Illinois Press.
- Bunyitay Vince (1883–1884): *A váradi püspökség története*. Nagyvárad.

Emódi András (2005): *Nagyvárad története a középkorban*. Nagyvárad.
Makkai László (szerk.) (1986): *Erdély története I.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
Ritoók Zsigmond (2002): *Humanizmus és műveltség a magyar reneszánszban*.
Budapest.
Bitskey István (1996): *Humanista erudíció és barokk világkép*. Debrecen.

NÉVJEGY

IMRE ZOLTÁN kulturális antropológus, interdiszciplináris alkotó, a nagyvárad Ady Endre Emlékmúzeum korábbi vezetője, Nagyváradon született. Tanulmányait a Kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezési Egyetemen kezdte, ahol a vizuális kultúra és a kinetikus szobrászat iránti érzékenysége formálódott. Ezt követően a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerzett néprajz és kulturális antropológia végzettséget, amely szakmai pályájának szilárd alapját adta. A mozgás, a tér és az emberi történetek találkozásait kutatja. Munkáiban a személyes és a közösségi emlékezet rétegei fonódnak össze, legyen szó irodalmi vagy képzőművészeti alkotásról. Írásai a figyelem, a tapasztalat és a belső mozgások finom rezdüléseit követik.

Jankó-Szép
Noémi: *Tűzfal I.*,
kerámiakép,
15 × 15cm, 2026

A családi élet mint forgatókönyv

Lencar Péter

FILMKRITIKA

Joachim Trier új filmje, az *Érzelmi érték* (*Sentimental Value* / *Affeksjonsverdi*, 2025) a kortárs európai szerzői filmek világának egyik legösszetettebb családi drámája, melyben a rendező egyszerre zárja le és írja újra saját pályájának visszatérő motívumait: az identitás törekénységét, az emlékezet megbízhatatlanságát és a kapcsolatok csendes erózióját. A film kamaradrámaként indul, de fokozatosan egy önreflexív alkotói számvetéssé táguul, ahol a művészet és a családi örökség elválaszthatatlanná válik.

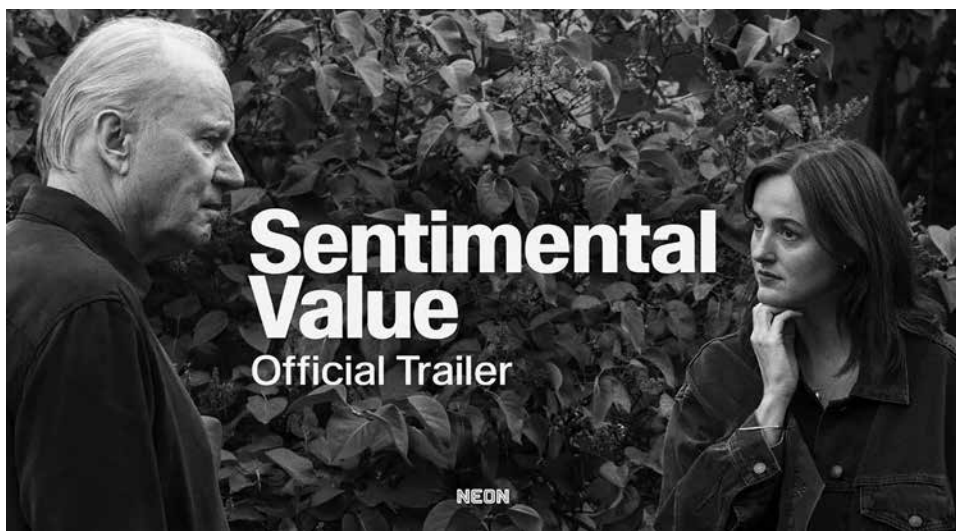
Joachim Trier életművében ez a film szinte természetes folytatás. Az *Újrakezdők* (2006) érzékeny, mégis könnyed fragmentáltsága, az *Oslo, augusztus 31.* (2011) egzisztenciális súlya, valamint *A világ legrosszabb embere* (2021) játékosabb, önironikus identitáskeresése mind ugyanabba az irányba mutattak: hogyan próbál az ember együtt élni saját történetének hiányaival és töréseivel. Az *Érzelmi érték* viszont már nem a fiatal felnőtt bizonytalanságát, hanem a generációkon át öröklődő érzelmi struktúrákat vizsgálja – és azt, hogy ezekből van-e egyáltalán kiút.

A történet középpontjában Gustav Borg (**Stellan Skarsgård**), a világhírű rendező áll, aki hosszú hallgatás után tér vissza elidegenedett családjához és egy új filmtervhez. Trier finoman szövi össze a két szálát: a művészi visszatérés nem függetleníthető a

családi múlt újranyitásától. Gustav figurája egyszerre monumentális és sérülékeny – egy alkotó, aki saját mítoszának vált foglyává, és akinek életműve lassan ugyanúgy kérdésessé válik, mint emberi kapcsolatai.

Lányai két eltérő reakciót testesítenek meg ezzel az örökséggel kapcsolatban. Nora (Renate Reinsve) színésznőként él az apa árnyékában, ami ellen egyfelől lázad, másfelől viszont táplálkozik mindebből. Alakítása feszült, belső ellentmondásokkal teli: minden gesztusában ott a sértettség, de ugyanúgy a kimondatlan kötődés is. Agnes (Inga Ibsdotter Lilleaas) ezzel szemben a közvetítés szerepét vállalja, ő az, aki még hisz a családi narratíva helyreállíthatóságában, még ha ez illúzió is bizonyul.

A történetbe belépő amerikai színésznő, Rachel Kemp (*Elle Fanning*)

kívülállóként kerül a Borg-család erőterébe, de jelenléte nem pusztán katalizátor: inkább tükör, amelyen keresztül Gustav alkotói hatalma és manipulációs struktúrái is láthatóvá válnak. A film finoman reflektál arra, hogyan formálja a rendező a környezetét saját narratívája részeként – és hogy hol húzódik a művészi teremtés etikai határa.

A kritikai olvasatok gyakran emelik ki, hogy az *Érzelmi érték* Ingmar Bergman örökségével is párbeszédben áll, de Trier saját hangja továbbra is felismerhető: visszafogott, mégis precíz érzelmileg, és a csendek legalább annyit mondanak, mint a dialógusok.

A film a korábbi művekhez képest kevésbé játékos, de sokkal koncentráltabb: minden jelenet egy-egy emlékezeti vagy érzelmi töréspont köré szerveződik.

Az *Érzelmi érték* végső soron nem lezárás, hanem újabb kérdésfelvetés Trier pályáján: mit jelent örökölni egy történetet – és mit jelent továbbírni úgy, hogy közben nem tudjuk, mi igaz belőle. A film ereje abban rejlik, hogy nem kínál feloldozást. Ehelyett egy pontos, higgadt, mégis fájdalmasan személyes vizsgálatot ad arról, hogyan válik a családi múlt és a művészi önkép ugyanannak a történetnek két, egymást tükröző oldalává.

Maklár Teréz: *Romzsa Tódor emlékére*, rétegelt lemez, akril, 50 x 70 cm, 2010

Visszatérés Indiába

Kettős útinapló a lelakiség földjéről (2. rész)

Szombati-Gille Tamás

ÚTIRAJZ

(Folytatás a júniusi lapszámunkból)

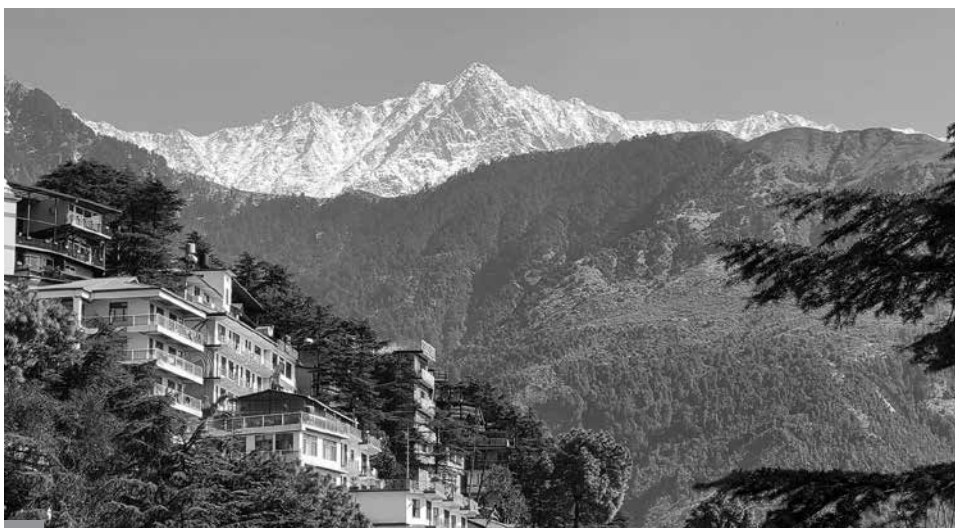
Búcsút intve az ashramnak, ahol az előző hetet némaságban töltöttem, riksába szállok, és délre indulok, az úgynevezett Nepáli Farm irányába, hogy ott elérjem a Himalája magasabb régióiba tartó távolsági buszt. Több mint fél órát zötykölődünk a poros országúton, ahol a kátyúk akkorák, hogy riksám vezetője minden huppanó után hátrafordul, és ellenőrzi, nem estem-e ki útközben a nyitott oldalú járműből. – Megvagyok! – kiabálom túl ilyenkor a forgalom zaját, mire sofőröm széles vigyorral a képén bólogatni kezd, és tekintetét visszafordítja az országútra. Ki tudja, hányszor játsszuk el ugyanezt a jelenetet, mire megérkezünk a Farmhoz.

Ahol lennünk kell

A hely, ahol egykor a hírhedt Gorkha-ezredből leszerelt nepáli katonák művelték meg a Brit Birodalomnak tett szolgálataikért jutalomba kapott termőföldet, mára egy hatalmas és ormótlan közlekedési csomóponttá alakult Rishikesh, Haridwar és Dehradun között, ahol csak úgy hemzsegnak a zugárusok. Innen indulnak a belvárosból száműzött maszekjáratok az

ország minden szegletébe. Egy informális buszpályaudvar ez, bármiféle infrastruktúra, menetrend vagy információs szolgáltatás nélkül, ahol a sofőrök egymást túlharsogva fogják maguknak az utasokat, s ahol az ashramban elsajátított relaxációs technikák létfontosságúnak bizonyulnak a boldoguláshoz.

Lassan kifürkészem a magam buszát a tucatnyi érkező és induló jármű között, s amint felszállok, meglepődve nyugtázom, hogy rajtam kívül csupán egyetlen utas van a fedélzeten. Lehuppanok hát az övével párhuzamos székbe, hogy a sorok közti szűk folyosón áthajolva beszélgethessünk. Egy bohém baszkot ismerek meg a személyében, aki vénségére eldöntötte, hogy megtesz mindent, amire korábban, munkája és családi kötelezettségei miatt, jutott ideje. Egy szerényebb vidéki életre cserélte hát nagyvárosi egzisztenciáját, majd nyakába vette a világot, és az év nagy részét utazással tölti. Legalább egy évtizede taposhatja már nyugdíjas éveit, de tekintete most is lángol, üstöke dús és göndör. Ifjonti lelkesedéssel mesél dél-amerikai és közel-keleti kalandozásairól, s arról, hogyan kötött ki végül Indiában, olyan tökéletes gandalfi kiejtéssel beszélve a britet, hogy azt még Sir Ian McKellen

I A Dhauladhar hegyvonulat havas csúcsai őrzik északról a McLeod Ganj-ot a nyugati Kis Himalájákban

is megirigyelné. Meghányjuk-vetjük a világ aktuális kérdéseit, miközben hosszú percekben át egy legalább ötven egyedet számláló sándorpagáj-raj kíséri buszunkat az ablak túloldalán. Élénkzöld tollazatuk valósággal ragyog a lemenő nap fényében. Az égi tűnemény még inkább megerősíti bennünk az egyébként is mélyen gyökerező érzést, hogy pontosan ott vagyunk, ahol lennünk kell.

Éjszaka a távolsági buszon

Már rég besötétedik, mire a buszunk elkezd újabb utasokat felvenni, amint falvakon és kisvárosokon át haladunk végső úticélunk, a tengerszinttől számított mintegy kétezer méter magasságban fekvő Dharamshala felé, ahol a Dalai Lámát remélem látni. Az ülések lassan megtelnek a legkülönbözőbb népekkel. Újdonsült baszk barátommal viccelődve találgatni is kezdjük, vajon miféle szerzetesek ülnek majd mellénk. Nem sokkal később fel is száll

a buszra egy borotvált fejű buddhista, a szerzetesek jellegzetes meggyszínű csöpájába öltözve. Miközben hatalmas hasával átküzdi magát a szűk folyosón, messziről halljuk, hogy erőteljesen köhög, nagy, fekete covidmaszkja alatt. – Fogadok, hogy ez melléd ül – súgja oda deres fejű útitársam, s még válaszolni sincs időm, mikor a tag fújtatva bepréseli magát a mellettem lévő ülésre, majd hirtelen köhögésrohamot kap. Vízrel kínálom, majd finoman egészsége felől érdeklődöm, miközben baszk barátom vöröslő homlokkal kuncog a bajsza alatt, emlékezve arra, hogy alig néhány perccel korábban beszéltük meg, hány áldozatot szedett előző héten az Indiában terjedő halálos Nipah-vírus. – Csak a légszennyezés miatt hordom a maszkot – krákogja a szerzetes, s én néhány megértő szót váltok vele, miközben igyekszem a másik oldalról szívni a levegőt, spanyol barátom legnagyobb örömére. Ám az ő jókedve sem tart sokáig, mivel csakhamar beül

I Dhamamshala teraszos házai

mellé egy vidéki hindu asszony, aki szemlátomást nem kedveli a mozgó járműveket, mert az út felét öklendezéssel tölti, majd – hogy kiheverje a megpróbáltatást – nagyokat horkanva elalszik, csupasz lábait útitársam orra előtt pihentetve a széktámlán, miközben én széles mosollyal figyelem a jelenetet. A környező székekről többen megszólítanak, és beszélgetésbe elegyednek velünk. Mint sok helyütt errefelé, úgy ezen a buszon

is hírességeknek kijáró érdeklődéssel fogadják a külföldieket. Egy asszony kesudióval kínál. Gesztusát madárlátta Eugénia-keksszel viszonzom, ami nagy sikert arat. Egy fiatal édesanya díszcsomóval összekötött piros selyemzsinórt vesz le a saját nyakából, melyet azelőtt órákon át csócsált gyermeke, majd szépen összehajtva felém nyújtja, mondván, tartsam magamnál, hogy jószerencse kíséresse utamat. Megköszönöm, és csuklómra

I Ezen a lépcsősoron szaladhat vissza a himalájai férj, aki hazafelé menet elfelejtett megvenni valamit a vegyesboltban

tekerem a nyáltól csöpögő adományt. Éjfél tájt megállunk egy jellegzetes országyúti dhaba-étteremnél, ahol gőzölgő lepénykenyeret szolgálnak fel zöldségcurryvel, dhallal és hagyományos indiai paneersajttal készült feltétekkel. A kifőzde szomszédságában girlandokkal kivilágított standoknál pörköltogyorót, kandírozott magvakat és friss gyümölcsöt árulnak. Brancsokban szállunk le a buszról, s míg egyesek rendelnek, vagy mosdóba mennek, valaki mindig őrt áll, a busz indulását kémelve. Ez az egyetlen pihenőnk a tizenöt órás út alatt, így mindenki sietve elintézi ügyes-bajos dolgait, majd csakhamar tovább indulunk beszélgetve, nevetgélve, és bőszén cserélgetve a frissen beszerzett portékákat. Utunk során kéretlenül is többen megadják lakcímüket, és a lelkünkön kötnek, hogy ha falucskájukban járunk, keressük fel őket, mert meleg étellel és tiszta ággyal várnak, mintha családtagok volnánk. Talán csak egy vonatút nyújthatna ennél is autentikusabb India-élményt, de amerre én tartok, oda nem visz vasút.

Reggel a Himalájában

Kevéssel hajnali öt után a sofőr végre elkiáltja magát: – Végállomás! Kialvatlanul és elmacskásodott végtagokkal szállunk le a buszról, amely Alsó-Dharamshalában tesz ki. Innen további nyolcszáz méternyi szintkülönbséget kell megtennem felfelé, hogy elérjem a McLeod Ganj nevű városnegyed, ahol őszentsége, a 14. Dalai Láma rezidenciája is található. Bár szállásadóimnak jó előre jeleztem korai érkezésemet, a helyszínre érve mindent zárva találok. Nem akarom

I Buddhista szerzetes gyönyörködik a tájban a Jogiwara road kanyarulatában

felzargatni a környéket, ezért inkább teszek egy rövid, hajnali sétát, és amíg a hajnalhasadásra várok, gyönyörködöm a semmihez sem fogható himalájai égboltban és az alattam elterülő város távoli, pislákoló fényeiben. Az időjárás kegyes hozzám. Még élénken él bennem a hét évvel korábban tett látogatásom emléke, amikor az évnék ugyanezen időszakában oly hideg volt a dharamshalai hajnal, hogy akkori útitársnőmmel a hátizsákunkban lévő összes ruhadarabot magunkra vettünk, és még úgy is fáztunk, míg a helyi gyerekek csupasz lábbal, papucsban szaladgálva nevettek rajtunk és velünk. Ehhez képest idén jóval enyhébb az idő. Talán Fortuna könnyíti meg az utamat, talán a klímaváltozás érezteti tagadhatatlan jelenlétét, de tény, hogy a települést védőbástyaként körülölelő

Dhauladhar-hegyvonulat monumentális hősípkái is kisebbek a szokásosnál. A kimerültségtől borzongani kezdek, ezért amikor lámpafényt fedezek fel az egyik közeli szálloda alagsorában, hatalmas hátizsákomat a vállamra dobva, odasétálok, hogy bekérőzzek.

Egy váratlan barátság

Egy végtelenül kedves biztonsági őr, Abhishek nyit nekem ajtót, s olyan szívélyesen invitál be a fűtött előtérbe, mintha személyes vendége volnék. Hellyel kínál, majd beszélgetésbe elegyedünk, s egy kiváló embert ismerek meg benne. A helybeliek jellegzetes arcvonásait hordozó, enyhén ferde szemű, széles járomcsontú és kreol bőrrű, kopaszra borotvált férfi sohasem érettségizett, tartása mégis tiszteletet parancsol, mint egy harcművészé, gondolkodása pedig mélyebb, mint sok tanult emberé.

Műveltsége főként a tibeti vallásos iratok tanulmányozásából fakad, s beszélgetés közben gyakorta fejből idézi a Dalai Láma tanításait. Sok vendéglátóiparban dolgozó helyi sorstársához hasonlóan ő is éhbérért gürcöl tizenkét órás műszakokban, hetente csupán egyetlen szabadnappal, hogy eltarthassa családját, és iskolába járathassa tizenéves fiát. Mégsem zsörtölődik nehéz sorsa miatt. Beszédéből és tekintetéből bölcs életigenlés és nyugtató energia árad. Mint mondja, a Dalai Láma azt tanítja, hogy mindenki legyen elégedett azzal, amije van, és végezze alázattal a feladatot, amelyet a sors osztott neki. Az igények hiánya felszabadít. S valóban, mintha egész lénye megtestesítené a buddhista tanításokat.

Hamar összebarátkozunk, és ott-tartózkodásom heteiben szokásunkká válik, hogy amikor csak tehetjük, a késő esti vagy kora reggeli órákban a szállodája előtt találkozunk, és az élet nagy kérdéseiről beszélgetünk, miközben a Khaniyara-völgy festői szépségű kanyarulatait és az ékszerként ragyogó Dharamshala éjszakai fényeit nézzük a szerpentinek hágó tetejéről.

Első találkozásunkat azonban rövidre szabja az idő, mert amint a nap felkel, veszem a hátizsákomat, és a szállásomra sietek, hogy ott lemossam magamról az út fáradalmait, és belevessem magamat Dharamshala újra-felfedezésébe.

Észak és dél népei

Ezen a vidéken sétálva az ember úgy érezheti, mintha nem is Indiában volna. Tibeti menekülteknek és leszármazottjaiknak mintegy tizenötezer fős közössége él itt, ami a lakosságnak közel a kétharmadát teszi ki. Itt székel a száműzetésben működő tibeti kormány, és vallásuk szellemi vezetője is. Az öltözködés, a konyha és az építészet is a tibeti kultúra markáns jegyeit hordozza, ahogy az emberek magatartása is. Míg a déli hinduk túlnyomó többsége vegetáriánus, addig az északi buddhisták nagy része fogyaszt húst, ami bizonyára kézenfekvő a himalájai télben, az életvitelbeli különbség azonban hangsúlyosan megmutatkozik a vérmérsékletükön. Bár kedvességükben, bölcsességükben és végtelen vendégszeretetükben semmivel nem maradnak el az alföldeken élő honfitársaik mögött, a hegyvidéki arcokon jóval ritkábban lehet felfedezni azt a felszabadult ragyogást,

I Imamalmokat forgató tibetiek a Dalai Láma rezidenciáját körülölelő Kora-ösvényen

amely a hinduk többségére jellemző. Ezt tetézi közösségük viszontagságos történelme is. Az idős tibeti arcokra mély barázdákat vájt a szülőföld elhagyásának fájdalma, és a hátramaradott hozzátartozókért való aggodalom, míg a fiatalok a múlt bélyege, az elvágakozás és a nyugatias behatások között őrlődve próbálják kialakítani saját identitásukat.

Az utcákon megkerülhetetlenek a nacionalizmus jelei. Rikító zászlók, színes falfirkák és plakátok hirdetik majd' minden sarkon, hogy ez a nép egy szabad országról álmodik, ahová egyszer visszatérhet. Hosszú, végeláthatatlan sorokban kígyóznak az óházában politikai okokból elhurcolt és nyomtalanul eltűnt lakosok névsorai, akik közül a legfiatalabbak a táblák tanúsága szerint alig kezdték meg az elemi iskolát. Az ebből fakadó nemzeti érzelem párosul az ősi kultúrával és az empátián alapuló vallási hagyományokkal a helyi népek sajátos lelkületében. Közösségük helyzete példázza,

hová vezethet a békességtartás és sorselfogadás egy identitásuk elpusztítására irányuló erőszakos fellépéssel szemben, de példázza azt is, hogyan élhet túl, és inspirálhat milliókat világszerte száműzetésből is egy szebb jövőre érdemes és releváns értékeket hordozó kultúra, az emberek hosszú távú kitartása és a közösség összetartó ereje által.

A McLeod Ganj utcáin

A Kis Lhászaként is emlegetett McLeod Ganj óvárosát két jelentős főút, a Jogiwara road és a Temple road öleli körül. Ezek két csomópontban találkoznak. A városka északi részén a piciny, de forgalmas főtéren, amely az éjszakai élet központja, délen pedig a Dalai Láma főtemplománál. E két végpont között terül el az óváros szíve, teraszosan egymásra épített házakkal, jellegzetes pagodás templomokkal, kézműves-utcákkal, piacokkal, tetőtéri szórakozóhelyekkel.

A kifőzdékben nemcsak a tibeti, hanem a bhutáni és nepáli konyha ételkülönlegességeit is felszolgálják. Végig is kóstolom ott-tartózkodásom heteiben a gőzölt és héjatlan tibeti kenyeret, a Thali-tálát, a ropogósra pirított rizstésztával dúsított Manchow-levest, a jellegzetes zöldség-momókat, a hidegen tálalt, csúszós laphingot, és a szambar-raguval társított idli rizspogácsákat. Sőt, a közeli Bhagsu falvacskába is elsétálok, hogy fellekermem a világhírű Bhagsu-tészta receptjét megalkotó cukrászmestert, az apró vegyesboltban, amelyet a mai napig is vezet, és a lehető legeredetibb forrásból kóstoljam meg a jellegzetes helyi édességet. Akárcsak a mondásbéli Róma esetében, úgy a McLeod Ganjban is bármely út az úgynevezett Tsuglagkhang komplexumhoz vezet, amely a Dalai Láma főtemploma mellett gyülekezési teret, szerzeteslakot, hivatalokat, levéltárat, imatermet, tantermet, valamint a Namgyal-kolostort és őszentsége, a 14. Dalai Láma lakhelyét foglalja magába. Ez az a hely, ahová tartok.

Tűzfelajánlás

Hét évvel korábbi indiai utazásom legnagyobb kudarca volt, hogy nem sikerült találkoznom a Dalai Lámával, pedig akkoriban gyakorta fogadott külföldieket, úgynevezett nyilvános audiencián, melynek keretében röviden elbeszélgetett velük, és áldásban részesítette őket. Érkezésünk azonban épp az újhold napjára esett, s miután átestünk a biztonsági hivatal tüzetes ellenőrzésén, sajnálatunkra megtudtuk, hogy ilyenkor őszentsége egy hétre visszavonul meditálni,

nekünk pedig ennél hamarabb kellett visszarepülnünk Európába. Az elszarlasztott találkozás azóta is kísértett, különös tekintettel arra, hogy a kényszerű száműzetés miatt őszentsége utódlása egyáltalán nem bizonyos, és lehetséges, hogy ő lesz a történelem utolsó, hagyomány szerint felkent Dalai Lámája. Ezért már akkor megfogadtam, hogy amint lehetőségem nyílik rá, újra meglátogatom. A második lehetőség végül több, mint fél évtizedet váratott magára. Bár a Láma előrehaladott életkora és a járványveszély miatt már nem ad audienciákat, a biztonsági hivatalával folytatott levelezésem nyomán meghívást kapok egy úgynevezett hosszúélet-áldásra, amelyen őszentsége személyes jelenléte várható. Reményekkel telve teszem hát meg az odavezető utat, s már az eseményt megelőző napon ellátogatok a főtemplomhoz, ahol különös szertartás részesévé válok. A Namgyal-kolostor szerzetesei végeznek látványos tűzfelajánlást, hogy a másnapi rendezvény előtt megtisztítsák a helyszínt és a jelenlevők karmáját minden negatív ráhatástól.

A szerzetesek párnákon ülve, aranyszínű, csúcsos fejdíszekben mantaráznak, kezükben ghanta-csengőket és a spirituális erő fegyverként való megtestesülését jelképező vadzsrákat forgatva. Vezetőjük, a főláma a szerzetesekkel szemben egy trónuson ül, míg egy segédje egy lángoló tűzrakáson helyez el szimbolikus felajánlásokat egy hosszúnyelű rituális kanállal. Több tucatnyi látogató gyűl velem a tűz köré, külföldiek és helyiek egyaránt. Mindannyian a másnapi nagy alkalomra várnak, hogy megpillanthassák őszentségét. A szertartás

Tűzfelajánlás a Dalai Láma templománál

után beszélgetésbe elegyedünk, és reményekkel a szívünkben térünk meg szálláshelyeinkre.

Őszentségére várva

Másnap már hajnali hatkor a Dalai Láma templomához sietek, hogy jó helyet szerezzek a hosszúélet-áldásra. Reggelem egy kelletlen testedzéssel indul: a biztonsági átvilágításnál közlik, hogy elektromos eszközöket tilos bevinni, ezért fájó szívvel visszaviszem fényképezőgépemet és mobiltelefonomat a szálláshelyre, amely közel van ugyan a főtemplomhoz, de a kérdésben forgó két utcasarok megtétele azokon a tájakon valóságos tájfutást jelent, több mint százméteres szintemelkedéssel. Legalább nem fázom a csípős himalájai hajnalban.

Miután második nekifutásra sikerül átjutnom az ellenőrzésen, az impozáns, árnyékolókkal óvott gyülekezési téren találok magam, több

száz hozzám hasonló utazóval, akik a világ különböző pontjairól özönlöttek oda, hogy részesei legyenek őszentsége ritka nyilvános szereplésének. A tömegben a tibeti, nepáli és srí lankai buddhisták dominálnak. Szerzetescsoportok és gyerekestől, dédszülőstől érkezett nagycsaládok töltik meg a teret, tradicionális ünneplőbe öltözve, a magashegyi népekre jellemző pirospozsgás arcaikkal, szűkvágású, ragyogó szemeikkel és a várakozás fehér mosolyával arcaikon.

A tér közepén hosszú választóvonalként egy vörös szőnyeg húzódik, mely a fölépcsőn át felvezet az emeleti szentélyig, jelezve a Láma várható útját. Sokan stratégiai megfontolásból a szőnyeg két oldalán foglalnak helyet. Én úgy okoskodom, hogy a kilencvenéves egyházfő nehezen tudná végigjárni a kijelölt ösvényt, ezért az emeleti erkélynél foglalok helyet, ahonnan egyaránt rálátás nyílik a főszentélyre, ahol a szertartás lesz, és az apró,

eldugott liftre, amelyet előző napi látogatásom során fedeztem fel. Bár egész tömegek várják, hogy őszentségét megpillanthassák, mégsem tolong senki. A résztvevők kedvesen és előzőekenyen segítik, felvilágosítják a hely illetését nem ismerő idegeneket, köztük engem.

A Dalai Láma jelenlétében

Mintegy másfél órai várakozás után végre megnyílnak őszentsége rezidenciájának kapui, és kigördül rajtuk egy, a római pápamobilra emlékeztető, nyitott, elektromos jármű, benne a személlyel, akire a sokaság olyannyira várt. Lassan szeli át a gyülekezési teret, áldásokat osztva, miközben szerzetesei hatalmas dungcsenkürtöket fújnak, messziről jövő, mennydörgésszerű hangjukkal jelezvén a megvilágosodás hívását. A láma-mobil a lépcsősor alján áll meg, s két főpap a felvonóhoz kíséri a nehézkesen mozgó egyházfőt, majd néhány másodperc múlva kinyílik az

emeleti liftajtó, és a közvetlen közelemben lép ki belőle a legendás Tenzin Gyatso, vagyis a 14. Dalai Láma, a tibeti buddhizmus legfőbb szellemi vezetője. Bár jócskán megöregedett, ugyanazzal a játékos tekintettel és őszinte, meleg mosollyal járja a tömeget, amelyről világszerte ismert. Sugárzó aurája ezek szemeibe csal örömkönnyeket a téren. A szentély felé haladva intuitíven kiválaszt néhány hívet, akit áldásban részesít, ikonikus gesztussal fehér se-lyemkendőt helyezve a nyakukba, majd elfoglalja helyét a számára előkészített emelvényen, melyet rangidős szerzetesek ülnek körül. Jómagam tibetiek közt telepedek le egy ülőpárnára, szemközt az emelvénnnyel.

Hosszú szertartás veszi kezdetét, s mivel hajnal óta várakozom, érzem, hogy lassan erőt vesz rajtam a hideg, és üres gyomrom is zúgolódni kezd. A Dalai Láma szertartásosan elfogyaszt egy csipetnyi főtt rizst a felajánlásból, és én épp arra gondolok, hogy uzsonnát kellett volna vinnem magammal,

A Namgyal-kolostor rangidős szerzetesei

amikor hat-hét éves forma borotvált fejű szerzetestanoncok jelennek meg a sorok közt, zöld levéltányérokon édes főtt rizst vive az embereknek. A számomra beazonosíthatatlan bogyókkal dúsított, gőzölgő édesrizs finomabb, mint amit valaha ettem. Adagom ugyanabból a hatalmas edényből való, amelyből a Láma is csippentett, így jelképesen elköltünk egy közös étkezést a helyszínen megjelent több ezer fős családdal. Számomra a ceremónia egyik legszebb momentuma, amikor egy rituális orsóról fehér áldásfonalat vezetnek végig őszentsége és a rangidős szerzetesek közt, s egyazon szálal mindannyian a mellkasuk közepére szorítva imádkoznak, jelezvén a lelki közösséget. A rituálék mellett ugyanúgy megérintenek a tibeti emberek, akikkel ülök.

A majd' fél napot felölelő szertartás során többször osztanak még teát, gyümölcsöt és édességeket nekünk. A szerzett portékát megosztjuk egymás közt. Egy barázdált képű vén szerzetes odacsúsztatja nekem a számára értéktelen, kemény kekszet, viszonzásul egy puha banánt nyomok a markába, amit széles, fogatlan mosollyal fogad, míg az apró csokoládét, amelyet két sorral odábról szerzek, egy csapat tibeti óvódás kunyerálja el tőlem. Mindenki úgy brancsol, és ügyel egymásra, mint egy valódi családban, s ez még inkább megszenteli a Dalai Láma templomában töltött közös időt. Mikor a szertartás véget ér, mégsem szomorú az elválás. A szívekben nyugalom, bizonyosság és hála él a megélt pillanatokért. Egy utolsó pillantást vetek a távozó Dalai Lámára, és drága alakját igyekszem örökre elraktározni emlékezetemben. Miután eltűnik rezidenciája

kapui mögött, már sietek is tovább, mert még napszálla előtt törleszteni szeretnék egy adósságot önmagam irányába. Egy meredek túraútvonalon fel akarok kapaszkodni a Himalája magasabb nyergén álló Gallu Devi templomhoz, ahol hét évvel korábbi utazásom során meghatározó élményben volt részem. Akkori útitársnőmmel találomra néztük ki ezt a célpontot a térképen, s anélkül vágtunk neki az ösvénynek, hogy valójában tudtuk volna, hová tartunk. Mint az életben oly sokszor, ezúttal is az út fontosabbnak bizonyult, mint a cél.

Találkozásom egy szellemkutyával

Több mint egy órája kaptatunk felfelé a kavicsos hegyi szerpentinén, s már csak elvétve találkozunk majmokkal és emberekkel. Ebben a magasságban az erdő és a lakói is másak. Mintha a Himalája fenséges jelenléte lenyomatot hagyna mindenben, ami itt él. Az alföldeken veszettül acsarkodó rézuszmajmok itt békésen napoznak a faágakon. Az idősebb példányok bölcs tekintettel szemlélik környezetüket, míg az ifjoncok hangtalanul játszanak, s ölelgetik egymást, mintha a közeli meditációs központok békéje őket is megszállta volna.

Szinte szentségtörésnek érezzük, hogy rockballadák sorait dúdolván lépdelünk felfelé, megbolygatva ezzel a környékre telepedő túlvilági csendet, de a dal oly természetességgel tör fel mellkasunkból, hogy nem akarjuk visszafojtani, ahogy kirobbanó jókedvünket sem. Menet közben, az ösvényen felfelé tekintve, különös jelenségre leszünk figyelmesek. A Himalája ma-

gaslataiból egy emberalak ereszkedik alá az irányunkba, mint egy pásztor, amelyik juhok helyett egy kutyaalkát terelget a völgy irányába. Mire elérjük őket, a férfi leül pihenni egy útszéli sziklára, s tőlünk kissé elfordulva, kifejezéstelen tekintettel fürkészi a hegység távoli csúcsait. Arcvonásai alapján ugyanúgy lehetne hatvanéves, mint huszonöt. Tudomást sem vesz jelenlétünkről. Nem úgy a körülötte lebzselő tucatnyi nagytestű kutya, amely farkcsóválva és játékosan csaholva rohamoz meg bennünket. Kezem alig győzi dögönyözni a mohón odatoluló testeket, mígnem a nedves orrok és boldogan tekergőző végtagok forgatgán át megpillantok egy a távolból csendesen figyelő ebet, amelyik, mint egy szellem, hófehéren világlik ki a sok loncsos, tarka bunda közül. Egy dalmata az. Lassan megindul felém, s a falka tiszteletteljesen félrehúzódik az útjából.

A jelenet nemcsak azért hat szürreálisan, mert a korlátlanul szaporodni hagyott kóborállatok tömkelegében alig látni ilyen szép fajtiszta példányt ezen a vidéken, hanem azért is, mert ritka foltjaival a megszólalásig hasonlít gyerekkori kutyámra, melynek tragikus elvesztése azóta is meg nem szűnő kőhalomként nehezedett a mellkasom közepére. A dalmata nyílegyenesen hozzám sétál, s én térdre ereszkedve fogadom, de ő nem a kinnyújtott kezemhez dugja oda az orrát, ahogy bármely kutya tenné, hanem közelebb nyomul, míg mellkasunk majdnem összeér, és nyakát megnyújtva a szemeimet kezdi szaglászni feszült figyelemmel. Hosszú, végtelennek tűnő perceket tölt vadmegállás-szerű pózba merevedve, hideg orrával csiklandozva

szempilláimat, majd – mintha csak rám ismerne – egyszerre szabadjára engedi addig elfojtott érzelmeit, és mámoros vitustáncba kezd.

Dobbantok a földön, s ő visszadobbant. Balról rárontok, s ő félreugrik, hogy aztán jobbról jöjjön nekem. Úgy hempergünk a kavicsos úton, mint akik régóta jól ismerik egymás mozdulatait, s közben ölelgetem, simogatom, becézgetem. Időérzékünkről teljesen megfeledkezve veszünk bele a játékba, mígnem a kutya pásztora pihenőjét befejezve felszedelőzködik, és lassan tovább indul, s a falka követni kezdi lefelé a völgy irányába. Saját útitársam is baktat már a nyereg felé, ahol az úticélunkat, a Gallu Devi templomot reméljük megtalálni, így ellentétes irányba sodródunk. A dalmata hozzánk szegődik, és egy darabig a lábszáramhoz simulva követ felfelé a hegyi ösvényen, fajtájának jellegzetes mosolyával az ajkain, majd hirtelen megáll, és – egy tapodtat sem mozdulva tovább – megvárja, hogy a szemébe nézzek. Ekkor a fejét a völgy felé fordítja, majd újra rám emeli barna tekintetét, a reakciómat fürkészve, mintha csak a jóváhagyásomra várna, hogy elindulhasson saját útján, amely immár nem ugyanaz, mint az enyém. – Menj! – mondom neki – Eredj! Kevés kutya élhet ilyen paradicsomi helyen. S az eb már lohol is a társai irányába, mint akit puskából lőttek ki. Jómagam elindulok felfelé, majd úgy ötven méterről visszanezek, hátha megpillantom még, de a kutyaéknak és kísérőjüknak a nyomukat sem látom. Biztosan a kanyar takarja el őket – mondom magamnak, majd hosszasan állok és fülelek. – Hogy haladhat a kavicsos úton egy tucatnyi kutya hangtalanul

itt, ahol a legkisebb zaj is kilométerekre elhallatszik? – fordulok a társamhoz, de ő már jócskán eltávolodva tőlem baktat felfelé az ösvényen, és hamarosan egy újabb rockballadát kezd dúdolni. Megmosolygom. Ha ő nem fényképezte volna le a falkával való találkozást, egy tüneménynek hinném az egészet. Elindulok hát utána. A lépteim szokatlanul könnyedek a meredek kapaszkodón, és ahogy a Himalája kristálytiszta levegőjét szívom, mellkasomban nyoma sincs az egykori kőhalomnak.

Az indusok ezerarcú földje

Alig negyedórán belül elérjük a nyerget, melynek egyik oldalán lélegzetelállító kilátás nyílik a Dhauladhar havas csúcsaira, míg a déli lejtőn ékszerként terül el a lábaink alatt Dharamkot falu és a McLeod Ganj. Diadalittasan járunk körbe a Gallu Devit keresve, de fogalmaink szerinti templomot nem látunk sehol, csupán egy hegymászók részére fenntartott ellátmánybolt épülete éktelenkedik a zöldfüves tisztáson, mivel innen indul a híres Triund-túraösvény. Odamegyünk hát, és a templom felől

érdeklődünk. – Megtalálták! – nevet ránk a boltos, s egy apró kőszekrényre mutat az épület tetején, melyhez egy szűk lépcsőn fel is mászunk. Az építmény alig nagyobb egy portásfülkénél, benne néhány mécses és hindu istenség-szobor. Ekkor értjük meg, mennyire különböznek az indusok fogalmai a mienktől. Nem törekednek a teatralitásra. A szentséget meg tudják látni ott, ahol mi nem, és szívesen adóznak is neki.

Évek múltán visszatérve a Gallu Devi templomot hajdani egyszerűségében találom. A hegygerinc meghatározó kilátópontján épp egy ormóttan ház épül, ami részben kitakarja a háttérben húzódó gyönyörű hegyláncot, s a falusi házak is egyre terjeszkednek a völgyből a nyereg irányába. Az idők változnak, és az emberi felelőtlenség látszólag még a Himalája szent tájait is kikezdeheti. A keleti kapaszkodó felé emelem tekintetemet, ahonnan a Triund-ösvény indul, s lelki szemem előtt feldereng a hét évvel ezelőtti jégbe fagyott táj képe, s a túraút mered csapásai és havas hágói, ahol egy kóbor állatnak köszönhetően menekültem meg a halál torkából. Elindulok hát a régi kaland felé, emlékeim útján.

Bölcs gondolat

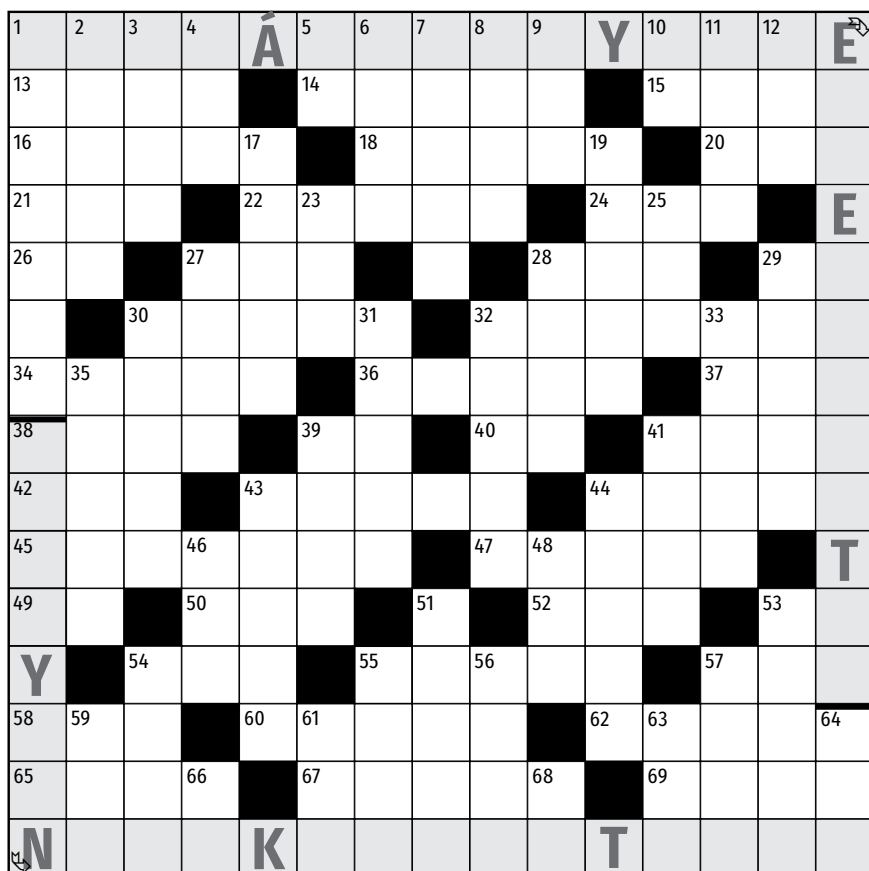
Barabás Zsuzsa

REJTVÉNY

Henry David Thoreau amerikai író, költő, publicista gondolatát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 38.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Kerti szerzőszám. 14. Textíliát feldolgozó. 15. Ábel testvére. 16. Ércpénz előlapja. 18. Érdektelen. 20. .... Ráby - Jókai mór

regénye. 21. A -vel párja. 22. Torino ismert neve. 24. Nyílás. 26. Szintén. 27. Város Pest megyében. 28. A Dunának adott szín. 29. Osztrák és francia gépkocsijel. 30. Magyar területen élő népcsoport. 32. Kenyérsütő tűzhely. 34. Kossuth-díjas hegedűművész (János). 36. Karfás kerevet (rég.). 37. Iskola – röviden. 38. Becézett szülő. 39. Görög

betű. **40.** Kicsinyítő képző. **41.** Színes kvarcfajta. **42.** A New York-i operaház népszerű neve. **43.** Szomorúság jele. **44.** Kiváló olasz karmester (Alberto, 1909–2001). **45.** Érzékiség. **47.** Háborgat. **49.** Lantán vegyjele. **50.** A Volga mellékfolyója. **52.** Folyami átkelő. **53.** Azonos magánhangzók. **54.** Selyemhernyó része! **55.** Hátrafelé halad. **57.** Nádszék része! **58** O sole ... – Di Capua slágere. **60.** Érdektelenné váló. **62.** Buenos .... **65.** Hosszú hajítás. **67.** ... Garbo – Oscar-díjas svéd színésznő. **69.** Becézett Dániel.

FÜGGŐLEGES: **1.** Csiky Gergely színdarabja. **2.** Varázsló. **3.** Német autómárka. **4.** Kén és argon vegyjele. **5.** Páratlan gésa! **6.** Az ég színe. **7.** Tetőpont. **8.** Ritka férfinév. **9.** Göteborg városrésze! **10.** Szekrényben van! **11.** Élete párja. **12.** Pokorny ... – magyar színésznő. **17.** Vállkendő. **19.** Remegés. **23.** ... - név – keresztnév. **25.** Dísz. **27.** Hamis (hang). **28.** Tisztító eszköz. **29.** Község Vas megyében. **30.** Törpebolygó (2006-tól). **31.** Növény fiatal hajtása. **32.** Tüzelőanyag. **33.** Állam Afrikában. **35.** Zenés drámai mű. **39.** Hosszú nyelvű szűrőfegyver. **41.** Vértanúk városa. **43.** Jó eredmény. **44.** L. Webber világhírű musicalje.

46. Tartó. **48.** Norvég poptrió. **51.** Polónium, neon és jód vegyjele. **53.** Paradicsomi. **54.** Divat. **55.** Lóverseny. **55.** Magyar festő (Károly, 1833–1904). **57.** Özönlik. **59.** Elő-India bennszülött lakosa. **61.** Becézett Ágnes. **63.** Az óra mutatója. **64.** Lapos (terület). **66.** Hagymaszelet! **68.** Osztrák és spanyol gépkocsijelek.

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímküket!

Beküldési határidő: **augusztus 1.**

Júniusi számunkban megjelent rejtvényünk (*Pablo Picasso*) helyes megfejtése: „A művészet lemossa a lélekről a mindennapot porát.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 45 lej, 6 hónapra 90 lej, 1 évre 180 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ GHEORGHE ȘINCAI, ORADEA, BIHOR; CUI 4687188; Cod IBAN: RO77TREZ0765006XXX000168, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. emelet, 14. ajtó; telefon: 0774/652-795; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

